

ՄԱՍԻՍ

ՀԱՅԱԹԱՅԻՆ ՇՐՋԱԲՐՈՒԹ

35ՐԴ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 22 (1722) ՇԱԲԱԹ, ՅՈՒՆԻՍ 13, 2015
VOLUME 35, NO. 22 (1722) SATURDAY, JUNE 13, 2015



Պաշտօնաթերթ
Ս. Դ. Հայակեան Կուսակցութեան
Արեւմտեան Ամերիկայի

MASSIS Weekly
1060 N. Allen Ave. Suite 101
Pasadena, California 91104

Յեղասպանութեան ճանաչումէն Ետք Թուրքիա Ետ Կանչած է Պրազիլի Իր Դեսպանը

Թուրքիա ուշացումով արձա-
գանգեց Պրազիլի կողմէ Հայոց
Յեղասպանութեան ճանաչումին:

Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց
Նախարարութիւնը յայտարարու-
թիւն մը տարածեց, որուն մէջ
Պրազիլին կը մեղադրէ անպա-
տասպանատուութեան մէջ՝ քննա-
դատելով Հայոց Յեղասպանու-
թիւնը ճանչնալուն համար:

Յայտարարութեան մէջ ըստած
է, որ Պրազիլի մէջ Թուրքիոյ դեսպան
Հուսն Դիրիօօք քննարկումներու հա-
մար ետ կանչուած է Թուրքիա:

Յիշեցնենք որ, Վերջին շրջա-
նին Հայոց Յեղասպանութիւնը ճա-
նաչնալուն համար Թուրքիան ետ
կանչած էր Վատիկանի, Աւստրիոյ
և Լիւքսեմբուրգի իր դեսպանները:

Միւս կողմէ, Պելճիքայի Խորհրդարանի Ստորին Պալատի
մէծամասնութիւնը, մտադիր է
ճանչնալ Հայոց Յեղասպանութիւնը:

Ֆրանսարենովու «RTBF» եւ «RT»
Հեռատեսմիլի ալիքներուն արուած
հարցազրոյցի մը ընթացքին, այս
մասին յայտարարած է Պելճիքայի
Խորհրդարանի Ներկայացուցիչնե-
րու Պալատի «Բարեփոխական շար-
ժում» իմբակցութեան առաջնորդ
Տեսի Տիւկարն:

Պելճիքական մամուլի փո-
խանցմանը, յառաջիկային Տիւ-
կարն համապատասխան բանաձեւի
նախագիծ պիտի ներկայացնէ
Խորհրդարան:

Պելճիքայի բոլոր կուսակցու-
թիւնները կ'ուզեն ճանչնալ Յեղաս-
պանութիւնը, իսկ թրքական ծա-
գումով որոշ պատգամաւորներու
վերաբերմունքը վէճերու պատճառ
դարձած է: Օրինակ՝ «Ժողովրդա-
վարական Մարդասիրական Կեղ-
րոն» կուսակցութենէն հեռացուած է
ճանաչումին դէմ եղող պատգամա-
ւոր՝ Մահինուր Օգոնէմիր:

Յայաստանի մէջ Տեղի Ունեցան Յերթական՝ Ոչ Արժանահաւատ Ընտրութիւնները

Յունիս 7-ին Հայաստանի
տարբեր համայնքներէն ներս կա-
յացան տեղական ընտրութիւններ,
որոնք անգամ մը եւս ի յայտ
բերին որ, Հայաստանի մէջ չի
դորձեր ազատ եւ արդար ընտրա-
կան համակարգ:

Տեղի ունեցած ընտրութիւննե-
րու ընթացքին, 20 համայնքնե-
րէն 17-ին մէջ յաղթեցին իշխող
Հանրապետական կուսակցութեան
թեկնածուները: Մնացեալ երեքին
մէջ ընտրուեցան անկուսակցական-
ներ: Համայնքներէն 9-ին մէջ կար
միայն մէկ թեկնածու: Անոնց
հաւանական մրցակիցները առա-
ջարկուելէ անմիջապէս յետոյ պայ-
քարէն դուրս եկած էին՝ տարեր
ճնշումներու տակ:

Առանց մրցակիցի ընտրուող-
ներու շարքին էր վարչապէտ Յո-
վիկ Աբրահամեանի 29-ամեայ միլի-
ոնատէր որդին՝ Արգամ Աբրահամ-
եանը, որ ընտրուեցաւ Արտաշատի
քաղաքական:

Այս առթիւ «Ժողովուրդ»
թերթը կը կատարէ հետեւեալ ու-
շագրաւ վերլուծութիւնը.

«Այս կիրակի Հայաստանի մի

շարք համայնքներում տեղի ունե-
ցած տեղական ինքնակառավար-
ման մարմինների ընտրութիւննե-
րը եւս մէկ անգամ ապացուցեցին,
որ քանի դեռ ընտրացուցակների
վիճակը չի կարգաւորուել, ՀՀ-ում
ցանկացած ընտրութեան արդիւնք
չի կարող արժանահաւատ լինել:
Փոքրիկ համեմատութեամբ բացա-
յացուեց որ, Աբովեան քաղաքը,
ըստ Կենդրոնական Ընտրական Յանձ-
նաժողովի ներկայացրած ընտրա-
ցուցակների, ունի 43 հազար. 800
ընտրող, մինչդեռ ընդհանուր բնակ-
չութիւնը, ըստ պաշտօնական տու-
եալների, 44 հազար. 300 է: Արտա-
շատում ընտրացուցակներով ընտ-
րողների թիւը 21 հազար. է, իսկ
բնակչութեան պաշտօնական թիւը՝
21 հազար. 300: Այսինքն՝ ստաց-
ւում է, որ Աբովեանում եւ Արտա-
շատում ողջ բնակչութիւնը ընտ-
րողներ են, այդ քաղաքներում
մինչեւ տասնութ տարեկան երե-
խաւ գրեթէ չկայ: Իսկ Ալավերդի
քաղաքի դէպքում իրավիճակն առելի
ինայտառակ է, այսուղ ընտրողնե-

Յար. էջ 4

Երեք Հայեր Ընտրուեցան Թրթական Խորհրդարանի Անդամ



Թրթական խորհրդարանի
նորընտիր անդամ Կարօ Փայլան

Քուէների աւելի քան 13 տոկոսը եւ
80 աթոռով խորհրդարան մուտքը:

Խորհրդարանական ընտրու-
թիւններու արդիւնքները ուրա-
ծանագրած արդիւնքը: Մտանալով

Յար. էջ 4

Յակոբ Տիգրանեան Եւ Սարգիս Յացպանեան Ժամանեցին Լու Անձելը

Յունիս 9-ին եւ 10-ին Հայաստանէն գալով Լու Անձելը
ժամանեցին Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Կեդրոնական
վարչութեան ատենապէտ Յակոբ Տիգրանեան եւ Հասարակական
գործիչ Սարգիս Յացպանեան:

Կիրակի, Յունիս 14-ին անոնք ելոյթ պիտի ունենան, 1915
թուականի Յունիս 15-ին, Պոլսոյ մէջ կախաղան բարձրացած Հնչակեան
քսան ղեկավարներու նահատակութեան 100-ամեակին առթիւ
կազմակերպուած յուշատօնի ընթացքին, որ տեղի պիտի ունենայ
Կլէնտէլի նշանաւոր «Ալեքս» հանդիսարարակէն ներս:

Զորեքշաբթի, Ապրիլ 10-ին Ընկ. Տիգրանեան, ընկերակցութեամբ
ՄԴՀԿ Արեւմտեան Ամերիկայի Վարիչ Մարմինի ատենապէտ Գաբրիէլ
Մոլոյէանի, Վարիչ Մամինի փոխ-ատենապէտ Սուրէն Խուտանեանի
եւ «Մասիս» շաբաթաթերթի խմբագիր Արշակ Գազանճեանի, այցելեցին
Հայաստանի Հանրապետութեան Հիւպատոսարան, ուր ընդունուեցան
հիւպատոս Վալերի Մկրտումեանի եւ հիւպատոսի օգնական Արտակ
Գալստեանի կողմէ: Հանդիպաման ընթացքին ընդհանրապէս քննարկուեցան
սուրիահայութեան դիմագրաւած դժուարութիւնները:

Հնչակեան պատուիրակութիւնը ապա այցելեց Հայ Աւետարանական
Համայնքի Կեդրոնը, ուր ընդունուեցաւ Վերապատուելիներ՝ Հէնրիկ
Շահնազարեանի, Վաչէ կքմէքնեանի, Գէորգ Թէրեանի եւ Տիգրան
Շանլեանի կողմէ: Մտերմիկ զրոյց տեղի ունեցաւ հայութիւնը յուզող
ընդհանրական հարցերու շուրջ:

Նոյն օրը, Ընկ. Յակոբ Տիգրանեան, ընկերակցութեամբ Հայ Ամերիկեան
Խորհուրդի ատենապէտ Սեւակ Խաչատուրեանի, այցելեց Կլէնտէլի
Քաղաքապետարան, ուր ընդունուեցաւ քաղաքապէտ Արա Նաձարեանի եւ
քաղաքապետական Խրհուրդի անդամ Վարդան Կարապետեանի կողմէ:

Հանդիպումի ընթացքին ՄԴՀԿ ատենապէտը մօտէն ծանօթացաւ
ու տեղեկութիւններ ստացաւ հայշատ քաղաքի մասին:



ՅՈՒՆԻՍ

Նուիրուած

Հայ Ազգի Քսան Հնչակեան Անմահներու
Նահատակութեան 100-րդ Տարելիցին

Կիրակի Յունիս 14, 2015

Կլէնտէլի Ալէրս Թատերասրահէն ներս

216 N. Brand Blvd. Glendale, CA 91203 Կ.Ե. Ժամ 5:30-ին

Զեր տեղերը ապահովելու համար հեռագայնելու



Մուտքը Ազատ

818.391.7938

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՆԵՐՁԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գէլորդ Կոստանեան. «Ոչ Ոք Չի Կարող Ինձ Դիտողութիւն Անել»

Ոչ ոք չի կարող գլխաւոր դատախազին դիտողութիւն անել: Այս մասին, լրագրողների հետ զրոյցում յայտարարել է ՀՀ գլխաւոր դատախազ Գէլորդ Կոստանեանը՝ մեկնաբանելով ԱԺ պատգամածառու Նիկոլ Փաշինեանի յայտարարութիւնը, որը պահանջել է Կոստանեանից ԱԺ ամբողություն մատթափ չտալ:

Դիտարկմանը, որ նման վարքագիծը չէր կարող դիտողութեան չարժանանալ, Կոստանեանը պատասխանել է. «Ոչ միայն պատգամածառը, ընդհանրապէս ոչ ոք չի կարող դիտողութիւն անել, իսկ պէստիկուլյացիաները շփման կազմակերպման ձեւերից մէկն է: Ինձ շատ զարմացնում է, որ դա կարելի է քննարկել: Իսկ եթէ դուք հետեւում էք ի՞մ ելութներին, կը տեսնեք, որ պէստիկուլյացիայի եմ դիմում բոլորին ոչ բառերի անբաւարարութիւնից: Չի լինում այնպէս, որ ինձ բառերը չէրիքն»:

«ԱԺ պատգամածառը Նիկոլ Փաշինեանի հետ կառուցողական երկխօսութիւնն անհնար է», յայտարարել է ՀՀ գլխաւոր դատախազը: Նշենք, որ ՀԱԿ պատգամածառը Նիկոլ Փաշինեանը քննադատել էր Կոստանեանի գործողութիւնները, դիմաւոր դատախազին մեղադրել



ՀՀ գլխաւոր դատախազ Գէլորդ Կոստանեան

էր աղմկոտ յանցագործութիւնների ֆիգուրանտներին կոծկելու մէջ:

«Խորհրդարանի ամբիոնը անհատի կամ կուսակցութեան ինքնահաստատման հարթակ չէ: Կուսակցութեան նպատակն է օրիենտիւ քաղաքական գնահատական տալ: Իսկ երբ նման էմպօցիոնալ յայտարարութիւններ են արւում, ես՝ որպէս ՀՀ քաղաքացի, մեծ ափսոսանք եմ զգում», - յայտարարել է գլխաւոր դատախազը:

«Ոչ Թալանին» Նախաձեռնութիւնը Պատրաստում է Համարժէք Պատասխանի



Տեսարան «Ոչ Թալանին» նախաձեռնութեան նախորդ հանրահաւաքէն

Էլեկտրաէներգիայի թանկացման դէմ պայքարող «Ո՛չ թալանին» նախաձեռնութիւնը լուսաւում է Յունիսի 19-ի հանրահաւաք-երթի ժամանակ համարժէք պատասխան տալ Օգոստոսի 1-ից էլեկտրաէներգիայի սակագին մօտ 7 դրամով բարձրանալու մասին յայտարարութեանը:

Քաղաքացիական նախաձեռնութիւնը, սակայն, փակագծերը չի բացում: «Քայլերը միանչանակ կախուած են իրենց գործողութիւններից: Այսինքն՝ եթէ դուք մեր դէմ կը գործէք՝ մեզ վնաս պատճառելով, մենք էլ կը գործենք՝ մեզ վնաս պատճառելով», - «Ազատութեան» հետ զրոյցում ասաց նախաձեռնութեան անդամ Վաղինակ Շուշանեանը:

Ցիշեցնենք, էլեկտրաէներգիան 17 դրամով թանկացնելու վերաբերեալ Հէթ-ի ներկայացրած յայտնի ուսումնասիրութիւնը դեռ չաւարտած՝ Հանրային ծառայութիւնները կարգաւորող յանձնաժողովի նախագահ Ռոբերտ Նազարեանը յայտարարեց, որ սակագինը մօտ 7 դրամով կը բարձրանայ, քանի որ Հէթ-ը 37 մլրդ

դրամի վնաս է կրել «ատոմակայանի 88-օրուայ դադարի ու սակավաջրութեան հետեւանքով»:

Նազարեանի այս հիմնաւորումները զարգացրել են «Ո՛չ թալանին» շարժման անդամներին: Ակտիւտաներն ընդուռ են, որ նախորդ տարի, երբ կրկին էլեկտրաէներգիայի թանկացման հարցն էր դրուած, եւ իրենք պայքարի էին գուրս եկել, յանձնաժողովը նոյն հիմնաւորումները ներկայացրեց, եւ որոշեց պարտքը մարել սպառողների հաշուին՝ 4 դրամով բարձրացնելով սակագինը:

«Իրենք մտածում են, որ մենք մոռացած կը լինենք անցած տարուաց բերած իրենց հիմնաւորումը, որը նոյնպէս անտեղի էր», - ասաց Վաղինակ Շուշանեանը:

Նախաձեռնութեան անդամներից Մաքսիմ Յակոբեանը յաւելեց՝ - «Ոչ մի լումայ չենք հանդուրժելու, որովհետեւ իրենց այդ շուկայական յարաբերութիւններին սովոր ենք արդէն: Որ սկզբնական թիւ դնում են մեծ, յետոյ սակարկելով, իբր լաւութիւն անելով ժողովրդին, իջեցնում են աւելի փոքր, բայց իրենց յարմար գումարի»:

Պատգամաւոր.

«ՈՂ-ՈՒՄ Համաձայն Են, Որ Հայաստանը Չի Կարելի «Ֆորպոստ» Անուանել»

Ոռւս պաշտօնական անձինքը ըմբռնումով են մօտեցել ոչ կոռուպտ յայտարարութիւնների մասին հայկական կողմի փաստարկներին: Այս մասին Յունիսի 9-ին լրագրողներին յայտարարել է ԱԺ «Ժառանգութիւն» խմբակցութեան ղեկավար Ռուբէն Յակոբեանը՝ մեկնաբանելով ՀՀ Ազգային ժողովի եւ ՌԴ Դաշնային ժողովի համագործակցութեան միջնորդին Յարիկի կամ մարդիկին մենք Պետղումայում իրենց կարծիքն են արտաքայտում բայց եւ ազնիւ երկինութեան արդիւնքն է»:

«Հիմա դրանք առաջուաց պէս չեն հնչում: Առաջ Հայաստանը յաճախ անուանում էին Ռուսաստանը և իրավունքի մասին պատաստանի «ֆորպոստ» կամ «ուազմաբարագա»: Գործընկերները ընդունել են իրենց սիսարլը: Կան մարդիկ, որոնք Դումայում իրենց կարծիքն են արտաքայտում, բայց դա համընդհանուր չէ: Սա մեր բաց եւ ազնիւ երկինութեան արդիւնքն է»:

Իր հերթին ԱԺ փոխխօսակա չերմինէ Նաղդակեանը յայտարարեց, որ երեքմ առանձին գործչի կարծիքը նոյնականացում է պետութեան կարծիքի հետ: «Դա ճիշդ չէ», - յայտարարեց Յակոբեանը:

Բջնի խմբակցութեան ղեկավար Նարիա Զոհրապեանը յայտարարեց, որ Հայ պատգամածառը նույնական էր արդիւնքն է: Ես ու ազնիւ երկինութեան արդիւնքն էնք ու ազնիւ երեք ամսին մենք Պետղումայում բաց եւ ազատ քննարկում ենք անդիպեան մենք, մենք մեր մտահոգութիւնը», - յայտարարեց Զոհրապեանը:



«Ժառանգութիւն» խմբակցութեան ղեկավար Ռուբէն Յակոբեան

րացը եւ Արտապէցանին վաճառուող զէնքի հարցը:

«Թէ ինչպէս են ընթացել մեր հարց-պատասխանները, կարծում եմ կարիք չկայ վերապատմէլ: Հստիս, կարեւորն այն էր, որ զրոյցը բաց է եղել: Չեմ թաքցնի, ժամանակին Ռուսակի ՌԴ Պետղումայում բաց եւ ազատ քննարկում ենք անդիպեան մենք, մենք մեր մտահոգութիւնը», - յայտարարեց Զոհրապեանը:

Բջնի խմբակցութեան ղեկավար Նարիա Զոհրապեանը յայտարարեց, որ Նարիա Զոհրապեանը արդիւնքն էր ամսին մենք Պետղումայում բաց եւ ազատ քննարկում ենք անդիպեան մենք, մենք մեր մտահոգութիւնը», - յայտարարեց Զոհրապեանը:

«Սիրիահայերին Տսիպուած Ենք Վերաբնակեցնել Մարգերում Ու ԼՂՀ-ում»

Սիրիահայերին ստիպուած ենք վերաբնակեցնել ոչ միայն երեւանում, այլ նաև մարզերում ու Լեռնային Ղարաբաղում: Այս մասին Յունիսի 9-ին կայացած մամուլի ասուլիսի ժամանակ յայտարարեց ՀՀԿ խմբակցութեան պատգամածառը յանձնագործ Տաճատ Վարդապետեանը՝ մեկնաբանելով Յունիսի 1-ը Հայ-սիրիական խորհրդարանական խմբի պատուիրակութեան այցը:

«Բնակուելու եւ աշխատելու համար նրանք հնարաւորութիւններ ունեն նաև Լեռնային Ղարաբաղում: Որքան էլ որ մեզ համար տհած լինի մեր աւանդական սիրիական համայնքից նրանց արտապաղթը, այդուհանդերձ ՀՀ Կառավարութիւնն անուած է եւ անելու է հնարաւոր ամէն բան, որպէսզի լաւագոյն կերպով տեղաւորի մեր հայրենակիցներին», - նշեց Վարդապետեանը:

«Բնակուելու եւ աշխատելու համար նրանք հնարաւորութիւններ ունեն նաև Լեռնային Ղարաբաղում: Որքան էլ որ մեզ համար տհած լինի մեր աւանդական սիրիական համայնքից նրանց արտապաղթը, այդուհանդերձ ՀՀ Կառավարութիւնն անուած է պատճառութիւններին նոր վարչապետների անուններ կամ անուն, ով ի վիճակի կը լինի իրավիճակը Սիրիա:

«Բնակուելու եւ աշխատելու համար նրանք հնարաւորութիւններ ունեն նաև Լեռնային Ղարաբաղում: Որքան էլ որ մեզ համար տհած լինի մեր աւանդական սիրիական համայնքից նրանց արտապաղթը, այդուհանդերձ ՀՀ Կառավարութիւնն անուած է պատճառութիւններին նոր վարչապետների անուններ կամ անուն, ով ի վիճակի կը լինի իրավիճակը Սիրիա:

«Բնակուելու եւ աշխատելու համար նրանք հնարաւորութիւններ ունեն նաև Լեռնային Ղարաբաղում: Որքան էլ որ մեզ համար տհած լինի մեր աւանդական սիրիական համայնքից նրանց արտապաղթը, այդուհանդերձ ՀՀ Կառավարութիւնն անուած է պատճառութիւններին նոր վարչապետների անուններ կամ անուն, ով ի վիճակի կը լինի իրավիճակը Սիրիա:

«Բնակուելու եւ աշխատել

ՓԱՐԱՍԱԶԻ ԱՅԺՄԵՎԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐԸ

ՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՏԵՇԻՄԱՆ

Աւելի քան հարիւր տարիներ
առաջ, Օսմանեան կայսրութեան
լուծին տակ տառապող հայութեան
վիճակի բարելաւման համար
պայքարած ու գոհուած ֆարամազի
պատգամները, որքանո՞վ կը
պատշաճին այսօրուան իրա-
վիճակին. իր պապենական հողերուն
90 տոկոսը կորանցուցած, 10 տոկոսին
վրայ Անկախ Հայաստան կերտած
ու երկու երրորդով աշխարհով
սփռուած հայութեան համար: Լսենք
զի՞նք:

- «Դուք մեր մարմինը կրնաք սպաննել, բայց մեր գաղափարը՝ ոչ»:

Մարմնի ու գաղափարի, նիւթի
եւ հոգեմտաւոր արժեքներու
տիրացման ձգտումով եւ անոնց
միջեւ տարուող պայքարով
յատկանշուած է մարդկութեան
պատճութիւնը։ Մինչ նիւթը
ունեցած է ժամանակաւոր յաղթա-
նակներ, հոգեմտաւոր արժէքներն
են, որ քաղաքակրթութիւն կերտած
են։ Հոն ուր հոգեմտաւոր արժէքները
թերագնահատուած են, անկումը
անխուսափելի եղած է։

- «Մարդիկ, առանց գոյնի,
դաւանանքի եւ ազգային խտրակա-
նութեան, եղբայրներ են, զիրար
շահագործելու իրաւունք չունին,
մէկ խօս՞ մէկը ամէնքի, ամէնքը
մէկի համար սկզբունքն է շիտակը,
արդարը եւ Աստուածայինը»:

Այն հաւաքականութիւնը, որ
կ'առաջնորդուի այս սկզբունքով,
վստահաբար շատ աւելի բարգաւաճ
ու արժանապատիւ կեանք մը կը
վացելէ: Բայց հոն համնելու համար,
պէտք է ձերբազատուիլ նեղմիտ ու
շահամոլ մտածելակերպէ ու
որդեգրել լայնամիտ ու ընդհանուրի
շահով առաջնորդուող մտածելա-
կերպ:

- «Ճողովուրդի կեանքը բար-
ւովելու համար Յեղափոխական-
ներս պահանջում ենք խղճի, մա-
մուլի, գումարման եւ խօսքի ազա-
տուրիւն, կեանքի, ինչքի եւ պատուի
ապահովուրիւն»:

Այն պետութիւնները ուր
ամրակացուած չեն վերեւ նշուած
ազատութիւններն ու ապահովութ-
իւնները, անոնց քաղաքացիները
զրկուած են արժանապատիւ կեանք
մը ապրելու իրաւունքն, անոնց
հիմքերը խախուս են եւ վլուզման
ենթակայ:

- «Ծպագան պատկանում է
այն դասակարգին, որը ինքն է
ստեղծում իր հաստատութիւն-
ները, այսպէս ասաց Վաներվիլդ,
եւ մենք աւելացնում ենք եւ այն
ազգերին, որոնք կենսունակութ-
իւնն ունին ստեղծելու իրենց
հաստա-տութիւնները»:

Տարոն Աճեմօղլուի եւ ձէյմս
Ռապիինսընի համացեղինակած
«Ինչո՞ւ Ազգեր կը Զախողին»
հռչակ ստացած աշխատասիրութ-
իւնը լաւագոյնս կը փաստէ, որ ոչ
թէ աշխարհագրական դիրքը, այլ
մարդու կերտած քաղաքական թէ
տնտեսական հաստատութիւններն
են, որ ազգի մը յառաջդիմութեան
ու իսսա ոռ ոռաս աևաննեոն են:

— «Կրաւորական տենչերով է,
որ հայր պիտի հասնի իր մարդա-
վայել ապրելակերպին: Ինքնա-
պաշտպանութեան խնդիր կայ
դրուած մեր առջեւ, մեր լինել-
չինելու խնդիրը՝ ազգովին ապ-
րելու խնդիրը: Քան երբեւից է այժմ
է, որ մենք պէտք է ստեղծենք մեր
ազգային առնական բաղաբակա-
նութիւնը, իհմնուած՝ գոյութեան

կոռի երկարէ օրէնքների վրայ,
որի տրամադրութիւնն է հաւաքա-
կան ինքնապաշտպանութիւնը իր
իրաւունքներով եւ միջոցներով»:

Ճակատագրապաշտ նախա-
պաշարումներով, օտար ուժերու
գործիք դառնալով եւ ազգակիցը
շահագործելով՝ չես կրնար հզօր
հաւաքականութիւն եւ հզօր
հայրենիք կերտել: Այլ՝ ժամանակա-
շրջանի իրավիճակի խորունկ
ընկալումով եւ համապատասխան
ուղղմավարութեան որդեգրմածք,
հաւաքական ուժով, ազգային
արեւելումով եւ յանդուգն
պայքարով:

- «Պէտք է պրատել եւ գտնել ազատամիտ բուրժեր, միասնաբար հակազդելու ոճքածին իրքիհատին»:

Օրին, Հնչակեան կուսակցութեան համաձայնութիւնը «Հուրրիեթվէ իթթիլաֆ» կուսակցութեան հետ, հակազդելու համար «Իթթիհատվէ թերաքիթ»ի հայակործան քաղաքականութեան, քննադատւեցաւ կարգ մը շրջանակներու կողմէ: Խսկ եթէ հազիւ քանամեակ մը առաջ մարդիկ տակաւին կասկածով կը մօտենալին թուրքակադեմական շրջանակներու մէջ պատաժիտներ գտնելու եւ թափուղատերը միասնաբար քանդելու առաջարկներու կամ փորձերու, այսօր յստակ է բոլորին այդ քայլի արդիւնաւետութիւնը եւ արձանագրուած յառաջընթացը: Երբ հայնու թուրքը դատապարտուած են կողք կողքի ապրելու, բարի գրացիական յարաբերութիւններ ստեղծելու ձգտումը աւելի կառուցողական է քան թշնամական

- «Որքան կամենում է քող
թալէարը -իբրիհատի հոմանին-
վստահութեան խոստումներ փրփ-
րայ, ժամանակի մի փոքր տուեալի
մէջ բնաւորութեան փոփոխութիւն
ընդունելը՝ հակա-հոգեբանական
է, որպէս եւ իբրիհատական կառա-
վարութեան՝ տնտեսական տագնա-
պից ննշուած, քարենորդումների
զիշումը ընդունելը՝ անտրա-
մարանական: Իբրիհատը իր մերո-
ւաւոր գործելակերպից տեղի
տալու ո՛չ ցանկութիւն եւ ո՛չ ալ
կարողութիւնը ունի... Մի՛ վստա-
հացէ՞ք քուրք կառավարութեան
խոստումներին եւ մի՛ զախեցէ՞ք
ստիպողական միշոցների դի-
մելու»:

Կառավարութիւնները, մանաւ-
ւանդ բոլնապետականները, իրենց
շահագիտական մօտեցումները
ունին, որոնք կընան անյարիր ըլլալ
ժողովրդային խաւերու շահերուն:
Երբ փորձը ցոյց տուած է անոնց
խոստումներուն սնամէջութիւնը,
պէտք չէ հաւատք ընծայել նորանոր
խոստումներու եւ ըստ այնմ
մասուհի անոնս հետ:

- «Մենք Յեղափոխական ենք,
ազգարբակութեան շահերի պաշտ-
պաններ ենք... Մենք քրու ազգայ-
նամուներ չենք, մենք աննենզ
ժողովրդասէրներ ենք ու շատ լաւ
գիտենք, որ ազգայնական թագա-
ւորք, Պէկը նոյն բռնութիւններն են
գործենու. ինչ գործում է օտարո՞»:

գործոնլու, իսչ գործուսէ օտարբը»:
Ներքին բռնապետը նոյնքան
կործանարար է, որքան օտարը:
Ժողովրդավարութիւնը, մանաւանդ
փոքր ժողովուրդներու պարագային,
անհրաժեշտ զէնքերէն մին է,
ապահովելու արժանապատիւ
կենցաղ ու մարդավայել ապրելա-
կերպ երկրէն ներս: Անոր

ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐԻՒՐ ՏԱՐԻ ԵՏՔ



ՄԵԹՐ ՊԱՐԳԵՒ ԴԱԻԻԹԵԱՆ

1915-ի Յունիսի 15-ին իսթամ-պուլի Պացալիս հրապարակին վրայ կախաղան հանուած հայ ազգի քսան չնչակեան գործիչները գոհուեցան յանցանքովը գաղափարաբանութեան մը որ հարիւր տարի ետք այս Յունիսին յաղթանակեց Թուրք-իոյ մէջ: Արդարեւ, ժողովուրդներու Տեմոքքական Կուսակցութիւնը (Հալք Տեմոքքաթ Փարթիսի) որ իր մէջ կը հաւաքէր Թուրք-իոյ բոլոր այն ուժերը (Քիւրա, յառաջդիմական, ընկերվարական, արմատական) որոնք բացէ-բաց դէմ են Քէմալական ու իսլամական ազգայնական ու կրօնական գաղափարներուն եւ որոնք կ'ուզեն Թուրքիան տեմնել որպէս բազմազգեան յառաջադէմ պետութիւն, զերծ կրօնական փոքրամասնութիւններու դէմ կիրարկուած պետական կրօնական բոնութիւնն, տարին մեծ յաղթանակ կիրակի օրուայ (Յունիս 7) երեսփոխանական ընտրութիւններուն, շահելով աննախընթաց 79 աթոռ եւ 13,1 առհարիւրը ժողովրդային ձայնին: Նախագահ էրտողան որ այդ ընտրութիւններով կը փորձէր արդի Թուրքիան վերադարձնել նախկին Օսմանեան կարգերու մենատիր:

րական քաղաքական վիճակին եւ կ'ուզէր ձեւով մը ինքզինք հռչակել թուրք նորօրեաց սուլթան մը, ձախողեցաւ իր այդ ծրագրի իրականացման մէջ երբ իր հիմնած կրօնական-պահպանողական "Արդարութիւն եւ Բարեկարգութ" կուսակցութիւնը բացարձակ մեծամասնութիւն չշահեցաւ:

Նախանցեալ քանի մը տարի-ներուն Պայագիտի հրապարակին վրաց Հնչակեան Քսան Կախաղան-ներու լիշտատակի հանդէսը կազմակերպող թուրքերն ու քիւրտերը, որոնք այս տարի ալ Տիարպէքիրի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ կազմակերպեցին եւ մասնակից եղան Հայկական Յեղասպանութեան Հարիւրամեակին նույիրուած հանդէսին, առաջին անգամ ըլլալով ճեղքեցին Թրքական թունթ աղքայնականութեան ամօթի պատը եւ այդը ընելով աղօտ ճարագայթ մը ներթողեցին մուլթ ու խաւար թուրքագային տան մէջ:

ଅପ୍ରକାଶିତ ମାନ୍ୟ ମେଳେ
ଫୁଲାଙ୍କାନ କାହାମାନନ୍ଦେରପୁ ଅପା-
ରସାପରିତ୍ତିରେ ଫାରାମାଦାପଦ, ପର ଅଜୀବର
ଥିଲେଗିରିପେ ମେଳେ କିମ୍ବା ଧାନ୍ୟରେ ପରାପକୁ
ଅଧିକ କରିବାର ଉପରେ ପରାପକୁ ଧାନ୍ୟରେ
ଥିଲେଗିରିପେ ମେଳେ କିମ୍ବା ଧାନ୍ୟରେ ପରାପକୁ

ՐԵԼԻ Է ՆԿԱՄԵԼ ՊԱՍԱԳԻՐՔ ՈՒՍՈՒՑ-
ՆԱՍՈՒՌԹԵԱՆ ԲՈՂՈՐ ԱՆՈՆՑ ՈՐՈՆՔ
ԿԸ պայքարին մարդկային եւ ազ-
գային իրաւունքներու ձեռքբեր-
ման համար, անկասկած որ յաւեր-
ժայցածներու արժանաւոր արքա-
յութեան բարձունքներէն վար դի-
տելով հրճուեցաւ ի տես յաղթանա-
կովը այն շարժումին որ կը ձգտի
աշխատաւորներու, կիներու, փոք-
րամասնութիւններու եւ բոլոր
ՃՆՉՈՒԱԾ ԽՈՎԾԲԵՐՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵ-
ՐՈՒՆ ՊԱՇՄՊԱՅՆ Կանգնելու ԹՈՒՐՔ-
ԻՈՒ մէջ: Շարժում՝ որ միակն է
ԹՈՒՐՔԻՈՒ մէջ որ կը պահանջէ
պաշտօնական ճանաչումը Հայկա-
կան Յեղասպանութեան եւ ամէն
տարի Ապրիլ 24-ին կը լիշէ զայն
թրքական խորհրդարանին մէջ:
Շարժում՝ որուն շարքերուն մէջ
կախեալ Փարամազլի հմայքով տալ-
ուած Սիւպհի Նեժաթ կոչուղներ
կը մարտիրոսաննան Սուրբիու Քո-
պանի շրջանի մարտերուն մէջ
կոռուելով ընդդէմ յետադիմութեան
ու կրօնամթոլութեան Փարամազ
Քզըլպաշ յեղափոխական անուան
տակ, եւ քաղաքական գործիչներ
Քատիր Աքըն անունով կը գովա-
հիւսեն փառքը Փարամազին "Հայ
Յեղափոխական Փարամազը" գիրք
Հրատարակելով:

Այս առթիւ, սրտագին կոչ
միայն կարելի է ուղղել հայրենի
իշխանութեանց եւ մանաւանդ՝ Հա-
յաստանի Սփիւրքի Նախարարու-
թեան, որուն Ա1 հեռուստացոյցի
հայրենի կայանէն տրուած ազգա-
ցին հերոսներ մեծարող եւ պան-
ծացնող յայտագիրները կ'արժա-
նանան մեր եւ շատերու ծափին ու
գնահատանքին, որ անոնք յիշա-
տակումի եւ մեծարանքի արժանի
դարձնեն հայ ազգի Քսան Հնչակ-
եան Անմահները իրենց ցոյց տուած
յայտագիրներուն մէջ, որպէսզի
անոնք սեփականութիւնը չնկատ-
ուին միայն հնչակեան ընտանիքին
եւ յառաջադէմ ու գիտակից մար-
դոց Թուրքիոյ մէջ, այլ ճանչցուին
որպէս մարդկացին ազատատենչու-
թեան եւ հայ ժողովուրդի անմա-
հութեան լուսաշող ջահեր ու կեր-
տեհներ:

Մինչ այդ, անվարան կարելի
է ըստ թէ հարուածը որ տրուե-
ցաւ կրօնամոլոներուն եւ անոնց
ղեկավար՝ էրտողանին այս վեր-
ջին ընտրութիւններուն առթիւ
Թուրքիոց ազատատենչ եւ յա-
ռաջդիմական ուժերուն կողմէ,
յաղթանակ էր նուիրուած Քսան
Կախաղաններու անմար յիշատա-
կին անոնց մարտիրոսացումէն
Հարիւր տարի ետք;

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԴՈԿ. ԱԲԷԼ ՔՀՆՅ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

7 Մեպտեմբեր 1913 թուականին Ռումանիոյ Կոստանցա քաղաքին մէջ կը գումարուի Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան 7-րդ պատգամաւորական ժողվու: Հնչակեան գանազան կեդրոններէ հոն ժամանած պատգամաւորներու առջեւ դրուած էր դիմակայել ժամանակի ծանր մարտահրաւերը, քաղաքական ճիշդ կողմորոշում որդեգրել Հայաստանի ինքնավարութեան հարցով, ճշդել կուսակցութեան լետագայ գործունէութեան ծրագիրը: Այս ժողովի պատկառազդու հեղինակութիւններն էին Ստեփան Սապահ-Գիւլեան, Վարագզատ (Գր. Անդարձնեան) և Տոքթ. Պէնէ (Պետրոս Թորոսեան): Ժողովը կը վաւերացնէ հետեւեալ օրակարգը.

ա.- ՄԴՀԿ-ի դիրքորոշումը թուրքիոյ մէջ:

բ.- Հնդկանուր եւ մասնաւոր բարենորոգումներու եւ ինքնավար Հայաստանի հարցը:

գ.- ՄԴՀԿ-կուսակցական յարաբերութիւնները:

դ.- Կուսակցական մասնաճիւղերու փոխ-յարաբերութեան հարցը:

Մեկնելով այն փաստէն, որ երիտթուրքերը կը վարէին հայատեաց քաղաքականութիւն մը, իսկ Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք հայութեան կեանքը ոչինչով բարեկիութեած էր, ընդհակառակը՝ օրէ-օր աւելի զգալի կը դառնար ահեղ վտանգի մը սպառնալիքը, պատգամաւորական ժողովը կ'որդեգրէ անցնիլ անօրինական գործունէութեան: Որոշում կայացնող հեղինակաւոր մարմին մը, պլանութեամբ Ստեփան Սապահ-Գիւլեանի, Վարագզատի եւ ֆարամազի, կ'ընդունի գաղտնի որոշում մը՝ ահաբեկչութեան միջոցով սպառնել երիտթուրք դեկավարներէն ինվէրն ու Թալէաթը:

Կոստանցայի ժողովի որոշումները շուտով կը սկսին գործադրուիլ: Ստեփան Սապահ-Գիւլեան խորոշ կ'անցնի երիտթուրք բռնապեսերուն դէմ մահափորձը կազմակերերու գործին եւ, լիրաւի, ահաբեկիչները եղիպատուէն կը տեղափոխուին կ. Պոլիս, սպառնով մահափորձն իրագործելու համար պատեհ առիթին:

Ցաւօք սրտի, ամբողջ ծրագիր եղեռական հետեւանքներով կը ձախողի, ներքին եւ աններելի դաշտանութեան մը հետեւանքով:

Եգիպտոսի Հնչակեան մասնաճիւղէն որպէս պատգամաւոր Կոստանցայի ժողովին մասնակցած Արթիւր Եսաւանը, բռն ինքնութեամբ՝ Արշաւիր Սահակեան վատանուն հայը, թրքական ոստիկանութեան կը մատնէ Կոստանցայի ժողովին առնուած զաղտնի որոշումը՝ երիտթուրք դեկավարները ահաբեկի ժամանակամաւրութեան մասին:

Այս դաւաճանը, որ արդէն Հնչակեաններու մօտ կասկածելի դարձած էր ու Գահիրէի մէջ անոնց կողմէ սկսած էր հսկողութեան տակ առնուիլ, թրքական ոստիկանութեան օժանդակութեամբ կ'ազատի ու կը տեղափոխուի կ. Պոլիս:

Թալէաթի հայմանով թուրքիոյ մէջ շուտով կը ծաւալի Հնչակեան գրեթէ բոլոր երեւելի անձնաւորութիւններուն դէմ հայածանքի հսկայ ալիք մը: Կը ձերբակալուին Հնչակեան դեկավարներէն շուրջ 120 հոգի: Կը վակուին Հնչակեաններու «Կայծ» եւ «Կոհակ» թերթերը, նաեւ գաւառներուն մէջ թուրք ոստիկաններու կողմէ կը սպառնուին շարք մը կուսակցական գործիչները:

16 Յուլիս 1914-ին կ. Պոլսոյ մէջ ձերբակալուած Հնչակեան դեկավարներու դատավարութիւնը ուազմական դատարանին կողմէ կը սկսի 28 Ապրիլ 1915-ին: Անոնց դէմ կ'առաջադրուին հետեւեալ մեղադրանքները:

ա.- Հնչակեան կեդրունի 1913 թուականի Փարիզի կոչը՝ ուղղուած եւրոպայի ազգերուն եւ պետութիւններուն, Հայաստանի ինքնավարութեան եւ բարենորոգումներու ծրագրին վերաբերեալ:

բ.- Հնչակեան գործունէութեան ժողովի ընդունած «դաւադրական որոշումները»:

գ.- Թալէաթի դէմ մահափորձ ձեռնարկելու ծրագիրը:

Ռազմական դատարանին առջեւ Հնչակեան ամբաստանեալներուն դէմ դաւածանի վկայութիւններով գործօն մասնակցութիւն կ'ունենաց Արթիւր Եսաւան վատահամբաւ հայը, որ ոչ միայն թրքական ոստիկանութեանը մատնած էր կոստանցայի որոշումները, այլ նաև ձերբակալութիւններուն մէծ մասը կատարուած էին իր ցուցմունքներուն հետեւանքով: Բնականաբար, հայ ազգի այս մէծ դաւածանը իր արդար մահապատիժը կը գտնէ 1919 թուականին Ատանայի մէջ, Հնչակեան վրիժառու գործողութեամբ:

Սակայն, 14 Յուլիս 1915-ին, ուազմական դատարանին տուած վճիռով մահուան կը դատապարտ-

ուին Հնչակեան կարկառուն գործիչներէն քսաներու հոգի: Մահուանցայի ժամանակամաւրութեամբ հերոսներու խումբն երկու անձերու՝ Ստեփան Սապահ-Գիւլեանի ժողովին մասնակցութեամբ մասնակցած Արժականի կարգութիւնի վարչական կամաց կամաց անդամներէն կը գտնուէին:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ: Երիտթուրք ցեղասպաններուն ձեռքով կախաղան կը բարձրացած հայ յեղափոխութեան եւ ազգի ազատագրութեան մասին կազմական կամաց անդամներէն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը կը գործադադրուի 15 Յուլիս 1915-ին Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ:

Հնչակեան Քսան Անմահներուն մահապատիժը

ՅԱԼԵՐԺԱԽՈՍ ՊԱՏԳԱՄԸ «ՔՍԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱԽԱՂԱՆ»ԻՆ

ԱՐԱՄ ՄԵՓԵԹՁԵԱՆ

100-ամեակներու խորհուրդը կ'ապրինք ազգովին:

Ցեղասպանութիւնը խորհրդանշ դարձած Ապրիլ 24-ի 100-ամեայ տարելիցը հայրենիքի եւ Սփիւրքի ամբողջ տարածքին նշուեցաւ գերլարումովը համագույն մեր բոլոր կարողութիւններու եւ կարելիութիւններու արտայայտութեամբ, որուն միացան համայն աշխարհի պետական բարձրագոյն ղեկավարութիւններու եւ միջազգային քաղաքական իրաւախոն մտածողութեան մեծագոյն դէմքերը: Աշխարհատարած մեր բազմահազար մարդկային քաղաքակիրթ ձեւով դրսեւրուած ցոյցերը, արձանագրեցին բարոյական մեծ յաղթանակ մը՝ ի նպաստ մեր արդար պահանջատիրութեան:

100-ամեակն է այս տարի, նաեւ Սամսայ հերոսական դիմադրութեան, վանի, Մուսալեռան, Շապին Գարահիսարի եւ Ուրֆայի աննախընթաց հերոսամարտերուն, ուր մեր մեծ-հայրերու արիասիրտ սերունդը ցոյց տուաւ քաջութեան ու հպարտադիթ յաղթանակներու շարք մը: Հայը իրազործեց նաեւ ցեղային մեր գերազոյն յատկանիշը, ազատորէն ապրելու իրաւունքը մեր դարաւոր բնօրբանի գէթ մէկ կոտորակ հողին վրայ, գոչելով՝ «Ազատութիւն կամ մահ»:

Ահաւասիկ, անհաւասար այս խիզախ պայքարներուն ցեղասպանութեան գոհասեղանին նահատակուած մեր մէկուկէս միլիոն հայրէու բոտոր արեան հեղումը խնայուած պիտի ըլլար արեւմտահայութեան, եթէ երեք Ս.Դ.Կ.-ի 1913-ի հերթական 7-րդ համագումարին առնուած որոշումները դաւադրաբար գաղտնալուած չըլլային թուրք պէտութեան կողմէ, որուն հետեւանքը եղաւ ձերբակալութիւնը շուրջ 200 հնչակեան «մահապարտ» հերոսներուն, անոնց դատավարութեան ու մահապատժը կախաղանի վրայ, գլխաւորութեամբ Փարամազի եւ իր 19 գինակիցներուն:

Արդարեւ, 20 կախաղաններու ամէնամեայ տարեղարձային նշումը:

Ները պէտք չէ բնորոշել իրբեւ «սպահանդէս»: Ընդհակառակը, 1915-ի Յունիս 15-ը է՛ ու կը մնայ համայն հայութեան համար արիութեան մարմնացումի, հայ ժողովուրդի ազատազրական պայքարի, քաղաքական միտքի, մարտական ողիի, արեան զնով զիտակից յանձնառութեամբ հերոսական նահատակութեան խորհրդանիշ թուական մը, զոր արժանաւորապէս արթեւորեցին Հնչակեան 20 դիւցազուները, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս 1915-1923 հայ ժողովուրդի ազատազրական ճակատամարտերուն գոհաբերուած մեր բոլոր մարտիկները, որոնք շարքային հայեր են ու մասնակցած են մեր բոլոր միւս քաղաքական շարժումներուն արձանագրած յաղթանակներուն Մուսալեռէն մինչեւ Սարդարապատ, որոնց ողին կը թեւածէ ու կ'ողէն չէ իրականացումը Հայաստանի յաղորդական երեք հանրապետութիւններուն:

Արդարեւ, 100-ամեակը յիշեալ թուականներուն, մեզ առաւել՝ եւս կը հայացնէ, կը զգաստացնէ, կ'արիացնէ, կը գերահաստատէ մեզ մեր համոզումներուն մէջ, թէ «կանք, պիտի լինենք, ու դեռ շատանանք»: Թէ, ներկայիս, մենք աննախընթացօրէն աւելի զօրեղ ենք ու զիտակից մեր ինքնութեան: Մեր նորահաս սերունդները, որոնք թեւ ու թուիչք կ'առնեն մեր տեսիլքներէն ու ոգեշնչող իմաստութենէն, կ'արդարացնեն մեր յոյսերն ու ակնկալութիւնները ու կը ներշնչեն մեզի ինքնալսատահութիւն: Ապացոյց՝ 100-ամեակի աշխարհատարած մեր համազգային կեցուածքն ու միամնակամ արտայատութիւնը, թէ՝ իրեւ խորք եւ թէ՝ երեւոյթ:

Փառք անցեալի մեր հերոսներուն, ու պատիւ մերօրեայ բոլոր «Շարքային Հայերուն»: Այեւս, ոչ ոք թողփորձէ մեզ իրարմէ անջատելի Հայաստան եւ ի ափիւու աշխարհի, որովհետեւ «Եղբայր եմք մենք, որ (անցեալին թերեւս) մըրկաւ ինք զատուած», բայց այսօր՝ միասիրտ ենք ու միախորհուրդ:

Ահաւասիկ, այս է Յաւերժախոս պատգամը «Քսաններու կախաղան»ին, որ կ'ուղղուի շարքային բոլոր հայերուս:

ԿՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԼԱԿԱՆԸ

ԼԵՆԱ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

«Քսան նոր ոգի, Քսան Աւարայիր եւ Քսան Զիրաւ, Քսան Արագայի ինքնիշխան իրաւ, Քսան Արագած, Քսան Արարաւ նժարին կշուրի մեր Անմահութիւնը...»

Գ.Հ.

Ամուր հաւատքով, հարիւր տարի ետք՝ մենք տակաւին կը քայլենք ճշմարտութեան այն ճանապարհով, որ մեր առջեւ բացին համայն հայութեան խորհրդանիշ թուական նահատական կամուլթեան անմահները, կրելով այն ջահը՝ որ համայն հայութեան անդորրութեան եւ ուղին լուսաւորող ջահը դարձաւ:

Յունիս 2015-ը դարադարձն է ահազանգի եւ նախազգուշութեան, իթթիհատական ոճրային ծրագրի մերկացման, դաւադրութեան եւ ապա Հնչակեան Քսան Նախական անմահները, իրելով այն ջահը՝ որ համայն հայութեան անդորրութեան լուսաւորող ջահը դարձաւ:

Բիւրեղեայ եւ եղակի ծրագրով տողորուած Հնչակեան Քսանները՝ դարատանց Հայ ժողովուրդը սարսափելի մղամաւանջէն ազատագրելու նպատակով, զոհողութեամբ յաղախորէն իրենց կեանքը տուին եւ անմահացան, յանուն սիրոյ, զաղափարի եւ արդարութեան:

Անոնք կախաղանէն տեսան համայն հայութեան ապագան եւ իրենց վերջին շունչով ուժ եւ հաւատք ներշնչեցին:

Ալդ պահի ստվակլութեան ընդմէջէն՝ զաղափարի հզօրութեամբ տողորեցին ու տողորուեցան: Խոշտանգութեան մշուշին միջէն նոր Արշալոյներ տեսան անոնք: Տեսան նաեւ զաղափարի յաղթանակը:

Քսաններու նահատակութեան հարիւր Ամեակը՝ ոչ միայն «Քսան հազար»ներու, այլ հարիւր հազարներու յարատեւ պայքարուն է եւ մեծ ապացուցը՝ հայուն անքակտելի հաւատքին եւ անտեղիտալութեան:

Երբ Պոլսոյ Պայազիտ փողոցի վրայ կը կատարուի քսաններու հոգէհանգիստ, անոնց տեսիլքները առաւել եւս կը պայծառանան... անոնց վշտաչարչար հոգիները կը հրճուին եւ կ'ունենան իրենց անդորրը: Իսկ երբ արդարութեան եւ ճշմարտութեան զողանջները կը հնչեն այդտեղ, համայն մարդկութեան եւ հայ ժողովուրդի իրաւունքները ապահովելու փորձերը կ'արդարանան...

Հնչակեան Քսան անմահներու նահատակութեան Հարիւր Ամեակը Ս.Դ.Կ.ի հզօր զաղափարա-խօսութեան յաւերժութիւնն է եւ ճառագայթումը: Անոր տեսիլքի ներկայութիւնն է եւ դարաւոր ու հրաշալի հաւատածքի ամրա-պնդումը եւ գոյատեւումը:

Հարիւր քսան ութ տարիներ ետք նոյնիսկ իր նպատակով եւ առաքելութեամբ հեռատես եւ յանձնառու:

«Երանի նրանց, որ մութ բանտերում Եւ չարչարանիում դժնի, որպէս մահ, Մահեակը Ա.Դ.Կ.ի հզօր զաղափարա-խօսութեան յաւերժութիւնն է եւ ճառագայթումը: Ենան նաեւ զաղափարի յաղթանակը:

Դարադարձին հետ՝ բիւր յարգանք համայն հայ ժողովուրդի Քսաններուն... Արդարացաւ անոնց տեսիլքը: Եկան ու հետեւեցան անոնց հարիւր հազարները:

Անոնց կանչերու եւ կոչերու արձագանքներն ու կայծակները մինչեւ օրս կ'որոտան:

Անոնց քաջութիւնը մեր մէջ կը դրսեւորէ հաւատք եւ նոր յոյս: Ենիկ, միշտ առլր պահէնք մեր սրբադասուած քսաններու անմահ յիշատակը:

Կ'ապրին անոնք՝ իմացեալ մահու անմահութեամբ...

ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԻՆ ԱԼՊԵՐԹ ԳՐԵԵԱՇԱՐԵԱՆ

Քսան հսկայ, դիւցազնական ժայռեր անշարժ ու աներեր, Որոնք եղան ազատութեան Հրեղէն սիւները երկնաքեր:

Փա՞ռք ու պատիւ յաւերժական Ուխտեալներին մեր Հնչակեան:

Ահա նրանք քսան անմահ Փարամազներ գաղափարի, Որոնց համար չեղաւ ոչ ահ եւ ոչ էլ մահ սարսափելի:

Փա՞ռք ու պատիւ յաւերժական Ուխտեալներին մեր Հնչակեան:

Եւ միշտ եղան հերոսական Ահեղ մուրծեր ու բազուկներ Փշելու իին լուծն ու շղթան Ստրուկների ու անտեր:

Փա՞ռք ու պատիւ յաւերժական Ուխտեալներին մեր Հնչակեան:

Քսան սիւներ կախաղանի, Որոնք ընդհուպ շէմին ճահուան Սասանեցին սուլթանների Պալատները ողը ու արեան:

Փա՞ռք ու պատիւ յաւերժական Ուխտեալներին մեր Հնչակեան:

Եւ մենք այսօր ձեր բոլորի ճակատների մասեաց գագար Պիտի դրոշմէնք մեր սրտերի Համբոյրները երախտապարտ:

Փա՞ռք ու պատիւ յաւերժական Ուխտեալներին մեր Հնչակեան:

Եւ դեռ մենք էլ պիտի լինենք Ուխտեալներին ն

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԱԽԱՂԱՆԻ ՎԲԻ՛Ռ

Ծարունակուածէց 9-էն

Երկու հարիւր հոգի, իր տունը չի
հրաւիրե՞ց զանոնք պաշտպանելու
նպատակով, եւ սակայն կողոպտելէ
յնոտյ իր ձեռքով բոլորն ալ չսպան-
նե՞ց անասելի չարչարանքներով:

3. Միթէ՞ անծանօթ էք Արճա-
կի ոճիրին: 450 Հոգի եկեղեցոյ
մէջ ոչխարի նման չի մորթեցի՞ն:

4. Յուսամ մոռցած չէք եւ
Ալջաւազի Միւտիրիխն ոճիրը, երբ
ան, օրինակ առնելով Զէքի փաշա-
յին, 600 հոգի կենդանի թաղել
տուաւ հորի մը մէջ:

5. Եթէ այս բոլորը մոռացած
էք, չէք յիշեր, բայց կը հաւատամ
որ կը յիշէք Մոքսի կառավարիչին՝
իրեն դիմում կատարող հայերուն
բասածը. «Ձեզ չեմ կրնար պաշտպա-
նել, քանի որ տէրութեան հրամանն
է», որուն համար կառավարիչը
ստացաւ խիստ յանդիմանութիւն»:

Դաստիարակ դարձեալ կը փո-
թորկիք: «Զենք ուզեր լսել... սատ-
կեցուցչք այդ շունը...»: կ աղաղա-
կէ ամբողիը:

-Նախագահը կը լոեցնէ ամբոխը եւ կը հասկցնէ Փարամազին որ շարունակէ:

«Տէր նախազահ, երեւի ոճ-
րագործները չեն ախորժիր իրենց
ոճիրներու վերլիշումէն, ես կ'անց-
նիմ դատախազի զրպարտութեանց
զլիսաւորներուն՝ անոնք մէկիկ մէ-
կիկ հերքելու համար:

Ա. Անհիմն եւ զրապարտութիւն, երբ մենք կը մեղադրուինք հայկական թագաւորութիւնը վերահաստատելու մէջ: Մենք թագաւորութեան ցանկացոյ չենք եղած երէկ, չենք այսօր, պիտի չցանկանք եւ վաղը: Մեր ցանկութիւնն է, պայքարն է ստեղծել ինքնավար Հայաստան մը, սոցիալիստական վարչակարգով, ուր բնակողները, առանց ցեղի եւ դաւանանքի խորութեան, ապրին միրով, եղբայրաբար, ազատ քաղաքական եւ տնտեսական ճնշումներէ:

Բ. Մեկ կը մեղադրէք եւ կը
դատապարտէք որպէս անաստուած-
ներ եւ անկրօններ։ Այս ալ զրպար-
տութիւնն է։ Մեր պահանջն է խղճի
կատարեալ ազատութիւն, որու իրա-
կանացման համար կ'առաջադրենք
եկեղեցին բաժնել պետութենէն, որ-
պէսզի այս վերջինը չի բռնանայ
մարդոց հաւատալիքներուն վրայ,
եւ չհարկադրէ տուրք տալ ու
յարգել այն բանը, որուն չի դաւա-
նիր, չի հաւատար։ Բայց, խնդրեած
ըսէք թէ ո՞րն է ձեր Աստուածը, ձեր
կրօնքը։ Ձեր Աստուածը զէնքը չէ՞
եւ կրօնը ձեր ստամոքսը, եւ մենք,
հպարտութեամք կը յայտարարեմ,
որ պիտի տապալենք ձեր Աս-
տուածն ու կրօնը»։

Կրկին մոլեուանդ հանդիսատես հասարակութեան պոռչտուքը, վայրենի ծիչերը դատարահը կը լեցնեն:

-Նախագահը դժուարաւ կը
լուցնէ կատաղած ամբոխը:
-Փարամազ բոլորվին անտար-
բեր, անխոռով նոյնիսկ ամբոխին
իրենց ծօտենալու փորձէն, հայ-
եացքը կը դարձնէ չորս կողմը ու
շատ անհաջողութէն.

- Եթէ չէք ուզեր որ շարունակեմ, կը լրեմ, չեմ իսպիր կ'ըսէ:
- Իսպիրէ իր համաձայն

- Ήσουεցէք, կը Հրամայէ նա-
խագահը սրտնեղած թօնով մը:

-Տէր նախագահ, դատախազի
մէր ուժը ունած աջպասառնու թէսն.

սեղ դէմ բնրած ամբաստանութեան
մէկ կէտն ալ ացն է, թէ մենք դէմ
ենք սեփականատիրութեան: Այս
ալ անխիղճ զրպարտութիւն է
Հնչակեանութեան հասցէին: Հսէք,

իննդրեմ, թէ ընդհանուր աշխարհի եւ մեր մէջ ինչո՞վ եւ ինչպէս ձեռք բերուած է սեփականութիւնը, եւ որո՞նք են անոր տէրերն ու վայելողները: Գուքը, կալուածքը, ընդհանուր խօսքով, սեփականութիւնը արդիւնք է մարդկային աշխատանքի, բանուոր մարդու բազուկի ժիր աշխատութեան: Հիմա ըսէք, այդ աշխատաւորներէն քանի՞ո հատը կը ստանան իրենց աշխատանքի արդիւնքը: Ասոնցմէ ոչ մէկը արդարօրէն տէր է իր քրտնաթոր վաստակին: Որո՞նք կը տիրանան անոնց ստեղծած հարաստութեան: Դուք, տիրողներդ, եւ ձեր կառավարութիւնները: Դուք, անաշխատ, ծոյլորէն յօրանցողներդ կը յափշտակէք միլիոնաւոր աշխատաւորներու քրտնաթոր վաստակը ու կը լորիանաք պալատներու մէջ: Մենք չենք ցանկանար որ առանց աշխատանք վայելք լինի, չենք բաղձար որ միլիոնաւորներ աշխատին սակացն նորին մնան անստուն, կքին սովի մղձաւանջին տակ, իսկ չաշխատողները վայելնեն, պարարտանան: Մենք կ'աշխատինք կործանել սեփականատիրութեան աւագակային այլ դրութիւնը եւ վերջ տալ տիրապետողներու ստեղծած անհաւասարութեան: Մեր պայքարն է, աշխատանքն է, ամէին մարդ դարձնել սեփականատէր կեանքը վայելելու համար: Հաւասար աշխատանք, հաւասար վայելք: Աչա մէր հաւասարմքը:

«Մեկ կը մեղաղը էք նոյնպէս
որ մենք կ'աշխատինք քանդել եւ
ընտանիքը եւ անոր սովորութիւն-
ները: Այս մեղաղը անքը եւս հիմք
չունի: Բայց, ինդրեմ, ըստք, թէ
գոյութիւն չունեցող կազմ մը ի՞նչ-
պէս կարելի է քանդել: Այժմեան
տիրապետող իրաւակարգի տակ
կա՞յ ընտանիք, մնացե՞ր է ընտա-
նեկան կազմակերպութիւն: Մենք
կ'ըսենք չկայ, որովհետեւ դուք՝
տիրողներդ հիմքն քանդեր էք,
այնպէս որ այժմեան ընտանիք
անունին տակ եղածը իրաւագուրկ
հաւաքածոյ մըն է, ենթական վերին
եկած օրէնքներու, անպաշտպան՝
ամէն կողմէ վրան թափուող հար-
ուածներու դէմ: Երբ մարդկու-
թեան կէսը իրաւագուրկ ստրուկ է
եւ ենթակայ այր մարդու իշխա-
նութեան, մարմնավաճառի հաս-
կացողութիւնով, ինչպէս կրնաք
դուք ընտանեկան սրբութեան մա-
սին խօսիլ, երբ այդ սրբութիւնը
փոխանակ իր բարձրութեան,
մաքրութեան վրայ հաստատելու,
կինը յաւիտենական այր մարդու
ստրուկը դարձնելու կ'աշխատիք: Մինչեւ մենք մեր պաշտպանած
սկզբունքներով, կ'աշխատինք վե-
րացնել այս չարիքը, որպէսզի տէր
իրաւունքներու եւ պարտականու-
թիւններու հաւասարութիւն, որով
միայն պիտի հարրաւորուի հաստա-

տել ընտանիքը իսկական սիրով վրայ։
«Իսկ անցնելով ձեր այն մեղադրանքին, թէ մենք ոճրագործներ, խռովարաններ եւ մարդապաններ ենք, ոզնքան համարձակ կ'ըսենք որ մենք չենք եղած եւ պիտի չըլլանք ոճրագործներ, իսկական ոճրագործները դուք էք եւ ձեր կառավարութիւնն է իր անթիւ հետեւորդներով։ Գործը հրապարակի վրայ է, փաստերուն մէկ քանին ես իշշեցի քիչ առաջ։ Հարիւր հազարաւոր անմեղ հայերու արիւնը դեռ ցամքած չէ Հայաստանի բոլոր մասերուն մէջ։
«Տէր նախագահ, կ'ուզեմ որ բոլորդ ալ, բոլորդ ալ այս սրահի պատուհաններէն անդամ մը դուրս նայիք, ու դուք պիտի տեսնէք որ

Հայաստանի գետերը դեռ կարմիր կը հոսին: Ըսէք, ո՞վ կազմակերպեց անմեղներու այդ ջարդը: Ի՞նչ էր անոնց յանցանքը: Մենք գիտենք որ ի ծնէ աւազակները, մարդասպանները, առանց արիւնի եւ ոճիրի կեանք չունին, անոնք իրենց զազանային հաճոյքը անոնք մէջ կ'որոնեն: Վաւերական ոճրագործները անոնք են որ հայութիւնը կը սպաննեն անոր պատժական իրաւունքին տիրանալու համար: Զերձեռքը գողութեան, աւարառութեան եւ ոճրագործութեան մէջ բռնուած է եւ սակայն դուք անմեղները դատելու ելած էք, այս երկրի ժողովուրդի, անխտիր, երջանկութեան եւ բարօրութեան համար աշխատողներն ու պայքարողները լուցնելու ճիգերուն մղուած էք:

- «Պիտի յաջողի՞ք: Այս, ժամանակաւորապէս, բայց ոչ յաւիտեան:

«Դուք որ կրօնի տաճարները քանդեցիք, սրբութեան խորանները պղծեցիք, աշխատողին քրտնաթոր վաստակը յափշտակեցիք, անբարոյականութիւնն ու կնավաճառութիւնը օրինականացուցիք եւ ընտանիքը քանդեցիք, վաղը հաշիւպիտի տաք ամբաստանութեան աթոռին վրայ նատած: Մենք ասոր խորապէս համոզուած ենք, եւ դուք պիտի չի յաջողիք կասեցնել յառաջդիմութեան անխւը: Մենք գիտակցութեամբ ընտրած ենք այսուղին: Մեր զաղափարները անմեռնեն: Մեր շարքերէն ինկան իւրաքանչիւր փոխարքէն հազարներ երեւան գալուն վստահ ենք: Այս հաւատքով է որ կը գոչեմ.

«Անցի բռնապետութիւնը, Կորչի տնտեսական անհաւասարութիւնը,

-Կորչի մարդասպանութիւնը,

- կեցցէ Սոցիալիզմը,

- կեցցէք Հնչակեան Կուսակցութիւնը»:

-Մըրահը դարձեալ ըկ փոթորկի հացնուչերով:

Դատախազը իր ներքին ուժեղ կոխւէն անհանգիստ շարժումներ կ'ընէ, նոյնիսկ բռունցքը կը շարժէ ոտքի ելած:

-Նախագահը լուռ է ու մտած-կոտ երեւոյթ մը ստացած:

-Փարամազ վերջացուցած ըսելիքը, կը մօտենայ իր նստարանին, ճակտին քրտինքը կը սրբէ ու կը նստի:

-Ամբոխը դեռ իրարանցման մէջ է: Շատեր հեռուէն մօտենալու եւ զայն հարուածելու փորձութեան կը մղուին, սակայն ոստիկանները թոյլ չեն տար, ետ կը մղեն:

- Նախագահը ոտքի վրայ կը հրամայէ լուռթիւն, ու դատաւորներու հետ միասին կ'անցնի քովընտի սենեակը խորհրդակցելու:

Խորհրդակցութիւնը կ'երկա-

թի: Ժողովուրդը անհանգստութեան նշաններ ցոյց կու տայ:

Ներսի խօսակցութեան աղմկալի ըլլալը կը լսուի դուրսի սրահին մէջ: Դատաւորներու եւ նախագահին միջեւ կը տիրէ անհամաձանութիւն, վասնզի վերջինը կը դժկամակի ստորագրել Անչափազանց յուզուած է, խօսուածները ճշմարտութիւններ ըլլալը կ'ընդունի, ժողովուրդի երջանկութեան նպաստող ճշմարտութիւններ, որոնց համար պէտք չէ դատապարտել, այլ շնորհաւորել...: Բայց Սուլթան Համիտը պահանջած է պատժել կախաղանով...:

Բոլոր դատաւորները կը սպասեն նախագահին ստորագրելու, բայց այն դեռ կը յամենայ բոլորին զարժանք առթելով:

Յանկարծ ոտքի կը կանզնի նախագահը, ձեռքի գրիչը երկու կտոր կ'ընէ ու կը նետէ գետին:

«Արդարներու պատիճները վաւերացնող զրիչները այսպէս պէտք է կոտրել, իսկ կախաղանի չուանները ացրել, -ըսելով ետեւի դռնէն կը մեկնի:

Դատաւորները կ'ապշին, «խենդացած է» կը փափսան իրարու ու վճռագիրը առնելով սեղանին վրայէն կ'անցնին դատասրացը:

Խոր լուսութեան մէջ, դատախազի բերանչն ամբոխը կը լսէ Փարամազի եւ խմբակն Մելքոնի կախաղանի մահավճիրը, իսկ միւսներու ալ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուիլը...:

Մահմետական ամբոխը կը խլրտի, ուրախ կանչերով սրահը կը լեցնէ:

Ամբաստանեալներու համակիրներու վրայէն կ'անցնի մահասփիւր քամին:

Փարամազ թոյլ չի տար որ սուխնաւոր ոստիկաններ իրեն մօտենան անմիջապէս: Ան դեռ ըսելիք ունի: Արդէն մօտեցած է դատաւորներուն, զլուխը վեր բռնած, կը նայի անոնց աչքերուն մէջ այրող նայուած քով կու կ'որոտայ:

Շղթայ, կախաղան եւ մահ... այդ բոլորը մեզ չեն կարող սարսափեցնել, մեր ընտրած ուղիէն շեղեցնել, կ'արհամարհներ այդ բոլորը մեր բովանդակ էութեամբ: Զեր կախաղանները տառապող մարդկութեան ազատութեան սիւներն են... Հնչակեան սկզբունքի յաղթանակը մօտալուտ է...:

Սուխնաւոր ոստիկանները թոյլ չեն տար որ շարունակէ ան, կը լուեցնեն հարուածներով: Իսկ մահմետական մոլեւանդ, հայ արեան ծարաւի ամբոխը հայուչներով կը հետեւի ոստիկաններու:

Դատավարութիւնը վերջ գտած էր:

Վարագոյրը իջած:

ՔԱՎՆԵՐԻՆ...

Դուք՝
Հարիւրամեայ
Բերդեր անառիկ,
Յեղափոխութեան անլոելի կանց
Բողոք ու վրէժ.
Ուզեցին ճգմել
Խեղդել արիւնի
Անտակ ծովի մէջ
Դաժան Սուլթանի
Եաբաղանն արնոտ,
Ու Պայազիտի
Փթած, մահարոյր
Պարաններ, փայտեր
Նրանք չիք դարձան
Ու խոնարուեցին
Զեր ևամօի արած...

Ու քայլեցիք դուք
Դէպի Գողգոթայ
Յեղեցիք արիւն
Եւ աւետեցիք
Գալիքը Վաղուան,
Արշալոյսը վառ եւ արեւաշող
Որ ծագեց Սասեաց
Վեհ զագարներից,
Ու կտակեցիք ձեր սերուդներին
Մարտունակ ոգի,
Պայքարի անմար
Կանքեղ բոցավառ,
Յնչակեանութան
Դրօշը կարմիր
Բոցն ազատութեան...

massis Weekly

Volume 35, No. 21

Saturday, June 13, 2015

Three Armenians Elected to Turkey's Parliament



Selina Dogan



Markar Esayan



Garo Paylan

ISTANBUL—In a major blow to President Recep Tayyip Erdogan, the ruling Justice and Development Party (AK Party) is set to lose its parliamentary majority in Parliament, according to unofficial results of a parliamentary election held on Sunday, Today's Zaman reports.

With about 95 percent of the vote counted, the AK Party, which was co-founded and led for more than a decade by Erdogan, won 41 percent, well ahead of other parties but about 8 percent below its 49-percent vote in the previous election in 2011.

Erdogan has fervently campaigned for a parliamentary majority for the AK Party big enough to push for constitutional changes to introduce a presidential system, under which he would have greater executive powers.

The pro-Kurdish Peoples' Democratic Party (HDP) was the rising star of the election, winning nearly 13 percent of the vote that is set to give it nearly 80 deputies.

The main opposition Republican People's Party (CHP) was at about 25 percent of the vote — apparently losing some votes to the HDP — while the nationalist Nationalist Movement Party (MHP) was just under 17 percent.

US State Department Denounces Turkish President Targeting Journalists, Armenians and Gays

WASHINGTON, DC (Armradio.am) — US State Department spokesperson Marie Harf denounced President Recep Tayyip Erdogan's attacks against Western media outlets, but brushed aside criticism that Turkey was an unreliable ally despite the growing rift between the two countries.

Asked about President Recep Tayyip Erdogan's accusing the New York Times, CNN and BBC of trying to weaken and divide Turkey, and later expanding on it with a claim that journalists, Armenians and homosexuals were allies in sedition, Senior Advisor for Strategic Communications at the US State Department Marie Harf told a daily briefing that the US supports freedom of expression, and we remain concerned about government interfer-

Three Armenians Elected
According to the results of the parliamentary election three Armenians will be represented in the Turkish parliament after a long absence, Hurriyet daily reports.

Markar Esayan, an Armenian-Turkish journalist for the pro-AKP daily Yeni Safak, entered the parliament on an AKP ticket as the 12th candidate from Istanbul's second election area.

Attorney Selina Dogan, from the Republican People's Party (CHP), was elected as the first deputy candidate from the second election area of the CHP's Istanbul list.

Garo Paylan, who ran for parliament as the second nominee from the pro-Kurdish HDP's third election area in Istanbul was also elected.

Erol Dora, who is a member of Turkey's Syriac community and a lawyer, was the HDP's third deputy candidate from Mardin and an incumbent in the legislature was also elected.

In addition to the four Christians, two members of Turkey's small Yazidi community were also elected for the HDP – Feleknas Uca from Diyarbakir and Ali Atalan from Batman.

ence in freedom of expression in Turkey, "We've said that for a long time and we remain concerned."

Erdogan had made his remarks during an address to citizens in the eastern province of Bingol on June 3.

"An independent and unfettered media is an essential element of any democratic and open society," said Harf, "As Turkey's friend and as their NATO ally, we urge the Turkish authorities to ensure their actions uphold democratic values, including due process, judicial independence, and freedom of expression, including access to media and information."

When asked if she would 'denounce or decry or criticize' Erdogan for his criticism of homosexuals, Armenians and journalists, she responded "Absolutely."

U.S. Envoy Hopes for New Armenian-Azeri Summit

YEREVAN (RFE/RL) — The chief U.S. mediator in the protracted Nagorno-Karabakh peace process visited Yerevan Wednesday on the first leg of a regional tour which he hopes will pave the way for renewed face-to-face negotiations between Armenia's and Azerbaijan's presidents.

James Warlick told RFE/RL's Armenian service (Azatutyun.am) that he and the two other co-chairs of the OSCE Minsk Group representing France and Russia are now trying to "frame the issues" that would be on the agenda of the next Armenian-Azerbaijani summit.

President Serzh Sarksian and Azeri president Aliyev most recently met in Paris in October. Both leaders gave positive assessments of that summit which was aimed at kick-starting the peace process.

However, tensions in the conflict zone were reignited in November by the shooting down by Azerbaijani forces of an Armenian combat helicopter near Karabakh. Also, there was a renewed upsurge in deadly truce

violations in January. The mediating troika implicitly blamed Azerbaijan for that escalation.

"Now we are looking to dates where both presidents are free and can meet," Warlick said ahead of a meeting with Foreign Minister Edward Nalbandian. "And we also need some time to be able to frame the issues."

"I look forward to talking today to the foreign minister [Nalbandian] about that and I will be in Baku later in the week," added the diplomat. He gave no possible dates for the next Aliyev-Sarksian meeting.

The conflicting parties have reported virtually no deadly fighting along "the line of contact" around Karabakh and the Armenian-Azerbaijani border since the beginning of April. Observers in Armenia link this relative calm on the frontlines with the upcoming European Games in Baku. They say that Azerbaijan de-escalated the situation there in order to ensure that armed incidents do not scare away foreign athletes planning to participate in the games.

Nor Zartonk: False Reports of Kamp Armen Deed Return is an Election Ploy



ISTANBUL — The Nor Zartonk, civil society group representing Turkey's Armenian community, condemned false reports that the deed for former Armenian orphanage Kamp Armen has been returned to the Gedikpasa Armenian Protestant Church Foundation and called the false reports a ploy for votes in the run-up to Sunday's election during a press conference held in Istanbul on Thursday morning, Today's Zaman daily reports.

The current owner of the camp, Fatih Ulusoy, made a statement on 23 May and said he had donated the property to the Gedikpasa Armenian Protestant Church Foundation. However, 10 days have passed since that statement, and the return of the deed has not taken place.

Speaking to Agos, Ulusoy said that they had submitted the official written document regarding the dona-

tion, and that the procedures would be carried out at the deed office after the preparation of the letters of attorney, adding, "It should be completed next week".

We are in the 30th day of our Kamp Armen resistance, and we wanted to share [our experiences] of these 30 days, for there have been several false reports circulating in the media regarding the camp. [...] It's unfortunate but some of these lies are being produced in an effort to win votes [for the upcoming June 7 general election], and this includes Armenian media outlets. To gain these votes, there are reports being produced stating that the deed to the camp has been returned to the Gedikpasa foundation, but unfortunately, this is not true," said Sayat Tekir, spokesperson for

Continued on page 4

Comrade Paramaz: A Revolutionary from Turkey

By Kadir Akin

The tragic story of the Armenian Socialist Paramaz, also known as Matteos Sarkissian, and his 19 comrades, who were hanged on 15/16 June 1915 in Beyazit district of Istanbul, remains very alive in the collective memory of the Armenian society today. Conversely, the case of the 20-s remains unknown to many in Turkey, including the political circles, despite the fact that the country began slowly to confront its past.

In these coming days of the centennial of 1915, the number of discussions of “the many ways and means to face the past” are increasing. In such a context, bringing up the case of the hangings of the 20s is indispensable if we want to face the ghosts wandering in Turkey’s past by positioning ourselves against the act of forgetting and by demanding that justice be served, even when late.

Flare of “Medz Yeghern”/Great Atrocities: the hangings of Paramaz and his comrades on June 15th, 1915

It was almost like the flare of “medz yeghern”/Great Atrocities when only three weeks after the mass arrests of April 24, which marked the beginning of the state’s sending close to one million Armenians into forced migration, Paramaz and his Social Democratic Hunchakian Party member comrades based at Beyazit were sent to death following their unlawful trial.

Without finding the time to mourn the deaths of Paramaz and his comrades, the Armenian people were rolled into an even greater pain. The leadership of Progress and Union Party, which dominated the political life of the Ottoman Empire at the turn of the last century, had kept forced assimilation and Turkification as state policies in the country’s political agenda. The leadership had seized the opportunity to implement these policies in the aftermath of the Balkan Wars when Balkan nations rose up against the Ottoman yoke in order to determine their own destinies and when the Empire lost significant land as a result of the wars. Moreover, the Ottoman army’s defeat at Sarikamis, Kars on January 10, 1915 and the Empire’s losing of its hegemony in the Middle East as a result of this defeat served as an alibi for the Progress and Union Party to quickly implement its assimilation policies. Beginning with Armenians, the Greeks and autochthonous nations of the Anatolian peninsula such as Assyrians and the Chaldeans were torn off of their lands for centuries and were forced into exile. They have been sent off to desert areas such as the Deir-ez-Zor to march to their deaths and were subjected to a genocide as a result of a calculated ethnic engineering.¹

The story of Paramaz and his comrades, who were sent to death following an unlawful trial, sums up the foregoing lawlessness without justice that brought about forced migrations and deportations.

Towards the end of June of 1914, the founders, executives and Istanbul members of the Socialist Democratic Hunchakian Party (SDHP) were ar-

rested and put into custody after someone informed against them alleging that the party took a decision to organize the assassination of Progress and Union forerunner Talat Pasha, during its 7th party congress which took place in the Romanian town of Constanta on September 17, 1913. Paramaz was among them.²

Cases of those who were arrested were not yet heard, and without definite knowledge of when that might be, they were kept shackled under horrific conditions in the basement of Istanbul central prison house for months, while their interrogators tortured them. Indeed, one of the decisions taken at the 7th party congress of the Socialist Democrat Hunchakian Party was about to leave the decision of organizing such a plot to the central committee.

The 7th congress did not attract significant number of delegate, which had caused some problems at the time with regards to decision-making during the meeting. The 6th party congress that met in Istanbul in 1909 had ended with the firm decision of legalization of the party. Yet, members at the Constanta congress decided to go back to their underground work. In fact, the decision to become legal/officially legitimate drove serious rifts of opinion within the party during the 6th congress. The group that included Stepan Sapah-Gulian and Paramaz had objected to legalization. Nevertheless their objections did not cause major divisions within the party and all have conceded to this decision.³ Surely, the new constitution that was declared in 1908 with the Second Constitutional Monarchy has granted Armenians the right to self-representation in the Ottoman Parliament, much like other nations, who have legalized their organizations. The Hunchaks had much cooperated with socialists and liberals against the Progress and Union members.⁴

Paramaz’s involvement in the assassination of the Tsar’s governor of Caucasia in 1905 was well known among the party members, but even though he was not able to attend the Constanta party congress, he was elected to the central committee.

Arsavir Sahakyan, who attended the party congress as the Egyptian delegate, and was suspected of playing a role in the police operation against the SDHP by cooperating with the Ottoman police had further exacerbated the arrests of SDHP members by informing the police that he was nearly assassinated on January 28, 1914 around Tarlabasi district of Beyoglu.⁵ Up to 120 SDHP members were arrested and were tortured for many months to come. Some were released after the intervention of many intermediaries and the payment of many bribes. The number of remaining arrestees decreased to 49. When the trial began, however, the number of those on the bench was 23 including 2 absentia. One of those tried, Hemayak Aramyan gave a statement incriminating Paramaz and his friends.

The events in Van were used as an excuse for the arrests of 240 Armenian intellectuals and community lead-

ers on April 24-25, 1915 in Istanbul, who then were sent to exile. The number of such exiles went beyond two thousand by the end of May. With the Deportation Law of May 27, thousands of Armenians were sent on the road to genocide. Coincidentally, the military tribunal (divan-i harp) took up the case of Social Democrat Hunchakian Party central committee member Paramaz (Madteos Sarkisyan) and his comrades. Nobody at the time could have foreseen that the trial of an unfinished assassination attempt would lead to the executions of Paramaz and his comrades.

Beginning on May 10, 1915, the trial lasted for 17 days and ended on May 27, which is also the date when the Deportation Law was issued. Paramaz and 21 other Hunchakian Party members were tried for: “engaging in armed action in order to form a free and independent Armenia; conspiring against the state’s indivisible unity by means of provoking foreign governments against the Ottoman Empire; holding open and secret meetings in different places in order to incite some Ottoman peoples to break away from Ottoman dominion and form their own states; to those ends, use propaganda means such as print media and organize provocative actions.” Paramaz’s dialogue with the chairman of the tribunal still carries significance because his defense is still valid and it proves the extent of the injustices to which these men were subjected. In response to the question of the chairman as to whether he engaged in armed insurrection and secessionism against the Empire, Paramaz responded: “what is left that we have not done for the welfare of this country? We accepted such self-sacrificing conditions in order to institute the brotherhood between Turks and Armenians. How much energy we expended; how much blood we shed! The reason why we endured so much pain was to elevate each other based on mutual confidence. And what do we get in return? You not only denied our extraordinary efforts [to live together in peace] but you tried to annihilate us. You have attempted to tear us apart from our land by occupying it for 600 years. And now you are attempting to transform Ottoman lands into a Turkey. When you do these, you do not consider yourself to be guilty of anything; but us when we attempt to do the same based on our historical right?”

Paramaz and his comrades were first arrested in 1898 in Van and were sentenced to death. He was a Russian citizen and was extradited to Russia by the request of this country. When he was tried at court in Van, he was reported to defend himself with the following statement: “We want equality [of all nations]. We do not follow rigid nationalism. Our demand is that Armenians, Turks, Kurds, Alevis, Lazis, Yezidis, Assyrians, Arabs and Coptics live together under same conditions. As a revolutionary, I believe we can attain this objective. But the Ottoman state policies direct at Turkism. You go back to the same point, Turkism, where you came from hundred years ago.⁶



20 men including Paramaz were sentenced to death 17 years later. Stepan Sapah-Gulian and Hagop Tivrapian were sentenced in their absentia. Sultan Mehmet Resat approved the court’s decision on June 5 and ordered the Minister of War Enver Pasha to conduct the executions.⁷

20 hunchakian gallows

In the morning of June 15, 1915 before dusk, the 20s were brought next to the gallows to be executed. Their death sentences were read to them. Paramaz turned to his friends and said: “Comrades, we will march to death with our heads up, like bravemen.” Dr. Benne, who was one of the 20, shouted to the faces of his executioners: “You are hanging us, the 20, but 20 thousand will follow after.” The hangmen brought first Paramaz to the gallows. Before they kicked the stool out from under his feet, Paramaz shouted: “You can destroy our bodies, but never our ideas... Tomorrow Armenians will salute a free and socialist Armenia in the East of the country. Long live socialism!” While others followed him into the gallows and in his last wishes, the worker Yervant sang a song as he waited for the knot to find his neck: “Death is the same everywhere, but how happy for the martyr who dies for the liberation of his people.”

Priest Kalust Boghosyan who was observing the hangings wrote about that day as follows: “After the hangings of the 20 revolutionary Armenians, sergeants hung death sentences nailed on wooden pallets around the victims’ neck. They called the photographers and had many pictures taken of them with the dead bodies. A doctor certified that each and every one of them was truly dead and wrote reports. The bodies of the 20s were then taken off of the gallows and carried away to the Edirnekapi Armenian cemetery on horse wagon.” On the horse wagon, their bodies were put one on the other. They were not buried at the cemetery individually, but en masse, in accordance with Aram Achikbashyan’s will.⁸

Paramaz in Memories

The Armenian people have never forgotten this event. Both in the memories of those who remained in this land and of those who were dispersed into four corners of the world as a result of deportations, what happened to Paramaz and his comrades, and their defenses at the trial and heroism were

Continued on page 3

Comrade Paramaz: A Revolutionary from Turkey

Continued from page 2

carried from one generation of Armenians to another. Armenians who survived deportations and remained in Turkey remember and speak of this event quietly. Those living in Armenia and in the diaspora commemorate this event in open, pronounced ways. Paramaz took his rightful place as a folk hero in the collective memory of the Armenian people.

In Turkey, the tragic events surrounding killings of Paramaz and his comrades do appear only in a few books and articles. In 1921 the Dashnaks, Hunchaks and Ramgavars in Istanbul organized a joint commemoration but nothing came after for ninety years. A panel and a commemorative event organized in June 2013 where the hangings took place at the Beyazit Square in Istanbul brought this tragic incident, about which there has been hitherto limited amount of publicity, to public attention among the leftists in Turkey. Awareness of the story of 20 revolutionary Armenians emerged due to activities that took place within that framework. One would admit of course that the commemoration of what happened to Paramaz and his comrades by means of such public activities almost a hundred years later were belated efforts that nevertheless constitute a first step towards confronting the past.

When we look at the movement in Turkey, Turkish socialists do not keep Paramaz and his comrades alive in their collective political history, even though it is a fact that Armenians and Greeks (and Bulgarians and Jews) who lived in Istanbul at the time were among the pioneers/founding figures of the socialist movement.⁹ The fact that neither the Communist Party of Turkey (TKP) nor the left-socialist movements remember Paramaz and his comrades is due to the continuing influence of Kemalism, the founding ideology of the Turkish republic and a preceding movement of the Progress and Union, on the Left. Many Kemalist figures committed the crime of deportation and were tried at the court beginning in 1919 in Istanbul and then in Malta, but they were also acquitted by M. Kemal himself and later played an important role in the constitution of the republic.¹⁰ Deportations of Armenians and the public perceptions about their deportation have influenced left-socialist movements in Turkey for many years. The influence of Kemalism over left-socialist movements and their lack of internationalism led to the ignorance and forgetting of ‘other’ socialists and their struggles, who inhabited the same land, while knowledge and collective memory from these struggles have never been passed on to new generations.

Confronting the past, knowing our history right

I have mentioned before that while Armenian people’s collective memory retains the tragic story of Paramaz and his 19 comrades, the number of intellectuals, democrats, and socialists of Turkey who remember the cause/case of the 20 is quite small. Even though socialists like Deniz Gezmis, Mahir Çayan, Ibrahim Kaypakkaya, Mazlum

Dogan and their comrades who died on the gallows and in the torture chambers have kept alive the legacy of the 20s and Paramaz—albeit unwittingly.

Forced migrations of Armenians have not only resulted in genocide, they have also hurt the roots of blooming socialism in these lands. The socialist movement here would have taken a different course, had the socialists of Turkey and their organizations been familiar with the socialist literature that was produced by those who came before them, had known about their predecessors’ concerns which are all the more significant today while witnessing contemporary developments, and had a full grasp of the struggle that their predecessors waged with Ottoman laborers from all of the Empire’s nationalities. Indeed, some of the ideas in the Hunchaks’ party program from 1910 continue to have relevance today: “For the working class, which constitutes the majority of human beings, to be emancipated, it needs to own land, factories, banks, valuable financial institutions and railways – tools that serve to production, capital exchange and communication. The administrative, financial and economic conditions and taxation system to which Ottoman peoples are subjected today will bring the destruction of the working class. This people finds itself under such economic circumstances that on one hand capitalist system takes over the production process, while the old relations of production are disappearing, on the other hand, the bourgeois class is vying for power with leftover of the feudal system. To that end, it tries to use social organizations solely for its own class interests”¹²

Main principles listed in the party program were the following:

1. A general Assembly, having full powers, elected by direct and general popular suffrage.
2. Provincial and Communal autonomy.
3. Equality before the law of all citizens, without distinction of nationality, religion or sex.
4. Complete freedom of press, conscience and meetings.
5. The institution of Habeas Corpus as a safeguard of liberty.
6. The separation of church and State.
7. The general arming of the entire manhood into a popular militia, in time of peace.
8. The establishment of a secular and obligatory system of public instruction, etc.
9. The abolition of the existing system of Contributions and the establishment of a progressive system.
10. The total abrogation of indirect contributions.
11. The liberation of peasants from debts of all descriptions.
12. The enactment of special laws for the protection of labor against speculations, etc.

I remind you that these demands were made 114 years ago.

Kegham Vanigian, who was hanged with Paramaz, was the editor of the youth magazine “Gaidz” (Spark). Vanikian published a counter opinion to the thesis on the impossibility of



establishing socialism in the Ottoman Empire and argued that the working class made socialism real: “Wherever is electricity and steam power, there is proletariat. And wherever is proletariat, there will be class struggle and socialist struggle.”¹³

Though belatedly, it is imperative to commemorate Paramaz and his comrades by fully appreciating their camaraderie, to resist forgetting, and to demand that justice be served. On the centennial of the state killings of the 20, we will help constitute contemporary democratic consciousness in Turkey by way of a documentary film about Paramaz and his comrades. We need to devise a way to begin commemorating Paramaz and his comrades not as “others’ socialists”, “heroes of other people” and “other revolutionaries”, but as “our own”. We need to make them a part of our history of common struggles. And we need to be able to do these things today as societal opposition with common demands for peace and democracy comes together and crystallizes in the Gezi Resistance, and as the search for solidarity among the socialists materializes. If we can manage to pass the legacy of Comrade Paramaz onto young generations in Turkey, we can then begin to believe in the possibility of leaving them with a future wherein people in this geography were to live side by side under common conditions of peace and comradeship based on equality.

Notes

1 Modern Türkiye’nin Sifresi – İttihat ve Terakki’nin Etnisite Mühendisligi (1913-1918) Fuat Dündar

2 G. K. Baskanligi “Arsiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri” (1914-1918) cilt iv

3 Steban Sabah-Gülyan (asil adı, Stepanos Der-Danielyan) 1887’de Cenevre’de kurulan SDHP önderlerinden. 1908 yılında İttihat ve Terakki de eleştiren yazıları yazdı. 1991 yılında yazıları Ermenistan’dıda kitap olarak basıldı. 20’ler davasında giyabında ölüme mahkum edildi. 1861 Nahcivan doğumlu 1927’de ABD’de öldü

4 1912 Yılındaki Osmanlı daki Seçimler ve Batı Ermenileri Dr. Yeghig Djeredjian Beyrut -2007

5 Arsavir Sahakyan SDHP’nin Romanya-Köstence’deki 7. kongresine Misir delegesi olarak katıldı. Osmanlı Emniyetiyle işbirliği yaptı. Osmanlı İmparatorluğu dışında başka devletlerin istihbarat örgütleriyle de çalışmasına iliskin bilgiler var. 1918 yılında Adana’da Paramaz’ın arkadaşlarında öldürdü

6 Dr. Yeghig Djeredjian arsivi-Beirut

7 G. K. Baskanligi “Arsiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri” (1914-1918) syf.63

8 Sonsuzlugun Yolcuları – Hrant Amiryani (ilgili bölümlerin çevirisisi: Sarkis Hatsspanian)

9 Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923) Mete Tuncay-Erik Jan Zürcher

10 Malta Sürgünlerini Nasıl Bilirsiniz – Ayşe Hür

11 http://www.hunchak.org.au/aboutus/historical_turabian.html. Also see G. K. Baskanligi “Arsiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri” (1914-1918) Osmanlı Sosyal Demokrat Hinçakyan Örgütü Ana Tüzüğü syf. 68

12 Dr. Yeghig Djeredjian arsivi-Beirut

Oxfam, One Armenia Team Up to Lift Lives in Tavush



By Serouj Aprahamian

We live in a world today where development is purported to hinge on services and technological innovation. To be competitive in the global economy, countries are told they must enter the information age and develop sectors such as IT. This penchant for progress is certainly a positive one. But creating the economy of the future must first start with the most fundamental base of production and sustenance: agriculture.

Today, agriculture accounts for 19% of Armenia's GDP and 37% of the employed workforce in the country. It is also a quickly growing sector providing for the largest share of contributions to annual growth. For Armenia, the efficient and sustainable cultivation of land—generating incomes that can then build the base for greater economic activity—is essential for both prosperity and self-sufficiency.

That is why a recent campaign launched by Oxfam in Armenia and One Armenia to support female agricultural cooperatives in Armenia's border villages is so important.

"Since 2010, Oxfam has helped establish cooperatives in 15 villages across Armenia, including four in the critical region of Tavush," says Oxfam in Armenia representative Kristine Hovhannisian. "With the help of One Armenia, we are taking this initiative to the next level by crowdfunding for the construction of four additional greenhouses in Tavush, that will provide a stable income for nearly 50 women farmers in these volatile border communities."

The campaign is seeking to raise \$10,000 for each of the four greenhouses to be built (\$40,000 total). These greenhouses will increase productivity in the existing cooperatives by over 50%, paving the way for secure jobs and improved living standards throughout the community.

Just as central as the economic imperative is the social component of the project. The cooperatives are all female focused and operate on participatory democratic principles. Each cooperative member has a voice in

decisions and benefits from the proceeds equally. This collective approach has proven effective in not only pooling resources to achieve growth but also in distributing the gains of such growth more equally in the community.

The entry of One Armenia into campaign also marks a new, exciting opportunity for the Diaspora to engage in progressive initiatives in the homeland. This is a unique opportunity for Armenians to take action and see their dollar make a real difference for those who have so long been ignored and marginalized.

As explained by the organization's Country Director Nazareth Seferian, "With this project, we are trying to find a sustainable solution to poverty for more than 50 families in our border villages. At the same time, we're focusing on redefining the role of women in rural Armenian society, giving them the opportunity, skills and resources to make a positive change in their communities. It's a win-win!"

Each greenhouse is expected to generate a harvest of 7.5 tons and an annual net revenue of \$3200 to each community. But in order for this campaign to reach its goals, the \$40,000 total must be raised by June 15th. This targeted deadline will ensure that the greenhouses will be built in time for the harvest season starting in August, allowing the cooperatives to cultivate their crops successfully this year.

Bridging the gap between the Diaspora and Armenia through such meaningful projects is the direction we need to move in if we want to see advancement and prosperity in the country. The much-touted potential of the Diaspora must be put to use through such projects that make a tangible difference for people on the ground.

By supporting this campaign, we will not only be helping uplift families out of poverty, we will be setting the foundation for a more robust and advanced economy for the future.

Help ensure that the Tavush cooperative greenhouses are built in time for this year's harvest by visiting the campaign page today and making your secure online contribution.

Save the Date

NOV. 7, 2015-Saturday, St. Peter Church Ladies Society 57th Annual Fashion Show and Luncheon, One Hundred Years and Flourishing, at Four Seasons, Westlake Village, CA

Hovhannes Tumanyan's House in Tbilisi Handed over to Armenian Diocese



TBILISI — On Jun 8, 2015, the delegation of the Writers' Union of Armenia, under the leadership of the Chairman, Edvard Militonyan, arrived in Tbilisi to participate in the hand over of Hovhannes Tumanyan's house to the Armenian Diocese in Georgia. The guests visited the exhibition dedicated to Komitas held in the Hayartun Center, then the Khojivank Pantheon of Armenian writers and public figures and laid flowers on the tombs of Hovhannes Tumanyan and of other Greats of the Armenian nation.

Later, the delegation together with representatives of the Diocese headed to the house of Hovhannes Tumanyan where they were joined by the Counselor from the RA Embassy in Georgia, Karen Melikyan, the Chairman of the Georgian Writer's Union, Makvala Gonashvili, the Editor of the "Tsiskari" journal, Baghater Arabuli and others.

The part of the house (150sqm), which is now turned into a library was acquired by Levon Ananyan the former chairman of the Writers' Union of Armenia thanks to the financial support provided by the Mayor of Gyumri, Vardan Ghukasyan.

The Chairman of the Writers' Union of Armenia, Edvard Militonyan handed the keys to the Primate of the Armenian Diocese, His Grace Bishop

Vazgen Mirzakhanyan. The house now will be called the "Tumanyan Vernatun of Culture and Art", the purpose of which will be the development of the cooperation and mutual relationships between two Christian nations, the organization of book presentations and different cultural events. The building will include a hall, a library providing sources in four languages, AGBU Virtual University and one of the rooms will carry the name of Levon Ananyan.

The Chairman of the Georgian Writer's Union, Makvala Gonashvili, the President of the "Vernatun" Armenian Writers' Union of Georgia, Gevorg Snkhchyan, the Counselor from the RA Embassy in Georgia, Karen Melikyan, poet and translator Givi Shahnazar, poetess and translator Anahit Bostanjyan gave congratulatory speeches.

The house of the great Armenian writer, Hovhannes Tumanyan, is located on Amagleba street, 18 (former Davitashvili St.), where the writer lived from 1909 to 1923. In 1952 the writer's personal belongings were taken to Yerevan. 4 rooms out of 6 were turned into a library. The rest belonged to heirs. After Georgia's independence, the City Hall of Tbilisi has transferred the ownership of the part of the library to a Georgian citizen. That part later had to be acquired again.

Nor Zartonk: False Reports of Kamp Armen Deed

Continued from page 1

Nor Zartonk, during Thursday's meeting.

Paros monthly magazine, an Istanbul-based magazine that focuses on the local Armenian community had published an article about the camp with the headline, "Kamp Armen has been returned to the foundation" on one page and a full page ad for Justice and Development Party (AK Party) deputy candidate Markar Esayan, who is also a prominent columnist of Armenian descent, on the adjacent page. In addition to falsely stating that the title to the property had been returned to the foundation, the article described Esayan as "the one who has undertaken the coordination for the Armenian orphanage to be returned to the foundation," portraying Esayan as being at the forefront of the resistance to the demolition.

The members of Nor Zartonk openly criticize Esayan for using the Kamp Armen resistance to promote the AK Party. In addition to the Paros article and Esayan's statements on

Twitter, he also penned a column in the Sabah daily last month entitled "A new formula for the Tuzla Armenian Orphanage" in which he falsely stated, "When the current owner began demolishing the building upon a court order, the government intervened and stopped the demolition process." In fact, it was former resident of the orphanage Garabet Orunöz who mobilized local Tuzla residents to the site and Peoples' Democratic Party (HDP) Armenian parliamentary candidate Garo Paylan who halted the demolition. In the same column, the parliamentary candidate noted, "Prime Minister Ahmet Davutoglu is personally involved in the case. Also, Istanbul Mayor Kadir Topbas has promised to resolve the problem."

Kamp Armen Solidarity, who have held vigil at the camp site since the decision was taken for the demolition of the camp, also made a statement regarding the process. The statement underlined that the vigil would continue until the deed was returned to the foundation.

ՓԱՐԱՍԱԶ (ՄԱՏԹԵՈՒ ՍԱՐԳԱԾԱՆ)

Հ. Մ. Պօղոսեան
ՊԱՏՄ. ԳԻՏ. ԴՈԿՏՈՐ

ԺԹ. դարի վերջերի եւ ի.
դարի սկզբների հայ ազգային-
ազատագրական շարժման ականա-
ւոր դէմքերից մէկը՝ Նշանաւոր
հնչեակեան Փարամազը, ծնուել է
1863 թ. Մեղրիում։ Սկզբնական
կրթութիւնը ստանում է ծննդա-
վայրի տարրական դպրոցում, ապա
1878 թ. Մեպտեմբերին ընդունուում
է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը,
որտեղ ուսանում է մինչեւ 1883 թ.
վերջը, երբ «ըստ որոշման ուսուց-
չական ժողովոյ արտաքուեցաւ
յաշակերութենէ ի 29 Դետ. 1883
ամին»։

Յայտնի է, որ 1870-1880-ական թթ. Ռուսաստանում աւելի աշխուժացան յեղափոխական տրամադրութիւնները, որոնք իրենց ոլորտի մէջ առան նաեւ Անդրկովկասի երիտասարդութեանը: Յատկապէս ուժեղացան ուսանողների եւ դպրոցների բարձր դասարանների աշակերտների յուզումները, որոնք տարածուեցին Թիֆլիսի, Գորիսի, Պաքուի, Շուշու, Երեւանի եւ այլ վայրերի ուսանողների եւ աշակերտների, այդ թուրմ նաեւ 1874 թ. հիմնուած էջ միածնի ճեմարանի սաների մէջ: Ճեմարանում առաջին յուզումները սկսուեցին 1878 թ. Փետրուարին, որոնք պարբերաբար բռնկուեցին նաեւ 1879, 1880, 1881, 1882 եւ 1883 թ.: Ուսանողները բողոքում էին իրենց ծանր վիճակի, ինչպէս նաեւ վանքում եւ ճեմարանում գոյութիւն ունեցող յուրի բարքերի դէմ:

Հեռանալով էջմիածնից Փարամագը արդէն 1884թ.2 սկսում է դասեր տալ Հին Նախիջեւանի հայկական դպրոցում, որտեղ եւ ծանօթանում է Ներսիսեան դպրոցի շրջանաւարտ, ուսուցիչ Սապահ Գիւլեանի (Ստեփան) հետ: Փարամագի այդ տարիների գործունեութեան մասին Ս. Գիւլեանը յետագյուռ գրում է. «Քաղաքի եղիտասարդութիւնը ծածուկ ժողովներ կազմելով, ազահութեամբ լսում էր նրա դասախոսութիւնները: Դասախոսը համակ բոց, կրակ էր, նա բոլորի սիրառի իր հետ ուներ»:³

Շատ չանցած Փարամազգը Հին
Նախիջեւանից տեղափոխուում է
Զահուկ (Ճահուկ-Զահըրի) գիւղը,
որի շրջապատում հայկական բնակ-
չութիւն ունեցող շատ գիւղեր կա-
յին: Այստեղ նա մկսում է զբաղուել
ուստուցչութեամբ եւ մտադրւում
փոխադրուել Արեւմտեան Հայաս-
տան եւ աշխատնք տանել թուրքա-
կան դաման լծի տակ հեծող արեւմ-
տահայերի շրջանում: 1895 թ. նա
Արդաբիլ (Ատավիլ-Էրտիփոլ) քա-
ղաքում էր: Զնայած հայերը այդ-
տեղ մի քանի հարիւր հոգի էին,
սակայն ունէին եկեղեցի, ուստում-
նարան, գրադարան եւ թատերա-
կան մի փոքրիկ սրահ: Փարամազգը
Արդաբիլում մնացել է մէկ տարի,
որից յետոյ 1896 թ. նա Սալմաս-
տում էր, որտեղ ժմ. դարի 90-
ական թթ. կար բաւական խիտ հայ
բնակչութիւն: Այդ թուերին Սալ-
մաստը ունէր 24 գիւղ՝ 1531 տնտե-
սութեամբ եւ 9172 հայ բնակիչ: Այդտեղ ժողովրդի հիմնական
զբաղմունքը այգեգործութիւնը եւ
զանազան արհեստաներն էին: Մինչ
Փարամազի այնտեղ ժամանելը
սալմաստցիների շրջանում հայրե-
նասիրական եւ ազատազրական զա-
ղափարներ էին քարոզել Ալեք-
սանդր (Վարդան) Գոլոշեանը, կա-

ရှာဖို့ စွဲပြလာမျက်နှာနံပါတ်၊ ၂၅၁၆၊ ၂၈

1896թ. Նոյեմբերի 18ին Սալ-
մաստից դատերը՝ իսկուժուն ու-
ղարկած իր նկարի վրաց Փարամա-
զը գրել է. «Աղջիկս, իսկուժի ջան,
առ այս պատկերը, ցիշիր հօրդ եւ
գնայ նրա ճանապարհով, որը թէեւ
փշոտ, բայց դէպի երջանկութեան
ասպարէզն է տանում»: Ժամանա-
կակիցներից մէկը սալմաստահա-
յութեան շրջանում Փարամազի տա-
րած գործունէութեան մասին զրում
է. «Առաջին անգամ էր, որ տես-
նում էինք ընկեր Փարամազին,
երիտասարդ, վառվուն, համակ-
րելի դէմքով ու արտայացու-
թեամբ... խօսում ու պատմում էր
շատ ու շատ դէպքերի ու պատա-
հարների մասին... ու հենց առաջին
անգամ էր, որ որոշ ու հասկանալի
բառերով լսում էինք Քարլ Մարք-
սի ու գիտական սոցիալիզմի մա-
սին»: 6

Որտեղի՞ց էր Փարամազը ծա-
նօթացել գիտական սոցիալիզմի
հիմնադիր Կարլ Մարքսի աշխա-
տութիւններին: Հաւանաբար Ա. Նա-
զարյենի թարգմանած եւ 1894 թ.
«Գառափարում» հրատարակած
«Կոմիւնիստական կուսակցութեան
մանիքնեստի» երկու գլուխներից
եւ Գ. Վ. Պլեխանովի ոռուսերէն
թարգանած Կ. Մարքսի աշխատու-
թիւններից:

խմբով անցնել Վան: 1897 թ. վերջին նա արդէն Վանում էր, որի բնակիչների վիճակը այդ ժամանակ սոսկալի էր, քանի որ թուրքական եւ քրդական ուժերի կազմակերպած կոտորածի պատճառով զոհուել էին հարիւրաւոր երիտասարդներ, իսկ գաւառներից շատ հայեր զաղթում էին: Հենց այս ժամանութեամանակ էր, որ 34 տարեկան Փարամազը իր մի քանի տասնեակ ընկերներով հասաւ Վան: Թուրքական իշխանութիւնները տեղեկութիւն ստացան նրա խմբի ժամանման մասին: Սկսուեցին մասայական խուզարկութիւնները: Ոստիկանութեանը յաջողուեց ձերբակալել Փարամազին, ՄԵԼքոն Մանուկեանին, Վարդանին, Արշաւրին եւ ուրիշների: Բանտ նետուեցին նաեւ քաղքի մի քանի բնակիչներ, ինչպէս նաեւ երաժեան վարժարանի սաներ՝ Արմենակ Միրզականց էնց Փահանց Մասուդ Բեհանց է:

խանեանը, Փանոս Սարութեանը եւ
ուսուցիչ Մկրտիչ Տէր Բարսեղեա-
նը: Բանտ նստածները մեղադրուում
էին Թուրքիայի պատժական
օրէնսգրքի 45, 56, 58 եւ 62 յօդ-
ուածներով⁷: Փարամազին եւ նրա
ընկերներին ամիսներ շարունակ
թուրքական ոստիկանները խոշ-
տանգում էին: Վերջապէս 1898 թ.

սկսուեց նրանց դասավագրութիւնը։
Փարամազը եւ նրա հետ դա-
տարանի առջեւ կանգնածները հա-
մարձակօրէն ասացին, որ իրենք
դատարանին բացատրութիւն կը

տան այդ ժամանակ միացն, երբ
դատին ներկայ գտնուեն օտարերկ-
եայ պետութիւնների ներկայացու-
ցիչները։ Հպարտ ու խրովիս կեց-
ուածքով Փարամազը դատարա-
նուած յայտարարուած է, որ օսման-
եան թուրքիայուած արդարութիւնն
չկայ, ապա սկսուած է մերկացնել
հպատակ ազգերի նկատմամբ թուր-

քական կառավարութեան վարած կեղծ ու դաժան քաղաքականութիւնը: Հստ նրա, այդ բոնակալութիւնից ծնուեց հնչակեան կուսակցութիւնը, որը ցանկանում է ազատագրել իր ժողովրդին: Դատարանում նա արտասանեց իր յայտնի ճառը, որի սկզբում, դիմելով դատարանի նախագահին, ասում է. «Դուք մեզ անուանում էք խոռվարներ, պրիկաներ, աւազակ-կողոպսիչներ, որոնք վրդուում են ժողովրդի անդորրութիւնը, սակայն մենք այդպիսիները չենք, քանի որ չենք շահագործում ժողովրդին»: Ապա նա յայտարարում է, որ օսմանեան կառավարութիւնը մի քանի տասնեակ տարի առաջ ծանր վիճակի մէջ էր դրել բալկանեան ժողովուրդներին, առաջցնելով խժդժութիւններ, վայրենի գործողութիւններ, որոնք

զստմնելի տպաւորութիւն են զործել քիչ ու շատ զգայուն սրտերի վրաց: Այնուհետեւ Փարամազը սկսում է թուարկել այն սոսկալի փաստերը, որ կատարուել էին Արեւմտեան Հայաստանում, որտեղ չորս տարրուա ընթացքում ընտանիքներ կոտորուել եւ այրուել են 2500 գիւղ: Միայն Վանի Ղալը փաշան 200 հոգի անմեղ մարդիկ է սպանել: Արճակում թուղքական զինուորաները եկեղեցում 450 հոգու ոչխարի պէս մորթել են: Աղջավագում ցորենի հորերի մէջ կենդանի թաղել է 40 հոգու, իսկ Սասունի դահիճ Ձեքի փաշան կենդանի թաղել է 600 հոգու: Ապականուել եւ այրուել են հայկական 570 եկեղեցիներ եւ 80 վանքեր, մօտ 300 եկեղեցիներ վերածուել են մզկիթից:

իր ճառում ֆարամզը կանգ է
առնում զիւղացիների ծանր տնտե-
սական վիճակի վրայ, նշելով, որ
զիւղացիներից երկու անդամ աւե-
լի հարկեր են հաւաքում, իսկ ինչ
վերաբերում է բեղելին (զինուո-
րագրութեան փոխարէն հարկը),
ապա այն փոխանակ հաւաքելու 21
տարին լրացածներից, հաւաքում
է «ծծկերից, գեռ չծնուածից, նոյն-
պէս եւ մեռածներից»: Թուրքիա-
յում ճնշուած են ոչ միայն հպատակ
ազգերը, այլև թուրքերը:

Փարամազի ճառում հետաքրք-
րական տուակեներ կան տուրքերի
մասին. իբրև օրինակ նա բերում
է խաղողի տուրքը, որի ժամանակ
հաւաքում են վեց տուրք: Այսպէս
«նախ հողի տուրքերինն էլ աւելի»),
յետոյ խաղողի պայի տուրք, մի
տուրք եւս՝ խաղողի շիրա շինելու
համար, մի տուրք եւս օղին եւ
գինին վաճառելու համար. դեռ չեն
ասում մի տուրք եւս դրանով
պարապողի աշխատանքի հա-
մար» 10:

մար» 10:
Թուրքիայում հարկերը հա-
ւաքում են ոստիկանները, որոնք
տարիներ շարունակ չեն ստանում
իրենց աշխատավարձը եւ առանց
վախենալու բռնումը են կաշառակե-
րութեան, ժողովրդին կոպոպտելու
ուղին: Եւ ոստիկանի համար միեւ-
նոյն է, թէ կողոպտուղը լինելու է
հայ, թուրք, քուրդ, ասորի եւ այլն:
Շարունակելով իր խօսքը, Փարա-
մազը ասում էր, որ խիստ ծանր է
բանտարկեալների վիճակը, որոն-
ցից խոշտանգումների եւ ծեծելու

Փարամազը յայտարարում է, որ Հայերը ցանկանում են ստեղծել «ինքնավար Հայաստան մը», որտեղ «բնակուղոները առանց ցեղի եւ դաւանանքի խտրութեան, ապրին սիրով եղբայրաբար, ազատ քաղաքական եւ տնտեսական ճնշումներից» 12: Ճառի վերջում նա ասում էր, որ իրենք պահանջում են խղճի, մամուլի, ժողովների, խօսքի, «կեանքի, ինչքի ու պատուի ազատութիւն»: «Մեր պահանջներին վերջ չկայ, - շարունակում է նա, - քանի որ կեանքի պահանջներին եւս վերջ չկայ եւ որովհետեւ մեր պահանջները չեն կարող օածանեան պետութեան տակ ապահովուել, ուստի մենք լեղափոխականներս մարդկային ամենայն իրաւունքով պահանջում ենք՝ Հայաստանի ազգաբնականներս մամուլի խամարութեան բաժանումը օսմանեան պետութիւնը» 13:

Φωρωαδωφρού ζεχωπούλου ή, ήρεντ φρίθη πολιτική από την αρχή της συγγραφής μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας της δημοσίευσης. Το έργο είναι ένα παραδοσιακό θεατρικό έργο, που παραπομπής στην ιστορία της λογοτεχνίας, αποτελεί μια αναζήτηση της αληθινότητας της γνώσης και της αληθινότητας της αληθινότητας της γνώσης. Το έργο είναι ένα παραδοσιακό θεατρικό έργο, που παραπομπής στην ιστορία της λογοτεχνίας, αποτελεί μια αναζήτηση της αληθινότητας της γνώσης και της αληθινότητας της γνώσης. Το έργο είναι ένα παραδοσιακό θεατρικό έργο, που παραπομπής στην ιστορία της λογοτεχνίας, αποτελεί μια αναζήτηση της αληθινότητας της γνώσης και της αληθινότητας της γνώσης.

Փարամպազի ժամանակակից-
ներից մէկը վկայում է, որ նա
առանձնակի խօսակցութիւնների
ժամանակ շատ զուարթախոս էր,
սակայն «նոյնքան ալ կրակ ու բոց
կը դառնար, երբ հարցը գար
ընկերային նիւթերու, զարմանք
պատճառելով այդ վտիտ մարմնէն
արտաբերող այդ ջղուտ եռանդին
վրայ» 15:

Թուրքական դատարանի
վճռով Փարամազը դատապարտ-
ուեց մահուան, 15-ական տարի
ստացան երեւանցի Արշակը, պարս-
կաստանցի Վարդան Նազարբեկեա-
նը, մշեցի Վարդանը, խլաթցի Են-
գոն, ճարկանցի Գիւրջին, ար-
տակցի Գէորգը: Դատավճռի ըն-
թերցումից յետոյ Փարամազը իր
վերջին խօսքում ասել է. Կախա-
ղան եւ շղթայ, մահ եւ տանջանք...
արհամարհում ենք մեր բոլոր էու-
թեամբ, մեր կարողութեամբ: Զեր
կախաղանների սինները՝ ազատու-
թեան աշտարակներ են եւ նրանց
չուաններից կախած ճօճուն մար-
մինները յաւիտենական նախատինք
են ներկայ կարգերի եւ նրանց
հեղինակների համար» 16:

Փարամազին կախելու մասին
Վանի դատարանի վճռիը ի կատար
չածուեց. դատից յետոյ Վանի ոռու-

ՓԱՐԱՍԱԶ (ՄԱՏԹԵՈՒ ՍԱՐԳՍԵԱՆ)

Ծարունակուածէց 15-էն

սական փոխհաւաքատում Վլ. Մաելս-
կու պահանջով Փարամազը եւ Նրա
հետ դատուող ուռասահպատակները
ուղարկուում են Կովկաս եւ որոշ
ժամանակ անց ազատուում կալանքից:

1903 թ. ցարական կառավագարութիւնը իրականացրեց հայ եկեղեցական կալուածքների գրաւումը: Յարի հրապարակած 1903 թ. Յունիսի 12ի օրէնքի համաձայն բոնազրաւուեցին եկեղեցական կալուածքները, փակուեցին հայկական դպրոցները, խոչընդոտներ յարուցուեցին հայ բարեկողծական ընկերութիւնների դէմ եւ ալյն: Բոնկուեց համաժողովրդական ցաստը: Անդրկովկասի հայաբնակ վայրերում տեղի ունեցան միտինգներ ու ցոյցեր, որոնց մասնակիցները պահանջում էին չյանձնել եկեղեցական գոյքը եւ կալուածքները: Բայց ցարական կառավարութիւնը գէնքի ուժով կարողացաւ գործադրել այդ օրէնքը:

Այդ օրերին Փարամազգը,
գտնուելով Պաքում, կազմակեր-
պեց մի պատղամաւորութիւն, որի
գլուխն անցած եկաւ էջմիածին,
հանդիպեց կաթողիկոս Մկրտիչ
Խրիմեանի հետ եւ կարդաց այն
պահանջագիրը, որը կազմել էր նա
իր ընկերների հետ։ Շատ չանցած
Փարամազգը եւ իր ընկերները մա-
հափորձ են կազմակերպում Գոլի-
ցինի դէմ, որի ժամանկ փոխարքան
վիրաւորուում է։

1905-1906 թթ. հայ-թաթարական ընդհարումների ժամանակ Փարմագը հանդէս եկաւ իբրեւ ազգերի համերաշնութեան կողմակից: Նա իր ամբողջ կութեամբ դէմ էր այդ կոփառերին եւ անձամբ այցելում էր «ատրպէջանցի բեկերու» եւ գործիչներու գտնուած շրջանները եւ կը համոզէ, որ վերջ դրուի եղբայրասպան կոփառերուն»¹⁷: Հարեւան ազգերի միջնեւ եղած անմիտ ընդհարումները նրա համար խորթ էին եւ նա ամէն գնով ցանկացել է վերջ տալ դրանց: Նրա այդ ջանքերի մասին կարդում ենք. «Զանգեզուրի շրջանի թաթար ժողովուրդը (1906) հազարաւոր ստորագրութիւններով տամնեակ համախօսականներ, հարիւրաւոր շնորհաւորական նամակներ ունի թափած Ս.Դ. Հնչակեան կուսակցութեան կերպոնական վարչութիւն՝ Փարամագի կատարած գործերի, առաքինութիւնների համար»¹⁸:

Հնչակեան կուսակցութեան
Պաքուի վարչութեան 1908 թ. Դեկ-
տեմբերի մի արձանագրութիւնից
երեւում է, որ Փարամազը եղել է
այդ կուսակցութեան լիսազօր ներ-
կացացուցիչը Պաքում, իսկ 1908
թ. Դեկտեմբերից Կոստանդնոպոլսո-
վիս մեկնելուց առաջ ընտրուել է
կուսակցութեան վարչութեան նա-
խագահ 19.:

1908թ. Թուրքիայում սկսուեց յեղափոխութիւնը, որի յաղթանակից յետոյ Երիտասարդ թուրքերը, իշխանութեան գլուխ անցնելով, ժողովրդին եւ հպատակ ազգերին մեծ խոստումներ տուեցին, սակայն դրանք չիրականացան: Թուրքական յեղափոխութան յաղթանակից յետոյ Փարամազը շտապեց անցնել Կոստանդնուպոլիս, բայց լսելով կողջ մահը մեկնեց Հայրենի Մեղրի: Մի քանի ժամ տանը մնալուց յետոյ Փարամազը մէկընդիշտ թողոնում է Հայրենի Մեղրին, իր հարազատ տունն ու տեղը, որբացած երեխաներին եւ նորից միշրճում պայքարի մէջ: 1909 թ. նա կոստանդնուպոլիսում էր, ուր թուրքա-

Կան լրտեսները նրան «գալու օրից
սկսում են հետապնդել քայլ առ
քայլ»²⁰: Յուլիս ամսին թուրքիա-
լի մայրաքաղաքում տեղի ունեցաւ
Հնչակեան կուսակցութեան վեցե-
րորդ համաժողովը, որին մասնակ-
ցում էին 75 պատգամաւորներ: Նրանց գլխաւոր խնդիրն էր «Ճշտել
Հնչակեան կուսակցութեան դիրքը
հանդէպ օամանեան պետութեան»²¹: Համաժողովի մասնակից Ս. Հովու-
եանը գրում է, որ «ամսդիպեց
շատերին, որոնց թւում նաեւ Փա-
րամազին, որի մասին ասում է, թէ
այստեղ էր նաեւ «Հնչակեան հնա-
գոյն, բիւրեղային մաքուր գործիչ
Փարամազը»²²: Համաժողովում ըն-
դունուեց որոշում այն մասին, որ
թուրքիայում կուսակցութիւնը
պէտք է գործի «օրինական հողի
վրայ, ցորչափ արդի օրինական
իրաւունքները չեն խլուլի աշխա-
տաւոր ժողովրդին ձեռքէն»²³: Հա-
մաժողովում օրակարգի այդ հար-
ցի կապակցութեամբ մի կրակու
ճառ է ասում նաեւ Փարամազը: Իր
ելոցթում Փարամազը պնդում էր,
որ երիտթուրքերը աւելի վտան-
գաւոր են քան Աբդուլ Համիդը:
«Ընկերներ, - ասել է նա, - պէտք
չէ խաբուել Ժեռն թուրքերու այ-
սօրուան մեղրածորան խօսքերին,
խօսքեր, որոնք կ'ըլլան հայ յեղա-
փոխական կուսակցութիւնները
քնացնելու եւ անոնց ուժը տկա-
րացնելու համար»²⁴:

Համաժողովից յետոյ նա մեկ-
նեց Աղաբազար: Այստեղ ունեցած
իր բազմաթիւ հանդիպումների
ժամանակ նա քարոզում էր նախա-
յարձակ չլինել, սակացն նախա-
պատրաստուել սպասող օրհասին եւ
եթէ պէտք է՝ անցնել ինքնապաշտ-
պանութեան:

Աղաբազարից յետոյ 1910 թ.
նա Տիգրանակերտում էր, որի վի-
լայիթում, չնայած 1890-ականների
կոտորածներին, ապրում էին աւելի
քան 100 հազար հայեր: Ժամանա-
կակիցներից մէկի վկայութեամբ
Փարամազը Տիգրանակերտում ու-
նեցած իր ելոյթների ժամանակ
երիտթուրքերին համարում էր «հա-
յոց դահիճ» եւ գտնում էր, որ
նրանք մի օր հայերի ջարդ պիտի
կազմակերպեն, ուստի ժողովրդին
խորհուրդ էր տալիս «զինուեցէք
եւ արթուն կացէք»²⁵:

Փարամագն ունէր այն կարծի-
քը, որ հայերը կարող են փրկուել
միայն ինքնապաշտպանութեամբ եւ
«պէտք է պրատիկ եւ զտնել ազա-
տամիտ թուրքեր, միասնաբար հա-
կագողելու ոճրային իթթիհատին»
26: Տիգրանակերտից ուղարկած իր
նամակներից մէկում նա գրում էր,
որ Սահմանադրութիւնը խաղա-
ղութիւն չէ, այլ «զինադադար» եւ
որ երիտթուրքերը որոշել են են-
թակայ ազգերից «որեւէ մէկից
«արեան տուրք» պահանջնել՝ կոտո-
րել: Վայրը, այս անգամ էլ, պէտք
է լինի Հայաստանը, ենթական՝
հայո»^{27:}

Աղդ օրերին Տիգրանակեր-
տում կազմակերպուեցին թատե-
րական ներկայացումներ, բեմադր-
ուեցին «Սանդուխտ կոյս» «Ան-
ժահակ Ժիրալը» դրամաները եւ Փա-
րամապի «Քամու բերածը քամին
կը տանի» պիեսը։ Ժողովրդի հետ
հանդիպումների ժամանակ նա նշում
էր «ինքնապաշտպանութեան ան-
յետաձգելի պահանջը» եւ քանի որ
այդ ժամանակ երիտթուրքերը ցան-
կանում էին Տիգրանակերտում հա-
յերի ջարդ կազմարկեաբել, նա ամէն
ինչ արեց քաղաքի հայերի ինքնա-
պաշտպանութիւնը կազմակերպելու

կապակցութեամբ. «Թշնամին,
նշարած ըլլալով հայոց կանխա-
պատրաստութիւնը, բացարձակա-
պէս վախեցաւ նախայարձակ ըլլալ
եւ ետ կեցաւ զազանացին մտադ-
րութիւնէ»:28:

Տիգրանակերտից Փարամազը
գնում է Սլիվան, Արդնմալեն, Մա-
լաթիա, որտեղ ապրում էին մեծ
թուռք հաջեր: Մալաթիայում կար-
դաշած դասախոսութիւնների մէջ
ընդգծում էր, որ Թուրքիայում
պէտք է ժողովուրդները բարեկամ
լինեն, առանց որի «Հնարևաւոր չէ
ժողովուրդներու խաղաղութիւնը,
հանգիստ կեանքը ապահովել»: 29:

լաթիայում զվիսատուել էին երկու շապինգարահիսարցի հայեր՝ Յա-բէթը եւ Յակոբը, որոնք մահից առաջ ամել էին. «Անձեղներ ենք: Կը զոհուինք մեր ազգի սիրոյն եւ տառապող մարդկութեան ազատագ-րութեան համար: Մեր վրէժը ազա-տասէրները թող առնին» 30: Երկու այս նահատակների գերեզմանի մօտ հաւաքուած բազմութեան առաջ ունեցած իր ելոյթում Փարամազը ամել է.

«Հոն, ուր կախաղաներն են ենթակառ

Ազատութիւնն է ման գալիս,
Հոն, ուր մենելներն են ննջում՝
Յարութիւնն է մօտալուտ» 31:

Սի ամիս Մալաթիայում մնացած լուց յետոյ նա գնում է Խարբերդ, որի 20 հազար բնակիչներից 10 հազարը եւ վիլայեթի բնակիչների 50 տոկոսը հայեր էին: Այստեղ նա մի քանի դասախոսութիւններ է կարդում, որոնց մէջ նորից առաջ քաշում ազգերի իրաւահաւասարութեան հարցը: 1912 թ. Փարամազը գտնուում էր Վանում, որտեղ նա մի քանի դասախոսութիւն է կարդում ժողովրդի համար: Այդ ժամանակ արդէն հրապարակի վրայ էր դրուած Հայկական հարցը: Խոսրով թութուննեանի յուշերում նշուած է, որ Փարամազը յուետես էր «հայ բարենորոգումներու խնդրին վերապահուած վախճանի մասին»: Հստ նրա այդ «գառան հոտը գայլին վատահիլ կը նշանակեն», ապա գտնում էր, որ պէտք է միաւորել հայկական բոլոր կուսակցութիւններին, որոնց առաջնահերթ խնդիրը «հայկական գաւառներու ժողովրդի պաշտպանութիւնն է»: 32:

Երբ Փարամազը Վանում էր,
Կոստանցա քաղաքում բացուեց
Հնչակեան կուսակցութեան 7րդ հա-
մաժողովը: Փարամազը համաժո-
ղովին ուղարկեց մի զեկուցափիր,
որի մէջ խօսում էր հայ ժողովրդի
ծանր գրութեան մասին: «Իմ այ-
ցելած գաւառներուն մէջ, - գրում
էր նա, - իթթիհատի զուլումը չափ
ու սահման չունի», ապա գտնում
էր, որ երիտթուրքերի կառավա-
րութիւնը «Հայաստանը հայ արիւ-
նով ողողելու է» ՅՅ: Հնչակեան 7րդ
համաժողովը Փարամազին ընտրեց
վարչութեան անդամ և որոշեց
«պաշտպանել Հայաստանի քաղա-
քական ինքնավարութիւնը՝ ան-
ջատ թուրքիակից» ՅՅ:

շատ Խ ուղիքիացլց՞ց՝
վասից Փարամզը անցնում է
Կոստանցա, ապա՝ Եզիպտոս: Եզիպ-
տոսում Նրա անցկացրած կեանքի
մասին Ս. Գուլեանը գրում է, որ
Նրա ջանքերով աշխուժութիւն
մտաւ «Ժողովրդական լայն խաւե-
րուն եւ մանաւանդ աշխատաւոր ու
երիտասարդական շրջաններուն
մէջ» 35:

1914թ. Մայիսի մէկին «Հնչակում» լրաց տեսաւ Փարամագի վերջին յօդուածը «Հայի պահանջը» վերնագրով: Յօդուածում նշուում

էր, որ յեղափոխութիւնից յետու հայերը այն կարծիքին էին, թէ կը ստեղծուեն իրենց համար փոքր իշտէ տանելի պայմաններ, սակայն նրանք շատ շուտով հիմաթափուեցին: Հայ հայուկը, լսելով ընդունուած սահմանադրութեան մասին, իջաւ լեռներից, զէնքը դեն նետեց եւ ապա «մշակոյթի գործիքներն առաւ իր քանդուած տունը, իր անթեղուած օճախը վերաշինելու, կեանքի հրճուանքը ճաշակելու»: Հայը շատ շուտով համոզուեց, որ բոնապետական ժամանակաշրջանի հետ համեմատած շատ բան չի փոխուել եւ երիտթուրքերի տիրապետութիւնը հանդիսանում է «շարունակութիւնը, ճիշտ յար եւ նմանակինի, իր դարաւոր վշտերի, իր հոգու վիլուգումների, իր աւերու կոտորածի»: Յօդուածի հեղինակը գտնում է, որ հայը սխալուեց եւ այն էլ «պատճական անօրինակելի սխալով սխալուեց, սխալուեց հայ ֆետային, երբ ոգեւորութեան ազդեցութեան տակ կարողացաւ ինքն իրեն հաւատացնել, թէ օսմաննեան տիրապետութեան տակ նեղած ու գծուծ շովինսկզմով եւ իսլամական անհամերատար աշխարհայացքով, կարող է պաշտպանուել բաղկացուցիչ ազգերի շահը՝ տնտեսական, հոգեկան, մտաւոր»: Փարամազը գտնում էր, որ

յեղափոխութիւնից յետոյ կազմակերպուած կոտորածները էնվերի, Թալեաթի եւ այլոց գործերն են։
Քննադատելով երիտաթուրքերի ընդունած սահմանադրութիւնը, նա գտնում է, որ այն պայմաններ չստեղծեց, որպէսզի երկրում ապրող ժողովուրդը հնարաւորութիւն ունենաց «իր պատուի, իր մալ ու ծիւլքի տէրը դառնալու, իր հանդի մէջ ու ծածկի տակ ապահովութիւն տեսնելու, իր հոգեկան վայելքները ճաշակելու»³⁸։ Հայաստանի բարենորոգումների մասին ասուածները զաւեցան են, քանի որ այն օրերին, երբ ծրագիրը քննարկման էր դրուած՝ «օրէնքը խլում էր հայի հողը, հայի առջիկը, հայ ազգութեան ստորոգելիները՝ դպրոց, եկեղեցի, մամուլ, այն էլ այսօր, այն էլ հենց այսօր, երբ արտաքին ձնշումների տակ ստիպուած ստորագրում է հայի բարենորոգումները»։ Այսպիսով, հայը օսմանեան յեղափոխութիւնից ոչինչ չստացաւ եւ «Հայկական հարցը մնում է հարց, քանի որ նա՝ հայը, դուրս չեկաւ «ռայալի» ամօթապարտ կացութիւնից»³⁹։ Յօդուածի երկրորդ մասը կոչում է «Հայը մեռնում է կաթիլ-կաթիլ», սակայն ի՞նչ անել որ նա չմեռնի. Փարամզը այդ կապակցութեամբ գրում է՝ «Փոխանակ կաթիլ-կաթիլ մեռնելու եւ անէանալու, հայը մի անգամ էլ պիտի մեռնի, որ հայը ապրի» եւ եթէ նրա վրայ յարձակուեն «ինքնապաշտպանութեան խնդիր կայ դրուած մեր առջեւ, մեր լինել-չինելու խնդիրը»⁴⁰:

1914թ. Յուլիսի 16ին կոստանդնուպոլամ սկսուեցին հնչակեանների բանտարկութիւնները: Զերբարկալուածների թիւը սկզբում հասնում էր 120 հոգու, որոնց մէջ էին Փարամզզը, Լազոն, Արծրունին, Զ. Ճահանկիւլեանը, Վ. Զէյթունցեանը, դռկտ. Պենեն (Պետրոս Թորոսեան), Ռ. Կարապետեանը եւ շատ ուրիշներ: Խուզարկութիւնների ժամանակ Փարամզզի մօտ գտնուեցին Կ. Պոլսում եւ գաւառներում բնակուող բազմաթիւ անձանց ծրագրեր, նաև մակներ, կոստանցալի ժողովի որո-

ՓԱՐԱՍՎՁ (ՄԱՏԹԵՈՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ)

Տարութեակուածէց 16-էն

շումները: Զերբակալութիւնների հետ միասին փակուեց հնչակեանների «Կազ» թերթը: Այդ օրերի մասին ժամանակակիցներից մէկը յետագալում գրում է, որ «Փարամագ ձերբակալուել է տունէն դուրս ելած ատեն. Սաքոն ճաշարանին դրան առջեւ: Տոքթ. Պենէին տուն խուզարկեր եւ կարգ մը թուղթեր գտեր ու տարեր են»⁴¹:

Զերբակալուածները մեղադրում էին նրանում, որ կապուած են երիտթուրքերի վարած քաղաքականութիւնից դժուհ, Փարիզ փախած Շերիֆ փաշալի հետ եւ նպատակ ունին տապալել երիտթուրքերի կառավարութիւնը ու այստեղ էլ ազատ Հայաստան ստեղծել: Շատ չանցած բանտարկուածների մի մասը ազատուեց «ազդեցիկ միջնորդութեանց, կաշառքի միջոցով»⁴², իսկ մնացածները կանգնեցին թուղթական դատարանի առաջ:

«Մշակում» 1914 թ. Օգոստոսին տպագրուած մի հաղորդման համաձայն քննութիւնները անձա՞թ վարում էին թուրքիացի ներքին դործոց մինիստր Թալեաթը եւ մայրաքաղաքի ոստիկանապետ Բերլին⁴³: Փարամազին եւ իր ընկերներին դատում էր պատերազմական ատեանը, հսարելով սուս մեղադրանք նաեւ այն մասին, որ նրանք նպատակադրուել էին ահաբեկութների միջոցով շարքից հանել երիտթուրքերի ղեկավարներից ոմանց եւ այդ նպատակով կովկասից եւ եղիպտոսից մարդիկ էին ժամանել կոստանդնուպոլիս, «իսկ Փարմազն էլ եկած է եղել դործը ղեկավարելու»⁴⁴:

Շուտով սկսուեցին պատերազմական գործողութիւնները Ռուսաստանի դէմ եւ երիտթուրքերի պատերազմական ատեանը դատավարութիւնը տարաւ այսպէս, ինչպէս ինքն էր ցանկանում: Բանտում եղած ժամանակ ընկերներից մէկը Փարամազին հարցում է, թէ երիտթուրքերի հալածանքները ուղղուած են միայն հնչակեաններին, թէ այ ժողովրդի դէմ, նա պատախանում է «իթթիհատի ոխերիմ քաղաքակնութիւնը նախ մեզմով պիտի սկսի, քանզի անոնց գործելակերպը քննադատելով բողոքինք եւ չդաշնակցեցանք: Բանտերը, աքորները, կախաղանները ասկէ վերջ պիտի հրճուին... Հայր իր գողովթան պիտի բարձրանաց, արիւն ու սուզի չարագուշակ հոտեր կուգան»⁴⁵:

Բանտում գտնուող բանտարկեանների շորերը լուանում էին երկու հայ քոյրեր. Փարամազը, օգտուելով առիթից, նրանցից մէկին է յանձնում իր թաշկինակը, ինսդրում է, որ առանց լուանալու յանձնել պատրիարքին: Անվախ ու կրակու հայրենասէրը գիտէր, որ շուտով զրկուելու է կեանքից եւ առանց վախենալու պատրիարքին ուղարկուած իր թաշկինակի վրայ գոել էր. Սթափեցէք: Դիմեցէք ինքնապաշտանութեան: Զարդը ման է գալիս հայերի գլխին...»⁴⁶:

Պատերազմական ատեանի առջեւ կանգնած Փարամազը յայտարարում է: թէ «Թալեաթն է, որ դուրսէն կը ղեկավարէ այս ատեանը»⁴⁷: Ամիսներ տեւող դատական պրոցեսից յետոյ ատեանը 20 հոգու մահուան դատապարտեց: Շատ չանցած սուլթանը վաւերացեց ադղիուը եւ սուլթան Բայազետի հրապարակում 1915 թ. Յունիսի 2ին, երբ արդէն երիտթուրքերը

ամիսներ առաջ սկսել էին արեւմտահայերի տեղահանութիւնն ու ջարդը, դատավճիռը ի կատար ածուեց:

Դատավարութեան վերջին նիստին Փարամազը, դիմելով նախագահովին, հապարտ ու անվախ ամել է. «Դուք քաջալերցիք ոճիրն ու հարատահարութիւնը եւ լուեցնել ջանացիք բոլորքի մէն մի արտայատութիւն: Դուք մեր կենսական հիթով ապրեցաք զարեր շարունակ եւ երբեք չուզեցիք, որ այդ հիթի ալղբերը իրաւունք ունենաց կանգուն մնալու եւ արտադրելու: Դուք ճնշեցիք մեզ՝ կամազուրկ րայա էինք ու ողբալի համբերատարութեամք կը հանդուրժինք ամէն ստորացման: Դուք ահաբեկնեցիք մեզ երբ օր մը տուեցինք թերմաշ գոյութեան մը տարրերը ինսդրել մեր իշխանաւորներէն... Դուք մեզ ջարդել սկսաք, երբ օրին մէկը վճռեցինք մեր արժանապատութեան համապատասխան դիրքի վրայ բարձրանալ: Դուք մեզ պահանջուել ուզեցինք»⁴⁸:

Կախուելուց առաջ վարամազը անվախ յայտարարել է, «Դուք մեր մարմինը միացն կրնաք սպանել, բայց մեր զաղափարները՝ սոցիալիզմը՝ ոչ»⁴⁹: Քսան կախուածների դատավճիռը իրավործելու ժամանակ հայերից միակ ականատեսը քահանայ Գալուստ Պօղոսեանն էր, որը վկայում է, որ նրանց մեծ մասը «անվեհեր կերպով կը դիմագրաւէին մահուան եւ կ'արհամարէին զայն»: Այնուհետեւ բոլորը միաբերան բացականչեցին «Կեցցէ Հայաստան, կեցցէ Հայաստան», իսկ դոկտոր Պենեն գոռաց. «Մեզ, քսանս կը կախէք, բայց քսան հազարներ պիտի հետեւին մեզի»⁵⁰:

Փարամազի եւ նրա 20 ընկերների մասին գրուեցին շատ բանաստեղծութիւններ, սական նրանցից լաւերից մէկը պատկանում է Վահան Թէքէեանի գրչին, որտեղ ասուած է.

... Բայց եւ ինչպէս, ամէնքդ ալ վերջին

պահուն ձեր դիմաց երազակին, շատ պայծառ, ուրիշ արեւ մը տեսաք,

Ու ճօնեցաք օդին մէջ՝ զայն խմելէ վերջ ցհազ...⁵¹

Փարամազի գրչին են պատկանում մամուլում լոյս տեսած մի շարք յօդուածներ եւ երեք պիես: Փարամազը, սկսած 1910 թ., «Արեւելք» լրագրում «Հայր Սիլվա» կեղծանունով մի շարք յօդուածներ տպեց: Նա յօդուածներով հանդէս է եկել նաեւ «Հնչակ», «Արեւելք», «Կայց», «Վան Տուպ» եւ այլ թերթերում:

1913 թ. Վանում եղած ժամանակ Փարամազը յայտարակուած կայտիւն ու պատրիարքին գիտէր, որ շուտով զրկուելու է կեանքից եւ առանց վախենալու պատրիարքին ուղարկուած իր թաշկինակի վրայ գոել էր. Սթափեցէք: Դիմեցէք ինքնապաշտանութեան: Զարդը ման է գալիս հայերի գլխին...»⁴⁶:

Պատերազմական ատեանի առջեւ կանգնած Փարամազը յայտարակուած կայտիւն ու պատրիարքին գիտէր, որ շուտով զրկուելու է կեանքից եւ առանց վախենալու պատրիարքին ուղարկուած իր թաշկինակի վրայ գոել էր. Սթափեցէք: Դիմեցէք ինքնապաշտանութեան: Զարդը ման է գալիս հայերի գլխին...»⁴⁶:

Է մի ողործելի խրճիթում, նրա կինը՝ Բատոն, ճախարակ մանելով երգում է Ղ. Աղայեանի «Մանիր, մանիր իմ ճախարակ» երգը: Երեխանները սոված են, հաց են ինուրում, օրորցի մանուկը՝ կաթ եւ քանի որ մայրը նոյնպէս չի սնուել՝ կաթ չկայ: Քրդական հրոսակները տարել են աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

Իր այդ պիեսում Փարամազը կարապետ կաղաքական գաղաքական գուշակը ապրեց աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

«Քամու բերգը աղքատ Պաքոյի անսասունները, իսկ վաշխառուն եւ հարկահաւաքը բերգը:

ՄԱՐԴԻԿ ՀԵՐՈՍ ՉԵՆ ԾՆԻՐ, ՀԵՐՈՍ՝ ԿԸ ՄԵՌՆԻՇ

(ՀԱՅԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՊԱՆՆԵՐՈՒ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ Առթիւ)

Կայսերական Գերմանիոյ Մեհսակցութեան Հարցը Հայոց Ցեղասպանութեան Մէջ

ԴՈԿՏ. ԱԲԷԼ ՔՃՆՅ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Գերմանիոյ պետական արխիւներուն մէջ Հնչակեան Քսան Կախաղաններուն վերաբերեալ պահպանուած է արժէքաւոր վկայութիւն մը, որ կը կրէ հայ ժողովուրդի արդար իրաւունքներունուիրեալ պաշտպան Եռհաննէս Լեփսիուսի ստորագրութիւնը: Ե. Լեփսիուս գերմանացի հայասկրներուն մէջ կը հանդիսանայ այն առաջին անձնաւորութիւններէն մին, որ իր բողոքի ձայնը կը բարձրացնէ Երիտրուրքներու կողմէ Սուլթան Պայազիտ հրապարակին վրայ իրագործուած ոճիրին դէմ: Ան «Գերմանա-Հայկական Ընկերակցութեան» (Deutsch-Armenische Gesellschaft) անունով 18 Յունիս 1915-ին Փոցտամէն Պերլին՝ Կայսերական Գերմանիոյ արտաքին գործոց Նախարարութեան կը լիէ հետեւեալ հեռագիրը (գերմանին բանգրէն հայերէն բարգմանուրին մերն է).-



Եռհաննէս Լեփսիուս

«Սոֆիայէն սոսացայ հետեւեալ հեռագիրները.

Առաքուած Յունիս 14-ին՝ Սոֆիայէն, ընդունած Յունիս 16-ին՝ Փոցտամ:

«Տարագրուած հայերէն առաջմ Ակնունի, Խաժակ, Զարդարեան, Մինասեան ուղարկուած են դէպի Անգորա [Անգորա] դասուելու համար ուազմական ատեանէն: Հայաստան հայերէն կը դատարկեն: Երգինջանէն [Երգնակա], Մարաշէն, Հաճընէն, Այնթապէն հայ բնակչութիւնը կը տարագրուի դէպի Միջակետքի խորքը: Բոլոր հայերու զանգուածային տարագրութիւն ամբողջ կիլիկոյ տարածքին: Նաև՝ Կ. Պոլիսէն: Համատարած յուսա-հատութիւն: Կը խնդրենք տեղեկացնել մեզի նախատեսուած քայլերու մասին»:

Առաքուած Յունիս 17-ին՝ Սոֆիայէն, ընդունած Յունիս 18-ին՝ Փոցտամ:

Կ. Պոլսոյ մէջ 20 Հնչակեաններ մահապատիժի ենթարկուած են: Միեւնոյն սպառնալիքը ուղղուած է նաեւ դէպի Անգորա [Անգորա] տարագրուած դաշնակցականներուն: Կը ինդրենք բոլոր կարելին ընել, կանխարգիլելու համար աղէտը:

Նուիրումով՝
Դր. Եռհաննէս Լեփսիուս»

Հնչակեան Քսան Կախաղաններու ողբերգական իրադարձութ-

եան առնչութեամբ, մէր ազգացին յեղափոխական պատմութեան համար նոյնքան կարեւոր պէտք է նկատել նոյնաբովանդակ այլ հեռագիր մը, որ կը կրէ Օսմաննեան Կայսրութեան մօտ Կայսերական Գերմանիոյ դեսպան Տիար Հանս Ֆոն Վանկենհայմի ստորագրութիւնը: Վանկենհայմ գերմանացի դիւանագէտի այս հեղինակաւոր պաշտօնը վարած է 1912-1915 թուականներուն, որով անտարակոյս կը հանդիսանայ Հայոց թեղասպանութեան կարեւոր վկաներէն մին: Իր հանգամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտականութիւններէն մին էր ոչ միայն Պերլինի մէջ իր վերադապին օրը-օրին տեղեկագրել Օսմ. Կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող հասարակական եւ քաղաքական կենաց կարեւոր իրագործութեան մը պատկառապղու ներկայացները, բնական բերկի արդարացները կամ անդամանքին բերումով, ան ստոյգ տեղեակ էր հայ ժողովուրդին դէմ իրագործուող ոճիրին շատ մը մանրամասնութիւններուն, ուստի իր սեպուշ պարտ

ՄԱՐԴԻԿ ՀԵՐՈՍ ԶԵՆ ԾՆԻՌ, ՀԵՐՈՍ՝ ԿԸ ՄԵՇՆԻՌ

Ծարունակուածէց 18-էն

յարաբերութիւնները:

Ահաւասիկ այս նկատա-
ուռաջներն էին որ յետպային
իրականութիւն դարձան. Կայսե-
րական Գեղմանիոյ եւ Թուրքիոյ
միջեւ քաղաքական եւ տնտեսական
յարաբերութիւնները առաւել եւս
ամրակալուեցան, երբ Հոկտեմբեր
1898-ին, դէպի Երուսաղէմ կատարած
իր ուղեւորութեան ճամբուն վրայ,
Վլյուճելմ Բ. Կ. Պոլսոյ մէջ Սուլթան
Ապտիլ Համիտ Բ.-ին այցելեց եւ
անոր կողմէ փառաւոր ընդունելութ-
եան արժանացաւ, այն անձին կողմէ,
զոր ինք դեռ քանի մը տարի առաջ
«Զգուելի մարդ», իսկ Անգլիոյ
երբեմնի վարչապետը՝ Կլատսթոն
«Մեծ ոճագործը» (Great Assassin)
անուանած էին:

Յալոնի է, որ Ա. Համաշ-
խարհային Պատերազմի նախօր-
եակին Օսմանեան կայսրութիւնը,
Երիտթուրք դաշիճներու ղեկավա-
րութեամբ, պատերազմի դաշնակից
դարձաւ կայսերական Գերմանիոյ
եւ Աւստրօ-Հունգարական կայ-
սրութեան: Հոս հարց կը ծագի, թէ
եթէ երբեք կայսերական Գերմանիա
ազգու միջոցներով միջամտէր
Երիտթուրքերու եռապետութեան
վարած ներքաղաքական գործ-
ընթացին, արդեօ՞ք պիտի կարենար
կանխարգիլել Թալէաթներու,
ինվէրներու եւ ձէմալներու
հայաջինջ ծրագրի գործադրութ-
իւնը, կամ գոնէ պիտի կարենա՞ր
նուազեցնել աւելի քան մէկուկէս
միլիոն զոհերու թուաքանակ մը
հաշուող Յեղասպանութեան
տարրողութեան չափը: Անշուշտ,
արդէն կատարուած իրողութիւն-
ներուն վրայ դժուար, նոյնիսկ
ամկարելի է յետաղարձ ենթադրութ-
իւններ ընել: Բայց հարցը հոն է, որ
կար ստոյգ կարելիութիւնը
կանխարգիլելու ահաւոր ոճիրը, եւ
այդ միակ կարելիութիւնը զլացաւ
կայսերական Գերմանիան, մեկնելով
իր պետական ուազմավարական
շահերէն:

Կ. Պոլսոյ մէջ Ամերիկայի
Միացեալ Նահանգներու դեսպանը
Հենրի Մորկընթառ դեռ այդ
ժամանակ նկատած էր, որ Առաջին
Համաշխարհային Պատերազմի
տարիներուն միայն Կայսերական
Գերմանիան կընար կանիել Հայոց
թեղասպանութիւնը։ Նմանապէս
մենք գոյացուցած ենք նոյն
համզողումը, ուստի առ այս պիտի
ուզենք այստեղ վկայակոչել
պատմական հետեւեալ փաստերը.-

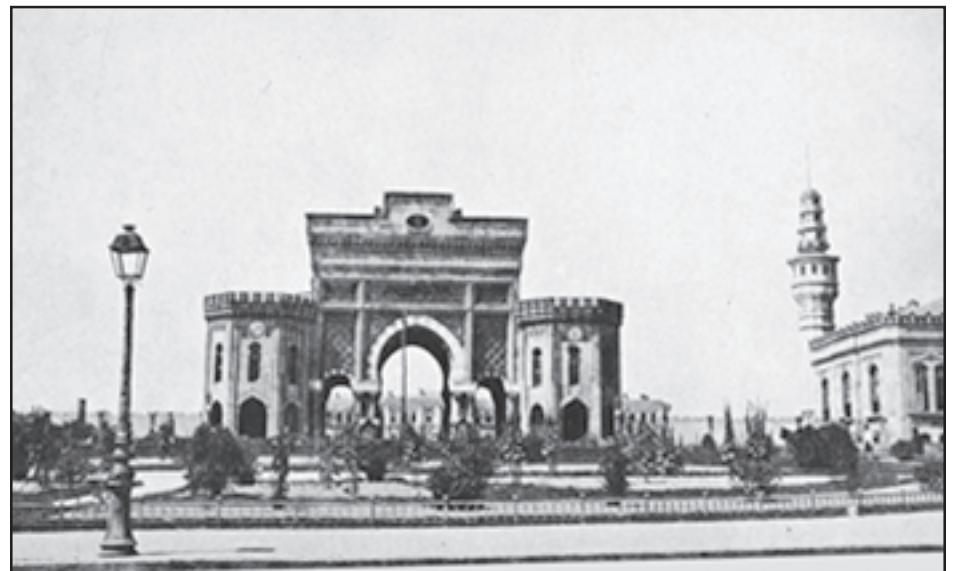
ա) Հայերուս մէջ սովորաբար տարածուած է այն կարծիքը, թէ Երիտթուրք դաշիճներ աքսորի եւ կոտորածի չենթարկեցին կ. Պոլսոց հայութիւնը՝ մայրաքաղաքին մէջ եւրոպական գեսապանութիւններուն առկայութեան պատճառով։ Սոյնը մետալին մէկ երեսը կը ներկայացնէ միայն։ Պատմական փաստեր, արիխւալին հետզհետէ ի յայտ եկող նորանոր փաստաթուղթեր ցոյց կուտան, որ իրողութիւնը այլ է։ Բոլորիս քաջայացնի են կ. Պոլսոց մէջ 1890 թուականի Յուլիսին՝ Գումար Գաբուի, ապա 1895 թուականի Սեպտեմբերին Պապը Ալիի ցոյցերուն եւ 1896 թուականի Օգոստոսին Պանք Օթթօմանի գրաւումին տխուր հետեւանքները, երբ նոյն թուրքը Մեծ Տէրութիւններու գեսապանութիւններուն առկայութիւնը արհամարհելով, անոնց բարձրաստիճան ներկայացուցիչներուն սարսափած աչքերուն

առջեւ կ. Պոլսոյ փողոցներով հազարաւոր անմեղ հայերու արեան վտակներ հոսեցուց: Թուրքը շատ լաւ ըմբռնեց եւրոպական դիւմանագիտութեան հութիւնը՝ որ ան բողոքագրեր ներկայացնելէ քայլ մը անդին չ'անցնիր: Հայուն սիրոյն համար Օսմ. Կայսրութեան դէմ ուազմական որեւէ գործողութիւն չի ձեռնարկեր, իսկ դեսպաններուն իրարու վրայ կուտակուած բողոքագրերը թուրքը շատ լաւ գիտէ թէ ուր պիտի գետեղէ...: Արդարեւ, 24 Ապրիլին նախորդող եւ հետեւող քանի մը օրերուն, երբ աւելի քան 600 մտաւորականներ, ազգային-մշակութային եւ քաղաքական գործիչներ հետպհետէ ձերբակալուելով թուրքիոյ խորքերը՝ վայրենաբնակ վայրեր կ'աքսորուին, Զանլըրըի մահանուն ճամբաններուն վրայ խմբովին կամ մին միւսին ետեւէն ջարդուելու նպատակով, Կայսերական Գերմանիոյ դեսպանը՝ Վանկենհայմ ազգու կերպով կը միջամտէ Օսմ. Կայսրութեան մեծ վեզիր եւ ներքին գործոց նախարար Թալէաթին եւ ուազմական նախարար ինվերին մօտ, զիրենք զգուշացնելով, որ մայրաքաղաքի հայութիւնը աքսորելու եւ զայն բնաջնջելու պարագային լրջօրէն կրնայ վնասուիլ թուրք-գերմանական զինակցութեան դաշինքը, եւ որուն միակ պատասխանատուն իրենք են: Անշուշտ, վանկենհայմի սոյն միջամտութիւնը մղուած չէր հայու Նկատմամբ գերմանացիին տածած սիրոյ զգացումներէն, այլ պարզապէս օտար դեսպանութիւններու ներկայացուցիչներուն շատ աւելի փաստացի եւ ակնառու պիտի դառնար, ի տես Հայոց Յեղասպանութեան, մարդկութեան դէմ իրագործուած յանցագրդութեան մէջ տեսնել նաեւ Գերմանիոյ մեղսակցութիւնը: Յիրաւի,



Զօրակրամանատար Վիլհելմ Լէօփոլտ Գուլմար Ֆօն Տէր Կոլց

Գերմանիա մասնաւորաբար կը
զգուշանար նման ծանրակշիռ
մեղադրանք մը իր ուսերուն վրայ
կրելէ, միւս կողմէն սակայն, ի գին
ամէն ինչի, պատերազմին մէջ չէր
ալ ուզեր հրաժարիլ ցեղասպան
թուրքին զինակցութենէն, որ ձեռք
բերուած էր քաղաքական-
դիւանագիտական եւ տնտեսական
երկար տարիներու աշխատանքով
եւ մէծ ներդրումներու գնով։
Հետեւաբար, եթէ երբէք թուրքը
իր ներքին հարցերը կը լուծէր հայ
ազգաբնակչութեան լիմ կանխա-
մտածուած եւ ծրագրուած
ցեղասպանական ոճիրով, այդ թող
իրականացնէր երկրին խորքը,



**Օսմանեան կայսրութեան ու զմական կամպաշտպանութեան
նախարարութեան մուտքը, Կ. Պոլիս, Սուլթան Պայազիս:**
**Այս հրապարակին վրայ է որ կախաղան բարձրացան Հնչակեան Քսան
անմահ հերոսները**

«աչքէ ու սրտէ հեռու» վայր մը,
զոր օրինակ՝ Միջագետքի եւ
Սուրիոյ անապատներուն մէջ, քանի
որ յետազային դիւրին պիտի ըլլար
զայն պիտակաւորել «Օսմ.
Կայսրութեան ներքին զործերուն
միջամտուխ չըլլալու՞ որոշումով:

բ) ջօրահրամանատար վկիցելմ
է էօփուլտ Գումար Ֆօն Տէր Կոլց, որ
յատուկ առաքելութեամբ Կ. Պոլիս
ղրկուած էր վերակազմատրելու եւ
արդիականացնելու համար օսման-
եան բանակը, Դեկտեմբեր 1915-ին,
երբ Մոսուլ կը գտնուէր, իմանալով
որ այդտեղի բոլոր հայերը պիտի
աքսորեն, օսմանեան պատերազմա-
կան նախարարութեան, այսինքն՝
ինվէրին, կը ներկայացնէ խիստ
բողոք մը, սպառնալով որ ինք
իսկոյն կը հրաժարի եւ կը
վերադառնայ Գերմանիա, եթէ
Մոսուլի հայերուն նկատմամբ
իրագործուի աքսորելու ծրագիրը: Աչա,
պատերազմական նախարարութենէն
անմիջապէս կը փոխանցուի հեռագիր
մը, որով կը կասեցուի նախատեսուած
ահաւոր ոճիրը:

գ) Օթիքո Հման ֆօն Սահմերգ,
որ նմանապէս Թուրքիա առաքուած
էր օսմանեան բանակը արդիականա-
ցնելու եւ մարտոնակ դարձնելու
նպատակով, Նոյեմբեր 1916-ին
Իզմիրի մէջ, երբ նման հրահանգ
մը կը սպառնար տեղահանութեան
ենթարկել քաղաքին ամբողջ
հայութիւնը, ինք եւս կը դիմադրէ
այս բարբարոսութեան եւ իսկոյն
կ. Պոլիս՝ պատերազմական
նախարարութեան կը հեռազրէ եւ
իր պաշտօնէն հրաժարելու ու
Գերմանիա վերադառնալու
վերաբերեալ իր որոշումը կը յատնէ,
եթէ երբեք աքսորի ենթարկութիւնը:
Այս առթիւ ալ էնվէր անմիջապէս
կը յօժարի յետս կոչել իր վճիռը,
աքսորէ զերծ պահելով իզմիրի

Հայութիւնը

Ահաւասիկ, այս պերճախօս
օրինակները ցոյց կու տան, որ եթէ
Կայսերական Գերմանիան իր
զինակից Օսմանեան Կայսրութեան
հանդէպ որդեգրէր ի նպաստ
արեւմտահայութեան վճռորոշ եւ
ազդու կեցուածք մը, ապա մեծ
հաւանականութեամբ կարելի պիտի
ըլլար կանխարգիլել Երիտթուրք
դահիճներու մշակած Հայոց Յեղաս-
պանութեան ծրագրին իրա-
գործումը, կամ գոնէ այն չէր
պատահեր այնպիսի մեծ տա-
րողութեամբ՝ աւելի քան մէկ ու կէս
միլիոն զոհերու եւ հայութեան
համար ամբողջ Արեւմտեան
Հայաստանի, նաեւ կիլիկիոյ
կորուսոով:

Դժբախտաբար, Կայսերական
Գերմանիան Ա. Աշխարհամարտի
օրերուն Օսմանեան Կայսրութեան
նկատմամբ որդեգրեց հետեւեալ
քաղաքականութիւնը. Օսմանեան
թուրքիան պատերազմի տարի-
ներուն իր կողքին պահէ՝ ինչ առ
որ կատարուի, ինչ փոյթ, թէ իր
պապենական հողերուն վրայ
քրիստոնէական մշակոյթի տէր
վաղեմի ժողովուրդ մը ամբողջ
բնաջնջուի: Արեւմտահայութեան
հանդէպ իրազործուող Յեղասպա-
նութիւնը ան համարեց թուրքիոյ
ներքին խնդիրը, ուստի որդեգրեց
թուրքիոյ ներքին գործերուն
չիսպնուելու սեպովն որ:

Հլաւուսուսիւս պվըռուքիւ:
Կայսերական Գերմանիոյ
պետական զրաքննութեան բարձրա-
գոյն աստեանը Հայկական Հարցին
վերաբերող տեղեկագրութիւններու
ուղղութեամբ տուաւ հետեւեալ
հոսանքնեռու-

ա) «Հայկական կոտորած-ներուն մասին պէտք է ըսել հետեւեալը. Մեր բարեկամական

ՄԱՐԴԻԿ ՀԵՐՈՍ ՉԵՆ ԾՆԻՌ, ՀԵՐՈՍ՝ ԿԸ ՄԵՌՆԻՇՆ

Տարումակուածէջ 19-էն

յարաբերութիւնները թուրքիոյ հետ ոչ միայն թրքական կառավարման ներքին հարցերուն առնչութեամբ պէտք չէ խաթարուին, այլ՝ ներկայի բարդ ժամանակին մէջ անոնք նոյնիսկ պէտք չէ քննարկուին։ Ուստի, առ այժմ լրելը պարտականութի՛ւն է։ Յետապային, երբ արտասահմանեան երկիրներ ուղղակի յարձակին ներկայացներով «գերմանական մերակցութիւն» մը, լայդ պարագային] մէծ զգուշութեամբ եւ վերապահութեամբ պէտք է մօտենալ հարցին, միշտ յառաջ քաշելով այն, թէ հայեր թուրքերը շատ զայրացնեած են»։

իսկ թուրքիոյ պատերազմական կայրերէն հարորդուող գերմանական սեղեկագիրներու ցուցմունքներուն մէջ կը հայանգուի։

բ) «Հարկ է թուրք զինուորաներու տոկունութիւնը անկաշկանդ գովել, նշելով սակայն, որ գերմանացի սպաները, գերմանական զինամթերքը եւ այն, մաս կը կազմեն ձեռք բերուած յաջողութեան։ [իսկ] Հայկական Հարցի մասին նախընտրելի պիտի ըլլայ լոել»։

Զաւեշտալի էր, երբ 1916 թուրականին գերմանական եկեղեցական եւ մարդասիրական կազմակերպութիւնները ի նպաստ հայութեան մացորդացին, հազարաւոր որբերուն, տեղահանուածներուն, չարչրկուած, սովէ եւ տարատեսակ հիւանդութիւններէ հիւծած ծերունիներուն, ոսկրացած կիներուն եւ լկուած աղջիկներուն համար նիւթական հանգանակութիւններ կը կատարէին, վիշելը բ. իր անձնական միջոցներէն հնչիւն 3.000 գերմանական մարք կը նուիրէր՝ իր մեղսաթաթախ խղճին վրայ քառութեան փոքրիկ սպեղանի մը քսելու համար։

Եւրոպայի Մէծ Տէրութիւնները, ինչպէս նաեւ կայսերական գերմանիան, իր բոլոր մանրամասնութիւններով տեղեկացած էին արեւմտահայութեան դէմ իրազործուած ոնիրին մասին։ Նոյնիսկ պատերազմէն ետք յաղթող Դաշնակից Տէրութիւնները զայրացն զինաթափէլ թրքական բանակը, թոյլ տալով, որ երբեմնի երիտթուրքերու շարքերէն մէջտեղ գայ անոնց աւանդին տէր կանգնող Աթաթիւրք անունով ուրիշ ոնցագործ մը։ Միացեալ Հայաստանի Ուիլսընեան քարտէսը մնաց լոկ թուղթին վրայ, հուսկ՝ Լոգանի դաշնագլուք քաղաքական բեմական թագիկն ի սպառ անհետանալու համար։ Արեւմտեան պետութիւնները ի գին ամէն բանի ուզեցին պահպանէլ թուրքիոյ կարգավիճակը, այսինքն՝ անոր status quo-ն, անոր ամբողջականութիւնը, որուն համար իր պապենական հողերուն վրայ զոհեցին դարաւոր մշակութի տէր եւ իր արդար իրաւունքներուն ձգտող ազատատենչ հայ ժողովուրդը։ Հետեւելով հայ ժողովուրդը բնաջնջելու իրենց գաղտնի ծրագրին, Երիտթուրքը, դրծօն աշակցութեամբը ընչաքաղց քիւրտերու եւ վայրենաբարոյ շարք մը այլ ցեղերու, նախ փճացուցին հայ մտաւորականներու սքանչելի փաղանգը, հոգեւոր-մշակութային հաստատութիւններն ու անոնց քաղաքական-կուսակցական բոլոր առաջնորդները, որոնց կարգին հայութեան բիւրաւոր զոհերուն մէջ անդրանիկ նահատակներ դարձան Սուլթան Պայտիտ

Հրապարակին վրայ Հնչակեան Քսան Կախաղանները։

Եկեղեցւոյ մէջ կայ նշանաւոր խոսք մը, որ Բ. դարու կիսուն ապրած կարթագէնի եպիսկոպոս Տերուղիանոսի կը վերագրուի՝ «Semen est sanguis christianorum», այսինքն՝ «Քրիստոնեաներուն արիւնը եկեղեցւոյ սերմն է»։ Տերուղիանոսի իր այս արտացայտութիւնը ըրած է հիւսիսացին Ավրիկէի կարթագէն քաղաքին մէջ, հեթանոս իշխանութիւններուն կողմէ քրիստոնեաներուն դէմ ծաւալած հալածանքներուն եւ անոնց հետեւանքով յառաջացած բիւրաւորներուն պատճառով։

Ե. դարուն մեր թարգմանիչ վարդապետները Տերուղիանոսի ջատագովական երկերը հայերէնի վերածելու առթիւ վերոնշեալ արտացայտութեան տուած են աւելի խորունկ եւ համապարփակ իմաստ մը, զայն թարգմաներով՝ «Արիւն մարտիրոսաց՝ հիմն եկեղեցւոյ»։

Այսինքն՝ «Մարտիրոսներուն թափած արիւնը եկեղեցին հիմքն է»։

Սոյն արտացայտութիւնը որքան սուրբ եւ նահատակները մէջ կայ նշանաւոր Տերուղիանոսի կը վերացն աշխարհի բոլոր ծագերը մէկ ականջներուն մէջ նոյն թարմութեամբ կ'արձագանքէ Տոքթ. Պէտքի մարգարէաշունչ ձայնը՝ «Մեզ՝ քսաններս կը կախէք, բայց քսան հազարներ պիտի հետեւին մեզի»։

Պոլսոյ Սուլթան Պայտիտ հրապարակին վրայ բարձրացած կախաղանէն մինչեւ աշխարհի բոլոր ծագերը մէկ ականջներուն մէջ նոյն թարմութեամբ կ'արձագանքէ Տոքթ. Պէտքի մարգարէաշունչ ձայնը՝ «Մեզ՝ քսաններս կը կախէք, բայց քսան հազարներ պիտի հետեւին մեզի»։

Ո՞վ ըստ թէ նահատակները կը մեռնին. ո՞չ, անոնք կ'ապրին ողջերու էութեան մէջ ու կը հետեւին անոնց քայլերուն։

Հանգչեցէ՛ք, հանգչեցէ՛ք խաղաղ, ո՞վ պաշտելի նահատակները թող մէր եւ զալիք բոլոր հայ սերունդներուն հոգիի լուսակերտ մեհեանը ըլլայ ձեզի համար անմահութեան պանթէնն։ Եւ թող նոյնինքն Հայրենիքը, իբրեւ ծերունազարդ քուրմ, թէկուզ ձեր անյայտ գերեզմաններուն եւ նուիրական աճիւններուն վրայ համակերպամբ Անմահութիւն։

**ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՅԱՆՉԱԽՈՒՄԲԻ**

կազմակերպութեամբ՝

Հանդիպում

Հայաստանէն, Տարածաշրջանային հարցերով Փորձագետ-
վերլուծաբան
Հասարակական Գործիչ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՀԱՑՊԱՆԵԱՆԻ

հետ



Ուրբաթ, Յունիս 19, 2015 երեկոյեան
Ժամը 8:00ին

Միութեան «Գրիգոր եւ Աւետ Քիւրցիւոլու» սրահին մէջ

19726 Sherman Way, Winnetka, CA 91306

Մուտքը ազատ
Հիւրասիրութիւն
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել

Տոքք. Յովհաննէս Գ. Աւետիքեան:
818-800-1976

**THE CULTURAL COMMITTEE OF
ORGANIZATION OF ISTANBUL
ARMENIANS**

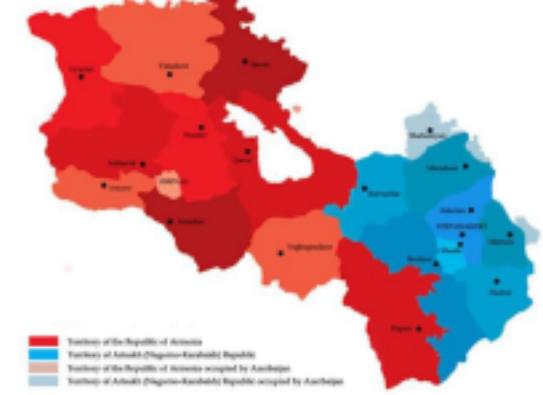
Presents

An Evening with

SARKIS HATSBANYAN

Expert in Regional Issues and Analyst

The Republic of Armenia &
Artsakh (Nagorno-Karabakh) Republic



Friday, June 19, 2015

at 8:00 pm

At OIA “Krikor and Aved Kurcuoglu” Hall

19726 Sherman Way,
Winnetka, CA 91306

Free Admission

Reception

For more information contact

Dr. Ohannes K. Avedikyan:

818-800-1976

ՊՈՂՈՍ ԱՐՄԵՆԱԿԱԳԻՒՍԵԱՆ

Հայոց աստուածների մեջեան-ների հաւատքի տաճարները՝ նաեւ ուսման վայրեր էին: Այստեղ, աստուածների սպասալորներ՝ քուրմերը, ուսուցանում էին Տիր աստուծոյ պարգեւած զիր, գիտութիւն, արուեստներ, գրում իրենց արարչական ցեղի պատումները: Հայոց աշխարհի մանուկներ, Սուրբ Մեսրոպի առաջ ծունկի եկած, խնդրում՝ զիր ուսուցանել իրենց, այդպէս էլ հայոց աստուածների մեջեաններում ցեղի մանուկներ Տիր աստուծոյ առաջ ծունկի եկած աղաչել իր զիրը պարգեւել իրենց: Տիր աստուծոյ իմաստութիւնը նրանց հոգիներում արարժան ոգի է ծնել, այն փոխանցուել է սերունդներին: Հողի մշակը իր որդիիներին գիտելիքների ուսուցան տարել, որոնց շից շատերը իրենց արարչական ցեղի իմաստութեան լոյսի ջահերը վառել աշխարհներ, աստղերին հպել նրանց ծնունդի հէքիաթը պարգեւել աշխարհին: Զինուորներ եղել, քաջ Նահապետ Հայկի լոյթանակի «Եռանկիւնի» պաշտպանութեան հրաշափառ ուսմունքը տարել աշխարհներ, եղել զօրավարներ, մարածախաններ, ծովակալներ, իրենց վարած մարտերում լոյթանակների փառքի պսակները ճակատներին եկել առուն: Իրենց հոգիներում Տիր աստուծոյ պարգեւած ոգու ներշնչանքով՝ նոր գիտական ուսմունքների, արուեստների, բանաստեղծութեան լոյս ճառագել աշխարհներ:

Սի պահ խոկա՛, երեւակայու-
թեանդ թոփ՛չք Հաղորդիր, ո՞ր մէկ
ցեղի ուրիշ մարդիկ իրենց պատա-
նի մանչերին, ահաւոր դժուար ու
վտանգներով լի ճամբաներով, իրենց
աշխարհից շատ հեռու ուսման
վալրե՛ր՝ Բիւզանդիոն, Աղեքասանդր-
իա, յունական Տրապիզոն ճամբել։
Արմին-Հայ մարդիկ նման հեռու
աշխարհներ ճամբել էին իրենց
մանչերին, որ զիտելիքներ ամբա-
րէին իրենց արմենական մտքերին,
այն իրենց աշխարհ բերէին ցեղի
պատանիներին ուսուցանելու։ Ինչ
զարմանալի է, Հայաստան աշխար-
հում մարդիկ, հազար զրկանքնե-
րով զաւակներին ուսման են
տանում, հաստատ իմանալով, որ
այն կարող էր համապատասխան
աշխատանքի հնարաւորութիւն ըլն-
ձեռէր նրանց։ Այ, այդ ոգին է
հասել նոր ժամանակներ, հազար
դարեր գնում իրենց ցեղի յաւեր-
ծութեան հետ։ Ինչ զարմանալի,
Հայոց աշխարհի հողը փորելիս,
«զիր» է դուրս զալիս։

Մեծ Հայ, «սեւ ոսկու» հան-
ճարեղ արդիւնաբերող Մանթաշ-
եան, Երկու հարիւրեակից աւելի
ցեղի պատանիներին ուսումնառու-
թեան ճամբել Եւրոպական Երկր-
ներ, որ հայրենի Երկիր գիտելիք-
ներ բերէին: Ազգի բազում ուրիշ
նույրեալներ էլ Եւրոպայի տարբեր
հաստատութիւններում ուսումնա-
ռութեան ճամբել պատանիներ,
որոնցից շատեր ծառայել են Երկրի
գիտութիւնների ու արուեստի բար-
ուսա աճնանու:

Թիֆլիսի մեծահարուստ Հայ
գործարարը ուշիմ պատանի Աւե-
տիս Նազարեէկի Փարիզում ուսա-
նելու ծախսերն էր հոգացել։ Սոր-
պոնի համարականում էր ուսա-
նում Աւետիս Նազարեէկը։ Այնտեղ
ծանօթանում է իրեն նման յեղափո-
խական նկարագրի ոգի ունեցող
ուսանող Մարո Վարդանեանի հետ։

Աշխարհի կարգերը փոխելու, աշխատաւոր մարդկանց ստրկութեան շլթաները փշրելու եւ ազգի պատագրական պայքարի գաղափարների նոյն ոգու կրակը նրանց հոգիները սիրու նարօտով էին կապել, ամուսնացել էին: Ժընեւ հաստատուելով, ծանօթացել էին երկրից ուսան եկած տարեկից, ընկերային նոր գաղափարներով տողորուած եռանդուն ու խանդակառ տղաների հետ: Ա. Նազարբէկ, Փարիզում ուսանելու տարիներին՝ ազգասիրական-հայրենասիրական ու յեղափոխական բովանդակութեամբ յօդուածներ էր հրապարակել Մարսիլիա հրատարակուող Վանում «Արմենական» կուսակցութեան հիմնադիր՝ Մկրտիչ Փորթուգալեանի «Արմէնիա» լրագրում, մարդկանց սրտերին հայրենի հողի պաշտամունք պատարագել:

անհրաժեշտ էին համարել յեղափոխական կազմակերպութիւն ստեղծել: 1887 թուականի Օգոստոս ամսուայ մի երեկոյին, Նազարեէկ, Ժընեվեի իր բնակարանում ժողովի էր հրաւիրել ազգային ազատագրութեան գաղափարին նույիրեալ ընկերները, որոնց հետ համախորհուրդ հիմնել յեղափոխական կազմակերպութիւն՝ «Հնչակեան Կուսակցութիւն»-ը: Աւետիս Նազարեէկին կուսակցութեան «Հիմնադիր» մակդիրն էր շնորհուել, սակայն այն ստեղծողներն ունին նոյն «Հիմնադիր» անդամի յեղափոխական ու ազգային ազատագրական ոգու լուսապսակ ճակատները, ցեղի ոգու խոյեանքը, նրանք են: Աւետիս Նազարեէկ, Մարտ Վարդանեան-Նազարեէկ, Ռուբէն Խանազատ, Գաբրիէլ Կաֆեանց, Քրիստափոր Օհանեան, Գէորգ Ղարաջեան, և Լեռն Ալեքսանդրանեան:

Հնչակեան Կուսակցութիւնը,
իր քաղաքական գործունէութիւնը
իրականացնելու համար Աւետիս
Նազարբեկ եւ Գէորգ Ղարաջանեան
կազմել էին նրա կանոնադրական
ծրագիրը, որն ունէր «Մօտաւոր»
ու «Հեռաւոր» նպատակներ։ Մօ-
տաւոր նպատակը՝ համաժողովր-
դական զինուած ապստամբութեան
միջոցով արեւմտահայութեան ազա-
տագրութիւնն էր։ Նազարբեկ,
Թուրքիայում հայերի փրկութեան
միակ միջոցը համարել էր յեղա-
փոխութիւնը, որը անհրաժեշտ էր
իրականացնել, միայն արիւնը կա-

ըող էր հային փրկել, միայն
արիւնն է որ կարող էր սարսա-
փեցներ բռնաւոր թուրքին։ Կու-
սակցութեան հեռաւոր նպատակը
հասարակութեան ընկերացին, քա-
ղաքական եւ տնտեսական մարզե-
րում ընկերվարական գաղափար-
ների ներդրումն էր։ Յեղափոխա-
կան կազմակերպութիւնը ու նրա
գործունէութեան ծրագիրը կազ-
մաւորուած էին, անհրաժեշտ էր
այն սերմանել հայ ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ, որ մասնակից
լինէր երկրում թուրքի գարչահոտ
ախտը «Ալգեան ախոռների աղբի»
նման տանել լցնելու հեղեղատներ։

Կուսակցութեան պաշտօնա-
թերթ հաստարակեցին, Ռուս Հեր-
ցենի լոյս ընծայած թերթի՝ «Կո-
լոկոլ» (զանգ) անունից, այն հա-
յացնելով կնքել էին «Հնչակ» անու-
նով։ Նրա անունով կազմակերպու-
թեան անդամները կոչուել էին
«Հնչակեաններ», իսկ կազմակեր-
պութիւնը՝ «Հնչակեան Կուսակ-
ցութիւն»։ Յետագային, յեղափո-
խական կազմակերպութիւնը որ-
դեգրել է՝ «Սոցիալ Դեմոկրատա-
կան Հնչակեան Կուսակցութիւն»
անուանումը։ 1896 թուականին Լոն-
տոնում, կուսակցութեան գաղա-
փարախօսութեան եւ Արեւմտեան
Հայաստանի ազատազրական պայ-
քարի հարցերի տարակարձութիւն-
ների պատճառով այն պառակտուել
էր երկու հոսանքների՝ «Վերա-
կազմեալ Հնչակեաններ» եւ «Զա-
խակողմէան-Լնկերվարական
Հնչակեաններ»։

Հեռու արեւմուտքից, իրենց
նախնիների երկիրը ազատագրելու
ելած երիտասարդների մտքերից
յառնած յեղափոխութեան ոգու հո-
վիկները, բազմած փերիների թե-
ւերին, հասել էին Բիւզանդիոն,
Արմին-Հայերի աշխարհ, Ռուբին-
եան իշխանի չքնաղ երկիր: Բիւ-
զանդիոնի եւ երկրի այլ բնակա-
վայրերի ուսեալ ու աշխատաւոր
Արմին-Հայեր, որոնց սրտերում Զա-
յոց աշխարհի ազտագրական պայ-
քարի տենչն էր բոնկել՝ մտան
պայքարի շարքեր: Զագար-Հազար
անձնազո՞ն մարդիկ զէնք վերցրին,
ելան երկրի ազատագրութեան
կոռւին: Սասունում, Զէյթունում,
Շատախում, Վասպուրականում, Վա-
նում, Շապին-Գարաջիսարում եւ
այլուր կուիւ տուին թուրքին, սպան-
նեցին նրա յոխորտանքը, արիւն
տեսաւ թշնամին, սարսափեց, բա-
յա և այս այլ անձեւներ կամ կամ

սակ բնիրեց լեռներ, շատ-շատ էին: Այդպէս չի լինի ասացին, անհրաժեշտ է ամբողջ Արմինա-Հայաստան երկիրը յեղափոխութեան խարոյէներով շառագունել, զէնքի հազար-հազար համազար կների պայթիւնների որոտներով կուի տալ դուշմանին, ազատութեան հողմեր մոռնչեն Արմին-հայերի լեռներում, հայոց պատերազմի ու յաղթանակի աստուած Վահագնի շանթերի ոգին կուուի տանի Արա աստուծոյ արորդիներին: Կուսակցութեան երդուեաներ երկրի շէներ գնացին՝ Արմին-հայերին համընդհանուր յեղափոխութեանը նախապատրաստելու:

Սուսա Լեռան լանջերին, որ-
պէս երկնքից ընկած աստղաբոյլեր
շողշողում էին վեց հայկական շէ-
ներ: Նրանց բնակիչները յածառ ու-
յախուռն էին, գէնքի գործածու-
թեան վարժ, հմտւ որսորդներ ու
դիպուկ նշանառուներ էին: Հայոց
Տիգրան արքայի յաղթական զօրքի
հետ, Հայաստանի հարաւային կող-
մերից եկել բնակութիւն էին հաս-
տատել մուսաների լոյսով հրա-

վառուած լեռան լանջերին: Հնչակեան ականսաւոր գործիչ Աղասին, 1890-ականների սկզբներին, 14 ընկերների հետ եկել էին Մուսա Լեռան շէներ, նրանց մարդկանց նախապատրաստելու Հայաստանի ազատագրութեան համընդհանուր յեղափոխութեան կոռուին: Նրանց մարդկանց սրտերին ազատագրական պայքարի ոգու խարուցներ վառեցին, յորդորեցին պատրաստ լինել Հայոց կոռուին: Հնչակեան գործիչների թուրքի դէմ ազատութեան կոռուի ենելու ոգու այդ կանչերն էին իրենց լեռներում դուշմանի դէմ մարտնչելու տենչի բոցեր վառել: Շատ անգամներ աւելի հզօր թշնամու գորքի դէմ կոռուի ելել, հինգ յաղթական ճակատամարտերի լուսապսակ ճակատներով հասել հեռու ծովի ափերի փարաւառների երկիր: «Քսան պարոններ» էին ասում նրանց, այցելել էին շէների տներ, առանձին զրոյցներով յորդորել պատրաստ լինել կոռուի: Աղասին այցելել էր նաեւ Եօղունօլուգ գիւղի Հապէշեան Գէրնեզի տուն: Նրան պատճել, որ ազատագրուած Հայաստանում թագաւոր պիտի լինի: Գէրնէզը, գեղջուկի պարզամտութեամբ ասել էր, որ հայոց թագաւորը թող իրենց գիւղից լինէր: Աղասին հարցրել էր՝ ուր էր լինելու նրա նստավարը, Գէնէզը պատասխանել՝ ահա այս սենեակում, ես պատշզամբում կը քննամ, ինքն էլ այստեղ: Իրօք որ հայոց ազատ աշխարհում «թագաւոր թագադրեցին» Եօղունօլուգի Տէր Պետրոսեան գերդաստանի ժառանգ՝ Լեւոնին:

Հնչակեանների համընդհանուր
կոռուի ելնելու ոգու հովիկները
հասել էին նաեւ Բակուր Նահապե-
տի Սիւնեաց աշխարհի հարաւ՝
Մեղրի գաւառ։ Նրա շէնի բնակիչն
Մաթէոս Սարգիսեան-Փարամազը՝
զինուրագրուել էր Հնչակեան գա-
ղաքարախօսութեանը։ Հայաստան
աշխարհի ազատագրութեան
կոռուին մասնակից լինելու համար՝
թողել հայրենի երկրի շէն, թողել
գործ ու տուն, կին, հայր ու մայր,
գնաց հրացոլուելու հայոց կոռուի
շանթերի հրավառ լոյսում։ Գնաց
հասաւ արեւմտեան կողմն հայոց
աշխարհի, նրա աշխատաւոր մարդ-
կանց ազատագրական պայքարին
զօրավիր կանգնելու, այրուելու
նրանց ընդգաման փոթորիկների
հնողներում։

Հնչակեան կուսակցութիւնը չէր մասնակցել 1907 թուականի Փարիզի «Երիտթուրքերի» համաժողովին, ծանօթ էին նրանց հակահաջ թաքուն գործելակերպին: Այդ համաժողովը նրանց առաջնորդեց իշխանութեան գաւթմանը: Հնչակեանները ճանաչուեցին օրէնքից դուրս կուսակցութիւն: 1909 թուականին, Սելանիկ-Յունաստանում կայացել էր «Իթթիհատ Վէ Թէրաքի-Միութիւն եւ Առաջադիմութիւն» գայլերի գորշ գոհմակի համագումարը: Թալէաթ փաշան, հայութեան բնաջնջման հրահանգների բովանդակութեամբ գաղտնի տեղեկագիր էր հրապարակել: Այն պիտի իրագործուէր գալիք համաշխարհային պատերազմին, որին՝ թուրքիան Գերումանիայի կողքին մասնակից լինելու յաւակնութիւն ունէր: Տասնըհինգերորդ դարում իսպանիայի թագավարութիւնը երկրից վոնդել էր հրեաց բնակիչնե-

ՀԱՅԱՐ ԹՄԲՈՒԿ ԶԱՐԿԵՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆ ԱՆՄԱՐՏԵՐԻ ՈԳՈՒ ԽՈՅՑԵԱՆՔԻՆ

Շարունակուածէց 21-էն

ՐԻՒՆ: Նրանցից շատեր հասել էին
յոյների երկիրը: Ուրացել էին իրենց
կրօնը ու ցեղը, «Տէօնմէ» իսլամ
թուրքեր եղել: Մագումով հայ
եղած Ենիչը իները աւելի դաժան
էին քան իրենց տէրերը, Տէօնմէ
Հրեաների պղտորուած արիւնն էլ
աւելի դաժան եղաւ քան բուն
թուրքինը: Համագումարի այդ որո-
շումները զաղանի չին մնացել
Հնչակեան կուսակցութիւնից:
Թուրքիայի «Իթթիլաֆ» կուսակ-
ցութիւնը, Իթթիահատի որոշման
մասին տեղեակ էր պահել Հնչակ-
եան ղեկավարութեանը:

1913 թուականի Սեպտեմբերի
13-ին, Ծուժիացի կոնստանցա
(Քիւստենջա) քաղաքում, գումար-
ռել էր Հնչակեան կուսակցութեան
7-րդ ընդհանուր համաժողովը, որո-
շում էր ընդունուել աշաբեկել իթ-
թիհատական ղեկավար անձանց
վոհմակը, կանխարգելելու համար
գալիք պատերազմին թուրքիացի
մասնակցութիւնը ու հայերի
ընացնջման նրանց ծրագրի իրա-
կանացումը։ Համագումարի ըն-
դունած որոշման կատարումը յանձ-
նարարուել էր իրականացնելու Փա-
րամազին, նա համագումարին ներ-
կայ էքր։ Այն ոչ միայն Հնչակեան
կուսակցութեան, այլ նաև հայ
ցեղափոխական պատմութեան ըն-
թացքում կայացուած առանձնակի
որոշում էր։

Փարամագ, Հայաստանի տար-
բեր շըջաններում էր, հայերին
տողորում էր ազգային-ազատագ-
րական պայքարի, կուսակցութեա-
նը տեղեակ պահում այնտեղ տիրող
իրավիճակի մասին, որ «իթթիհա-
տի զուլումը չափ ու սահման
չունի... հայութեան դաշիճները
սպասում են յարմար առիթի հար-
ուածը իջեցնելու համար։ Պէտք չէ
տնտսալ անմիջապէս հակահար-
ուած տալու համար»։

1914 թուականի Յուլիսին Փա-
րամազգը Կոնստանդինոպոլյում էր: Նախապատրաստում էր համագու-
մարի որոշումը իրականացնելու
ձեռնարկումին: Համախմբում է
Հնչակեան կուսակցութեան որոշ
անդամների, պարմանուհի Երա-
ստուհի Դանիէլեանին հաւաքագրում
որպէս կապաւոր: Հնչակեանները
չէին իմացել, որ իթթիհատական
եռեակը տեղեակ էր եղել իրենց
համագումարի որոշմանը: Այդ մա-
սին Համագումարի մասնակից՝
լրտես Արթիւր Եսայեանն էր հա-
ղորդել իթթիհատին: Արթիւրի
կեանքի ապահովութեան համար,
կառավարութիւնը նրան ապաս-
տանել էր Արանսյի բանտում:
Վրիժառու հնչակեաններ գտան
նրան, մահապատժի ենթարկեցին:
Որպէս անպէտք մարդ, ֆրանսա-
կան իշխանութիւնը կարգադրել
էր նրա դին աղբարկոր նետել:

1914 թուակաթ թուլիսի 16-ին, խօթի հաւաքի հանդիպման ատեն, Կոնսդանողինուպոլսի ոստիկանութիւնը ձերբակալել էր Փարամազի խումբը, կալանատեղի տարեկ բոլորին: Տապալուել էր հայութիւնը բնացնչումից փրկելու ծրագիրը: Թուրքիայի արարչական Արմին-հայերը, իրենց իսկ բնորրանում, իրենց հաւատքի խաչի հետ խաչուեցին, արդեօք վշտից չէ՞ին ծխացել Արմինա երկրի Նեմրութի, Վարագ, Թոնտրակ, Արտոս, Սիփանի անառաջ հոգաբուխնեոս. . . :

1915 թուականի Մայիսի 14-ին թուրքի պատերազմական ատ-

ենան: Դատում էին քասն բոցաշունչ
ողելին քաջերի, դատում էին միտք,
ոգի, ազատութիւն: Դատում էին,
որպէսզի մարէին նրանց գաղափա-
րի ճախրանքը, հայրենիքի ազա-
տագրութեան լոյսը, որ մթնէր
Արմինա երկրի կապուտակ երկնա-
կամարը: Նրանք իրենց դրախտիկ
լեռնաշխարհում բոցավառել էին
ազգի ազատութեան լոյսը, հայոց
աշխարհի փառքի հրաշէկ ոգու
կանթեղը, որից ճառագած լոյսը
շառագունել էր Ֆէտացի դարձած
ունչպարների ու հայրենիքի ազա-
տագրութեան զոհուելու հազար-
հազարների սրտերը: Քսանների
մարտաշունչ, բոցավառ արիբուն՝
հայկազուն հնչակեան Փարամազը
արեւավառ մրրկահաւի խոյեան-
քով դատապարտել էր դատողնե-
րին: Դատաւորների դիմաց, քասն
հնչակեան ընկերների հետ, յաղթ
կանզնել էր Փարամազը, պաշտպա-
նական ողեշունչ ճառ էր արտասա-
նել.

«Ի՞նչ չըրինք մենք այս
դժբախտ երկրին երջանկութեան
համար: Ի՞նչ անսահման զոհողու-
թիւններու յօժարեցանք, ինչքան
եռանդ ու արիւն չսպարեցինք հայ
եւ թուրք եղբայրութեան իրակա-
նացման համար: Ինչպիսիզգրկանք-
ներ չառինք փոխադարձ վատահու-
թեամբ գիրար բարձրացնելու հա-
մար: Ու ի՞նչ տեսանք . . . Ոչ միայն
դուք անտարբերութեամբ ամլու-
թեան դատապարտեցիք մեր ահա-
գին ջանքերը, այլ գիտակցաբար
հետամուտ եղաք մեր բնաջնջու-
մին, մոռանալով որ հայութեան
ընաջնջուկիլը բուն իսկ Թուրքիոյ
կործանման համազօր է: Դուք քա-
ջալերեցիք ոճիրն ու հարստահա-
րութիւնները ու լոեցնել ջանացիք
բողոքող մէն մի արտայատու-
թիւն: Դուք մեր կենսահիւթով
ապրեցաք դարեր շարունակ եւ
երբեք չուզեցիք, որ հիւթին աղ-
բիւրը իրաւունք ունենայ ապրելու
եւ արտադրելու: Դուք ճնշեցիք
Ճեռ՝ Եռ՝ Կամքացու Շեռ՝ Հայ՝ Եռ՝ Ե:

մեզ՝ երբ կամազուրկ ուայս էինք եւ
ողբալի համբերատարութեամբ կը
հանդուրժէինք ամէն ստորացում։
Դուք ահաբեկեցիք մեզ՝ երբ օր մը
ուզեցինք թելմաշ գոյութիւն մը
ինպրել մեր իշխանաւորներէն։ Դուք
զայրացաք, երբ Արեւմտեան քա-
ղաքակրթութեան սերմերը ուզե-
ցին աճեցնել՝ մեր ու ձեր ապագան
երաշխաւորելու։ Դուք մեզ ջարդել
սկսաք երբ օրին մէկը վճռեցինք
մեր արժանապատութեան համա-
պատախան դիրքի վրայ բարձրա-
նալ։ Դուք մեզ օրէնքի պաշտպա-
նութենէն դուրս ձգեցիք, երբ Միդ-
հատեան պոչատ սահմանադրու-
թեան արտօնած իրաւունքներէն
օգտուիլ ուզեցինք։ Պարոններ՝ դա-
տեցէք մարդիկ իրենց գործերով,
իրենց աւանդութիւններով՝ իրենց
զաղափարական կալուածի մէջ։ Ես
անջատողական չեմ այս երկրի

ամշամոլազամ չսմ այս սրբիր
հանդէպ, ընդհակառակը, ինքն է որ
կ'անջատուի ինձմէ, չկարենալով
հաշտուիլ զիս ոգեւորող գաղա-
փարներուն հետ: Եւ ես կը ներեծ
իրեն, առանց պահաջելու որ ինք
ալ ինձ ներէ, թէեւ փիլիսոփայ մը
ըսած է՝ -լաւ է տասը յանցաւորի
ներել, քան թէ անմեղ մը դատա-
պարտել»: Փարամազը շարունա-
կել էր՝ «ՄԵՆՔ սոցիալ-դեմոկրատ-
ներ ենք, մեր հայրենիքը աշխարհն
է, մեր ազգը ամբողջ մարդկու-
թիւնն էր... մենք մեր գաղափար-
ները տարածել ենք հաւասարաչափ
եւ հային եւ թուրքին, եւ ասորիին,
եւ գանկազած ալլ ազգի ներկայա-

**Ատեանի վերջին սիստին սա-
խազահողը իր ելութում ասել էր:**

«Այս դատավարութիւնը իր

մէջ ունեցաւ անսովոր եւ անօրինակելի բան մը: Անորակելի այո՞ւ որովհետեւ ո՛չ դուք եւ ոչ ալ մէնք զիրար թափանցելու իմաստութիւնը ունեցանք . . . Զէք կրնար երեւակայել, էֆենտիներ, թէ այդպիսի դառնութեամք է, որ պիտի յայտարարեմ համոզմանս խորութիւնը ձեր մէջ ամբարուած անսահման հայրենասիրութեան մասին . . . ինչեր չէին կրնար ընել ձեզի պէս խանդավառ մարդիկ, եթէ հասարակական երջանկութեան տեսլականը ընդհանուր դրօշի մը տակ հետապնդուէր . . . ի՞նչ բարիքներ կրնային ծնիլ խուսափող իրարհասկացողութենէ մը, որուն ներխակ ծայրը տխուր է եւ մթին. . . :

Այս, անսահման հայրենասիթը ուղիւնը եւ նրանց դաւանած գաղափարների նուիրման վեհութիւնը միաւորել էին այդ քանապայծառ արեւորդիներին, որոնք չընկրկեցին կախաղանի առաջ, բոլորը միասին ընդպեցին մահուան դառնազոյն բաժակը:

Պոլիս, Գուման Գաբրիել թաղիքահանաց՝ Տէր Գալուստ Պօղոսեանը խաղաղ ննջում էր, ով իմասնարինչ անուշ անուրջների մէջ էր ընկողմանել, երբ տան դուռն էին թակել, շտապել էր մօտենալ, եւ ի՞նչ . . . ոստիկանները: Հրամացի էին հետեւիլ իրենց, յայտնել էին, որ «Պաշտօնդ կիրարկելու համար կը կանչուիք»: Առաջնորդել էին իրեն ոստիկանատուն եւ լսիրշ պաղարիւնութեամբ յայտնել, «Զերտաք գլուխներէն մի քանիներ, Հայաստանի անկախութեան ազատագրական պայքարի եւ մէծ ոճիր կատարելու ծրագրի համար դատապարտուածների մահավճիրը պիտի գործադրուի, հրաւիրել կրօնական պարտականութիւն կատարելու:

Ժամն էր տասմերկու, ոռլիքն
էր գրկած առլիթանների պալատնե-
րը, Պոսփորի կապոյտ ջրերին սեւ
էր իջել: Տէր Գալուստին առաջ-
նորդել էին պատերազմական ատ-
եան: Այստեղ էին քսան հնչակեան
արորդիները, այստեղ էին ժամա-
նել երկրի դատախազն ու այլ
պաշտօնատարները: Ատեանի մահ-
ուան դատապարտելու վճիռ էին
ընթերցել . . . եւ բոլորը միաբե-
րան կանչել էին՝ «Կեցցէ Հայստ-
ան, կեցցէ Հայաստան», սակայն
նրանք անզօր էին սպաննելու հայու-
արեւալոյս գաղափարները, արե-
ւորդիների Հայաստան աշխարհի
ազատութեան արբշիռ երազննքը:
Արձին հայի հանճարից յորդած
շքեղազարդ պալատներ՝ Սուլթան
Պայազիտի հրապարակ: Եռոտանի
կախաղանափայտերն էին մահա-
գոյժ ցցուել, փայտերից կախուած

კინ ეყოლას, კავშირები ქამთხა
պურანნერჩ იღაცნენ ჩენ: ფარა-
მადი ჩერ ჭავან ესნერნერჩ აռაღ-
ნირებელ ძევში ჰასტალანნერ, რან-
დასთ თ ანატერი ჰანგანელ ჩენ
იღაცნერჩ თავს: ჯავნეაგრენერ ჩენ
კაონელ ხერნასამარის ქაოსირე-
ასთერჩინ: სრანდ წნერებელ ჩენ
შერ ფალისათხინ აითერ რალირე-
ასთანალ, რაით რასათავები მასილ-
როვ ხერნე იიფჩნერე ასაკებელ ჯა-
ვასთან აგრძარი ი იყენენ წირ-
იილირი: ხერნებ ცე, ირავს რალა-
ფარჩ აოთავნეალნერ ხერკილაბილ-
ზნეამდ რამდენიმე წახალ: 06ნჩიკ
მთირილეან წიოვერ შერ ფალის-
ათხინ ილერე ასხე ცე: «შერ ჯავ,

տուր այս չոր թաշկինակը մօրս եւ
ըսէ, որ այն թրջուած չէ արցուն-
քով»:

Առաջինը կախաղանի օղակին

մօտեցել էր Փարամազը իր կտակի
թուղթն է յանձնել՝ «Հայը մեռնում
է կաթիլ առ կաթիլ։ Փոխանակ
կաթիլ առ կաթիլ մեռնելու եւ
անէանալու, հայը մի անգամ եւս
պիտի մեռնի, որ հայը ապրի։ Դուք
մեր մարմինները կրնաք կախել,
իսկ մեր գաղափարը, ո՛չ։ Հոն ուր
կախաղաններն են ծօճւում, ազա-
տութիւնն է ման գալիս, հոն ուր
մեռելներն են ննջում յարութիւնն
է մօտալուտ։ Մեր Գողգոթաները
Նազովրեցիի Գողգոթայէն աւելի
վսեմ եղան, մեր խաչը Օծեալի
խաչէն աւելի ծանրագոյնը եղաւ,
բայց մեր յաղթանակները գերա-
գոյնը պիտի ըլլան յաղթանակնե-
րուն»։ Նրա վերջին կոչականն էր՝
«Դուք վաղը պիտի տեսնէք արե-
ւելքի հորիզոնի վրայ Սոցիալիս-
տական Հայաստանը»։

Տօքթոր Պէսնէ յախուռն կան-
չով ազգարարել «Դուք մեզ քսան-
ներիս կը կախէք, բայց իմացէ՞ք
քսան հազարներ պիտի հետեւին
մեզի»:

Իրենց տրուած ճերմակ շապիկներն էին հագել, հրեշտակների թեւերին բազմած ճերմակ հագուստով, իրենց յաւերժութեան ճամբաներով թռչելու իրենց Հայկ Նահապետի համաստեղութիւն։ Տէր Գալուստը իր պարտականութիւնը կատարելուց յետոյ կանգնած մնացել կառափնաստեղիում հոգիով մարտիրոսանալու նրանց հետ։ Ապա ընկերացել է նահատակների դիերին, գնացել Գումա Գալու գերեզմանաստուն կատարելու նաեւ նրանց թաղման կարգը։ Անմիջապէս գնացել Պատրիարքարքարան, Զաւէն Պատրիարքին տեղեկացնելու եղեռնագործութեան մանրամասները։ Ահա նրանք՝

Փարամպազ
Երուանդ Թօփուղեան
Մինսա Քէշիշեան
Յակոբ Պասմաճեան
Տօքթ. Պէննէ
Հրանդ Եկաւեան
Վահան Պոյաճեան
Աբրահամ Մուլատեան
Վանիկ
Թովմաս Թովմասեան
Գարեգին Պօղոսեան
Երեմեա Մաթոսեան
Արամ Աչըքպաշեան
Յակոբ Գազագեան
Պօղոս Պօղոսեան
Արմենակ Զամբարձումեան
Մկրտիչ Երէցեան
Ցովհաննէս Եղիազարեան
Գառնիկ Պոյաճեան
Ամոսա Գոռջեան

Սաբատ Գլըճնաս
Տէր Գալուստ Պօղոսեանը, ու-
ղեկցող Նամակով էջմիածնի Վեհա-
փառ Հայրապետին էր ուղարկել
այն խաչը, որ քսանները համբու-
րել էին կախաղան բարձրանալուց
առաջ: Այն տուփը, որ պարունա-
կում էր խաչը, պահպանում է
Վեհափառի անձնական պահարա-
նում: Այդ խաչը դեռ տաք է
քսանների շրթների ջերմից, եթէ
հոգու երկիւղած ակներով նայէիք
նրան, այնտեղից պիտի յառնէր
նրանց արեւափառ լոյսը, իսկ եթէ
անէացած նայէիք պիտի տեսնէիք
աստղալին ժպիտներով քսանների
արեւոտ դէմքերը:

Ես, Մուսանների Լեռան շէնի
տառեզ աւո, սիւոի լաճ ուազճած

Տարբ էջ 23

ՓԱՐԱՍԱԶԻ ԱՅԺՄԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐԸ

Շարունակուածէջ 5-էն

Կիուարումով կարելի է պատուար ստեղծել օտար ուսնագութիւններու դէմ: Որեւէ իշխանութիւն, որ կը զայել ժողովրդային լախ խաւերութիկունքը, կրնայ յատկանշական նուանումներ արձանագրել երկրի եւ բնակչութեան յառաջընթացին մէջ:

Կարդալէ ետք Փարամազի պատգամները, հարց տանք մէնք մէզի թէ ո՞րքանով կը կիուարենք զանոնք մէր անհատական թէ հաւաքական կեանքի մէջ, ժողովուրդի թէ անոր դեկավարութեան մակարդակով: Հարց տանք թէ մէզ կ'անդրադառնա՞սք, որ «մէր լինել շինելու ինդիրը՝ ազգովին ապրելու ինդիրը» այսօր ալ հրատապ է: Հարց տանք թէ ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս ընթացքը, եթէ շարունակուի անխափան: Ի՞նչ ապագայ կը սպասէ մէզի եթէ շարունակենք կրաւորական տենչերով ապրիլ մէր կեանքը:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Շարունակուածէջ 6-էն

Հատելի է թերթին իրախուսիչ լաւատեսութիւնը, դժբախտաբար, սակայն, կը գտնուի իրական ըլլալէ շատ հեռու: Թրքական կանոնաւոր բանակներուն դէմ եւ անհաւասար մարտերու մէջ հետզհետէ պիտի նահանջէր վանի հայութիւնն ալ, ոմանք ենթարկուելով ցեղասպանուող իրենց եղբայրներու եւ քոյրերու ճակատագրին, իսկ ուրիշներ իրենց ծննդավայրէն հեռանալով, դժուարին պայմաններու մէջ ապաստանարան պիտի գտնէին Արեւելեան Հայաստանի սահմաններէն ներս:

Ինքնաբերաբար, այստեղ մէր միտքը կը խուժէ անլուծելի հարցումներու տարափի մը. եթէ չըլլային մէր պատմութեան մէջ վասակները, արդեօ՞ք մէր ժողովուրդը պիտի ունենար աելի բարեբաստիկ ճակատագրի մը: Արդեօ՞ք մէր կեանքին փոթորկայոց ընթացքը պիտի առնէր նուազ դժուեմ ու արիւնալի ուղղութիւն մը: Այս պարագային, եթէ չըլլար Արթիւր եասեան վատանուն հայը, եւ եթէ երբեք ժուրք ոստիկանութեան չմատնէր ան երիտուրք պարագլուխներուն՝ ցեղասպան թալէաթներուն եւ էնվէրներուն վերացնելով կոստանցայի ժողովին ծրագիրը, արդեօ՞ք կարելի պիտի ըլլար 1914-ին կանխարգիլել չարութեան ժահը ստինքէն հայութեան դէմ դիեցուած ոճիրին իրականացումը: Հետեւաբար՝ պիտի կարենայինք պահանել մէր դարաւոր հայունիքը՝ Արեւմտեան Հայաստանն ու չքնաղ կիլիկիան:

Հարցադրումները կը մնան ենթարկութիւններու սահմանին մէջ, երազները կը փշրուին բախելով կատարուած դառն իրականութեան ժայռին, բայց վառ յոյսը մէր չի մարիր երբեք, արդարութեան համար պայքարը մէր մէջ պիտի չնահանջէր երբեք, ու պահանջատիրութիւնը պիտի մնայ մնայուն առանցքը հայու գոյերթին:

1. Տես, Յովիաննիսեան Գ., անդ, էջ 249-261:

գաղափարներու եւ տեսլականներու մարդիկ են եւ ո՞ւր կ'առաջնորդեն մեր ազգը: Հարց տանք թէ ի՞նչու մեր անկախութեան նուանումէն ի վեր հայրենի բնակչութիւնը կիսով դատարկեց երկիրը: Հարց տանք թէ ի՞նչու ժողովրդավարութիւնն ու արդարադատութիւնը բացակայ են մեր երկրէն: Հարց տանք թէ կ'անդրադառնա՞սք, որ «մէր լինել շինելու ինդիրը՝ ազգովին ապրելու ինդիրը» այսօր ալ հրատապ է: Հարց տանք թէ ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս ընթացքը, եթէ շարունակուի անխափան: Ի՞նչ ապագայ կը սպասէ մէզի եթէ շարունակենք կրաւորական տենչերով ապրիլ մէր կեանքը:

2. Անձնական նկատառումով մը Տօֆք. Եղիկ Ճերէնեան կը հաւատիացնէ, որ Վարազդատի իսկական անունը Յակոր Թիւրապեան է: Գեղամ Յովիաննիսեան Վարազդատի որոշապէս Գրիգոր Անպարնեան անունը կը վերագրէ, տես, Յովիաննիսեան Գ., անդ, էջ 11, 133: Ա. Կիտուր Նմանապէս կ'անդրադառնայ Գրիգոր Անպարնեան անունին, սակայն առանց նշունչութեան կը վերաբըրէ:

3. Այս տիրահոչակ մարդուն մասին տես Կիտուր Ա., Պատմութիւն Ս. Դնչական Կուսակցութեան 1887-1962, Պէյրուր, 1962, էջ 377-379: Գեղամ Յովիաննիսեանի նշունչութեան մէջ այս դաւանանշին վատանունը Յանդ Անպարնեան անունը կը վերագրէ, տես, Յովիաննիսեան Գ., անդ, էջ 11, 133: Ա. Կիտուր Նմանապէս կ'անդրադառնայ Գրիգոր Անպարնեան անունին, սակայն առանց նշունչութեան կը վերաբըրէ:

4. Տես այս մասին Կիտուր Ա., Պատմութիւն Ս. Դնչական Կուսակցութեան 1887-1962, Պէյրուր, 1962, էջ 377-379: Գեղամ Յովիաննիսեանի նշունչութեան մէջ այս դաւանանշին վատանունը Յանդ Անպարնեան անունը կը վերաբըրէ:

5. Գեղամ Յովիաննիսեանի նշունչութեան մէջ աշխատութեան մէջ Գարեգին Անունի Պողոսեանին անունը Գուրգէն յիշատակուած է:

6. Գեղամ Յովիաննիսեանի մօտ՝ Մանանեան:

7. Հմմտ., Յովիաննիսեան Գ., անդ, էջ 260-261.

8. Անհաւանական չէ կարծել, որ «Լա Սանթինէլ» թերթի իմբագրութիւնը թերեւս ստացած ըլլալու էր Զուրաբովի կողմէ ստորագրուած Զնչակեան Քսան Կախանանները էր կրունելու առաջինը սոցիալիստական սերմէր են ցանել եւ որ նրանք երկրի սոցիալիստների ու աշխարհի համայն յեղափոխականների հերոսներն են, իրենք նրանց զաղագութեան շահակիրներն են, եւ որ իրենց համախմբում է «Փարամազի ու քսանների աշխարհամատեակերպը, պայքարը» եւ որ ամէն տարի նրանց նահատակութիւնն են ոգեկոչում:

Քսանները, ազգին փրկելու կուտին էին գնացել, թողած գործ, հայրենի հող, կին ու զաւակ, հայր ու մայր փարել էին ազգային:

Հունական կը լսուէր անոնց բերնէն, որովհետեւ համոզուած զինուոր կցելով հայ ժողովուրդին դէմք բուրք բարբարուներու իրագործած նիշունի եւ վանի հերոսական ինքնապաշտանութեան լուրերը: Զուրաբովի նշունչութեան յոդուածին հանգամանօրէն պիտի անդրադառնան յաջորդ էջերուն մէջ:

ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ ՄՐԲԱՑԵԱԼ ՆԱՐԱՏԱԿՆԵՐԸ

Շարունակուածէջ 7-էն

Հութիւն կը լսուէր անոնց բերնէն, որովհետեւ համոզուած զինուոր կուտին էին ազգատութեան բանակին»: Բոլորը յուղուած պոուացին մահակինի ընթերցուածէն ետք. «Կեցցէ՛ Հայաստան»: Փարամազ դառնալովի իր ընկերներուն քաջալերական ինսպեկտուր գրաքին աման կը պուար դահներ ընկերներուն մէջ կամ դժուարու երեսին՝ «մէր քսան կը վկայէ, աւելցնելով՝

«Ո՛չ մէկ տրոտունջ կամ դժու-

ՀԱԶԱՐ ԹՄԲՈՒԿ ԶԱՐԿԵՆ

Շարունակուածէջ 13-էն

գնում Եօլունոլուգի Վերի Թաղի Հնչակեանների ակումբ, ինչ ազուոր է երեւակալայութեան ճախրանքով տեմնել այն բոլորը որը անցել է: Մտնում բաց դունով, դիմացի պատին լուս է վառուում, նահատակուած քսան կախաղանների համախութեան ու առանձին պատկերները կը պատկեր կ'անդրադառնա՞սք, որ «մէր լինել շինելու ինդիրը՝ ազգովին ապրելու ինդիրը» այսօր ալ հրատապ է: Հարց տանք թէ մէջ ինչու ժողովրդավարութիւնը բացակայ են մեր երկրին: Հարց տանք թէ կ'անդրադառնա՞սք, որ «մէր լինել շինելու ինդիրը՝ ազգովին ապրելու ինդիրը» այսօր ալ հրատապ է: Հարց տանք թէ մէջ կ'անդրադառնա՞սք, որ «մէր լինել շինելու ինդիրը՝ ազգովին ապրելու ինդիրը» այսօր ալ հրատապ է:

2. Անձնական նկատառումով մը Տօֆք. Եղիկ Ճերէնեան կը հաւատիացնէ, որ Վարազդատի իսկական անունը Յակոր Թիւրապեան է: Գեղամ Յովիաննիսեան Վարազդատի որոշապէս Գրիգոր Անպարնեան անունը կը վերաբըրէ, տես, Յովիաննիսեան Գ., անդ, էջ 11, 133: Ա. Կիտուր Նմանապէս կ'անդրադառնայ Գրիգոր Անպարնեան անունին, սակայն առանց նշունչութեան կը վերաբըրէ:

3. Այս տիրահոչակ մարդուն մասին տես Կիտուր Ա., Պատմութիւն Ս. Դնչական Կուսակցութեան 1887-1962, Պէյրուր, 1962, էջ 377-379: Գեղամ Յովիաննիսեանի նշունչութեան մէջ Գարեգին Անունի Պողոսեանի անունը Յանդ Անպարնեան անունը կը վերաբըրէ:

4. Տես այս մասին Կիտուր Ա., Պատմութիւն Ս. Դնչական Կուսակցութեան 1887-1962, Պէյրուր, 1962, էջ 377-379: Գեղամ Յովիաննիսեանի նշունչութեան մէջ Գարեգին Անունի Պողոսեանի անունը Յանդ Անպարնեան անունը կը վերաբըրէ:

5. Գեղամ Յովիաննիսեանի նշունչութեան մէջ աշխատութեան մէջ Գարեգին Անունի Պողոսեանի անունը Յանդ Անպարնեան անունը կը վերաբըրէ:

6. Գեղամ Յովիաննիսեանի մօտ՝ Մանանեան:

7. Հմմտ., Յովիաննիսեան Գ., անդ, էջ 260-261.

8. Անհաւանական չէ կարծել, որ «Լա Սանթինէլ» թերթի իմբագրո

ՅՈՒՆԻՍ ՕՆ

COMMEMORATION



Նուիրուած
Հայ Ազգի Քսան Հնչակեան Անմահներու
Նահատակութեան 100-րդ Տարելիցին

Կազմակերպութեամբ
Ա.Դ.Հ.Կ. Արեւմտեան Ամերիկայի Վարիչ Մարմինի

ԲԱՆԱԽՈՒ

Հասարակական Գործիչ՝ **Մարգիս Հացանեան**

Խօսք կ'առնէ Ա.Դ.Հ.Կ.ի Կեղրոնական Վարչութեան Ատենապետ՝
Յակոբ Տիգրանեան

Գեղարուեստական Ճոխ Յայտագիր

Մասնակցութեամբ՝

Միփան Երգչախումք Ղեկավարութեամք Հենրիկ Անասեանի
Յարութ Յակոբեանի, Առնօ Մկրտչեանի, Սալբի Մայիլեանի,
Անահիտ Ներսիսեանի, Նունէ Աւետիսեանի

Կիրակի Յունիս 14, 2015

Կլինտեյլի Ալեքս Թատերասրահէն ներս
216 N. Brand Blvd. Glendale, CA 91203 Կ.Ե. Ժամը 5:30-ին

100th Anniversary of the Armenian Nation's
Twenty Hunchakian Martyrs.

Organized by
S. D. Hunchakian Party Western USA Executive Committee

Keynote Speaker
Sarkis Hatsspanian

Remarks by Central Committee Chairman of the Social Democrat Hunchakian Party
Hagop Dikranian

Special Musical and Literary Performances

Sipan Choir – Director Henrik Anasyan
Harut Hagopian, Arno Mkrtchyan, Anahit Nersisyan, Salbi Mailion,
Nune Avetisyan

Sunday, June 14, 2015

Alex Theatre 216 N. Brand Blvd. Glendale, CA 91203
Starting at 5:30 pm

Մուտքը Ազատ

Չեր տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել
To reserve seats please call

Free Admission

818.391.7938